

KURASJE

ADRESSE: KURASJE, Østervoldgade 8,
1350 København K, Danmark.

GIRO NR. 16 60 44.

LØSSALG: Nr. 1: udsolgt
Nr. 2/3: udsolgt
Nr. 4: 10,00 kr.
Nr. 5/6: 20,00 kr.
Nr. 7: 10,00 kr.
Nr. 8: 10,00 kr.

ABONNEMENT: Nr. 5-8: 30,00 kr.
Nr. 9-12: 30,00 kr.

Bestilling sker ved indbetaling af ét af disse beløb.
Anfør på giro talonen, hvad betalingen dækker.

KURASJE NR. 8

KURASJE NR. 8

Marxistisk tidsskrift

KURASJE
Øster Voldgade 8
1350 Kbh. K

EUROPÆISKE REGIONALPROBLEMER
Politisk og økonomisk udvikling
i Syditalien og Nordirland

KURASJE

ABONNEMENT. Som nævnt i sidste nummer har vi indført en ændring i abonnementstegningen. Abonnement kan herefter kun tegnes for nr. 1-4, 5-8, 9-12 o.s.v. Til abonnenter kan enkelt-numre imidlertid leveres til reducerede priser, som modsvarer abonnementsprisen; det samme gælder ved større bestillinger. Bemærk, at en abonnementsserie udløber med dette nummer, du vil altså ikke modtage flere numre, medmindre du tegner abonnement for nr. 9-12.

BOGIMPORT. »Marxisme med post«. Abonnenter vil vedlagt finde et supplerende bogkatalog med ca. 300 titler, hovedsageligt tysk og dansk marxistisk litteratur og andre udgivelser fra undergrundsforlag. Af kataloget fremgår det, hvordan bestilling og levering finder sted. Kataloget vil fortløbende blive suppleret.

FORLAG. Udover skrifter i serien »Marxistiske studier« (se kataloget; begrænset oplag), udgiver KURASJE nu også større bøger. De første udgivelser er: **Introduktion til KAPITALENS første bind**, 224 sider, 14,- kr., Morten Thing: **Ideologier og litteratur**, 136 sider, 17,- kr. De kan bestilles på den vedlagte girokupon. Planlagte bind er: Helmut Reichelt: Kapitalbegrebets logiske struktur hos Karl Marx. Paul Mattick: Arbejdsløshed og arbejdsløshedsbevægelse i USA 1929-1935. Se endvidere annonce bag i nummeret.

Redaktionen.

TIDSSKRIFTET KURASJE

Nr. 8

Maj 1973

Tidsskriftet redigeres af et redaktionskollektiv bl.a. bestående af: Ida Andersen, Bruno Amoroso, Thomas Boje, Anders Boserup, Jens Brinch, Lisbeth Brinch, Finn Hansson, Ole Henriksen, Leo Jensen, Tyge Kjær, Bjarne Lynnerup, Ole Jess Olsen, Jesper Bruus Pedersen, Ole Pedersen, Peter Søndergaard, m.fl.

Udsendt den 28. maj 1973. Indstik af folder for Rhodos.

INDHOLD

Leder	2
Bruno Amoroso og Ole Olsen: Brud og kontinuitet: Det syditalienske udviklingsproblem	4
Anders Boserup: Modsætninger og kampe i Nordirland	58

Leder

De senere års tilspidsning af modsætningerne mellem den rige og den fattige verden har ført til en voksende politisk og teoretisk interesse for imperialismens globale fremtrædelsesformer, en interesse der dog i høj grad har udspillet sig omkring eksempler fra den såkaldte »tredie verden«, d.v.s. landene i Afrika, Asien og Latinamerika. Eksistensen af analoge underudviklings- og stagnationsproblemer i Europa er derimod trådt noget i baggrunden med en vis ensidighed i perspektivet til følge. Den ulige udvikling finder man ikke kun i forholdet mellem rige og fattige lande, men også inden for det enkelte land. I dette nummer bringer vi analyser af forholdene i henholdsvis Syditalien og Nordirland som eksempler på europæiske udviklingsproblemer.

Anders Boserup søger i artiklen om Nordirland at analysere de grundlæggende modsætninger bag den aktuelle »religionskonflikt« med de hele tiden skiftende alliancer og konfliktmanifestationer, som ved en overfladisk betragtning let kunne bibringe et indtryk af kaos og manglende sammenhæng. Et vigtigt element i analysen er sammenstødet mellem på den ene side den moderne – britiske eller internationale – oligopolistiske industris ændrede krav til arbejdsmarkedet og til den offentlige sociale og økonomiske politik og på den anden side de særlige korporative klasseforhold omkring det nordirske Orangesystem.

Bruno Amoroso's og Ole Jess Olsens artikel om Syditalien er først og fremmest et stykke økonomisk historie, der tilsigter at give en baggrund for at forstå den italienske regionalpolitik i efterkrigstiden og dens fejlslåen. Antonio Gramsci's analyse af den italienske kapitalisme som et overgangssamfund, hvor den ulige udvikling af forskellige sektorer og regioner er særlig markant, og hvor historisk »forældede« klasser hele tiden spiller en betydelig politisk og økonomisk rolle, har været et vigtigt ledemotiv for forfatterne.

Der er grund til at understrege, at disse to artikler ikke er noget forsøg på at lægge rammerne for en almen teori om underudviklings- og stagnationsfænomener, hverken globalt eller specielt for Europa i efterkrigstiden. Det forekommer os tvivlsomt om de områder, der her er på tale, overhovedet udviser et sådant

fælles præg, at det ville være frugtbart – endsige muligt – at opstille en almen teori. Tværtimod synes disse to eksempler tydeligt at vise, at analysen må tage udgangspunkt i de enkelte regioners specifikke historiske situation. Det historiske udgangspunkt er meget forskelligt: Syditalien var i forrige århundrede genstand for en egentlig kolonialistisk udplyndring med stagnation og nedbrydning af landets økonomiske betingelser til følge. Medens det samme med megen ret kunne siges om Sydirland, så var Nordirland på den tid et af centrene for den kapitalistiske udvikling i Storbritannien. Som følge af områdernes helt forskellige økonomiske, sociale og politiske forhold har den almindelige økonomiske udvikling i efterkrigstidens Vesteuropa givet sig meget forskellige udslag i henholdsvis Syditalien og Nordirland. Begge steder er der enkelte sektorer, der er blevet revet med af udviklingen, medens andre samtidig er stagneret eller direkte ramt af kriser. De aktuelle problemer og konflikter i de to områder må netop forstås i lyset af denne kombination af stagnation og ekspansion.

Vi håber i et senere nummer at kunne vende tilbage til den her berørte problemstilling, bl.a. med analyser af kriseramte områder i de nordiske lande.

Kurasje

- Nr. 1 Om den værdfri forskning
Behandler de forskellige udviklingstendenser, som karakteriserer universiteterne i senkapitalismen.
UDSOLGT
- Nr. 2/3 Kampen mod lønarbejdet
Omhandler strejkebevægelsen i forskellige europæiske lande, herunder en detaljeret analyse af de danske »vilde« strejker.
UDSOLGT
- Nr. 4 Klassebegrebet
Hovedbidraget er en analyse af Marx's klassebegreb og en angivelse af dets aktuelle betydning.
2. oplag
- Nr. 5/6 Chile
En række forskellige analyser til belysning af »Chiles vej til socialismen« på baggrund af Folkefronten og Allende's reformarbejde.
- Nr. 7 Stat og kapital
Nummeret indeholder teoretiske bidrag til en almen teori for den kapitalistiske stat.

Bruno Amoroso og Ole Jess Olsen Brud og kontinuitet: Det Syditalienske udviklingsproblem*

I det seneste større dokument fra den ministerielle institution, der varetager planlægningen af den økonomiske og sociale udvikling i Italien, udpeges det syditalienske udviklingsproblem endnu engang som en af den økonomiske politik's højest prioriterede opgaver:

»Udligningen af de regionale økonomiske forskelle, som i Italien er mest markante i forbindelse med den historiske adskillelse mellem Norden og Syden, er en åbenlys anvendelse af princippet om lige muligheder for arbejde og velfærd for alle landets borgere. Set i et tilstrækkeligt tidsperspektiv er det tillige en afgørende betingelse for hele landets økonomiske udvikling. Herved gives der mulighed for at udvide og differentiere det produktive apparats struktur; for at formindske de omkostninger, der er forbundet med flytning af arbejdskraft eller med den manglende udnyttelse af sådanne

* Syditalien - eller *Mezzogiorno*, som det ofte kaldes - omfatter de seks sydligste provinser på den italienske halvø, *Campanien*, *Calabrien*, *Lucanien*, *Puglien*, *Abruzzerne* og *Molise*, dvs. stort set området syd for Rom. Endvidere henregnes de to øer, *Sardinien* og *Sicilien*, til Syditalien. Hele landsdelen har ca. 20 millioner indbyggere eller ca. 40 pct. af den italienske befolkning.

ressourcer, som ikke lader sig flytte; for at undgå eller formindske omkostningerne ved en subsidieringspolitik, som ellers skulle belaste landets økonomi.«¹

Denne »dualistiske« økonomiske struktur med et højt udviklet industrialiseret Norditalien og et underudviklet og overvejende agrart Syditalien har især i tiden efter 2. verdenskrig påkaldt sig stor opmærksomhed både blandt italienske og udenlandske økonomer. Herved er opnået et både mere indgående og mere udbredt kendskab til de økonomiske forskelle, der er mellem landets to dele. Der hersker dog en tendens til - som er særlig fremtrædende i de officielle eller halvofficielle publikationer - at indsnævre problemstillingen til et rent teknisk spørgsmål om »at stimulere produktionsfaktorerne til større mobilitet«. Ved denne forenkling afskæres man fra at forstå mange af Syditaliens problemets aspekter, og hvad værre er, bliver de forholdsregler, der tages i anvendelse for at udvikle landsdelen, ofte helt urealistiske. Syditalien opfattes ikke som produkt af den konkrete udvikling af *hele* det italienske samfund samt af de politiske og økonomiske strukturer, der herved er udformet og konsolideret i landsdelen. Man forstår derfor ikke de snævre grænser, som fortidens såvel som nutidens kapitalistiske udvikling sætter for en mulig løsning af Syditaliens problemet.

Det er her endnu engang nødvendigt at understrege, at en *tilbagestående* eller *primitiv* økonomi med ringe grad af arbejdsdeling, lave indkomster, ingen industri og ringe vækst ikke er det samme som en *underudviklet* økonomi. Et samfund kan udmærket besidde de nævnte karakteristika og samtidig være præget af indre balance og stabilitet, hvilket historien også fremviser en række eksempler på. Middelalderens feudalsamfund kunne med god ret kaldes tilbagestående, men de var ikke underudviklede. Noget tilsvarende kan siges om en række af de samfund, der fandtes i andre verdensdele i tiden før de sidste århundreders koloniale erobringer. Begrebet underudvikling er et dynamisk begreb, der altid må sættes i relation til en bestemt produktionsmåde, og som betegner et samfund, hvor en række af de for produktionsmåden karakteristiske sociale og økonomiske mekanismer er sat ud af funktion eller virker disfunktionelt for samfundets udvikling. Medens man rent logisk kunne bestemme et underudviklingsbegreb for hver produktionsmåde, er det kun underudvikling under den kapitalistiske produktionsmåde, som har praktisk interesse i dag.

Moderne udviklingsteoretikere som *S. Amin*, *P. Baran* og *A. G. Frank* har

1. Comitato interministeriale della programmazione economica (CIPE), *Progetto 80*, Rom 1969, s. 8. Progetto 80 indeholder oplægget til de kommende italienske femårsplaner.

2. Samir Amin, *L'accumulation à l'échelle mondiale*, Paris 1970, Paul Baran, *The Political Economy of Growth*, New York 1957, samt Andre Gunder Frank, *Capitalism and Underdevelopment in Latin-America*, New York 1967.

brugt megen energi på at underbygge distinktionen mellem fattigdom og underudvikling.² Når de bruger begreber som »vækst uden udvikling« eller »udvikling af underudvikling« er det netop for at understrege underudviklingens både strukturelle og dynamiske aspekter og for at distancere sig fra det sæt af økonomiske og sociale indikatorer, der ofte anvendes til at definere underudvikling, men som ingen forståelse giver af fænomenet, idet man blot får at vide, at nogle samfund er fattigere end andre. S. Amin's begreb »vækst uden udvikling« er netop en understregning af, at et samfunds nationalprodukt – eller andet mål for økonomisk vækst – udmærket kan vokse samtidig med, at samfundet underudvikles.

De samme forfattere har også angrebet de teorier, der finder underudviklingens årsager i en sejglivet overlevn af gamle produktionsmåder – teorier der ligeledes kan føres tilbage til en sammenblanding af fattigdom og underudvikling. Mange af de nyere økonomiske og sociologiske teorier om underudvikling har deres oprindelse i denne forestilling om det »duale« samfund, hvor den moderne kapitalistiske produktionsmåde søger at overvinde en eller anden prækapitalistisk produktionsmåde.

Nutidens underudviklede samfund er næsten altid fattige, men de er aldrig statiske, og deres problemer må først og fremmest analyseres som en følge af deres optagelse under den dominerende kapitalistiske produktionsmåde og den hermed følgende tilknytning til verdensmarkedet. Selvom disse samfunds struktur frembyder en række atypiske træk, må de primært betragtes som kapitalistiske samfund. Dette er selvfølgelig en abstraktion, som aldrig er tilstrækkelig ved undersøgelsen af et konkret land, men som det alligevel er vigtigt at fastholde som udgangspunkt. I det italienske tilfælde betyder dette, at den sydtalienske økonomis underudvikling gennem de sidste hundrede år ikke kan forklares som en sejglivet og uigennemtrængelig feudal produktionsmådes overlevn. Udgangspunktet må derimod være en analyse af den italienske kapitalisme og de vilkår, hvorunder Syditalien i forrige århundredes sidste del blev optaget i den italienske enhedsstat.

En sådan analyse må behandle den koloniale udbytning og ødelæggelse af produktionsstrukturen i Syditalien, der formidlet gennem den nye enhedsstat fandt sted i tiden efter Italiens samling i 1861. Den må ligeledes behandle den mere passive blokering af den sydtalienske økonomis indre vækstmekanismer, der senere blev det dominerende træk, og hvis næsten automatiske karakter blot var udtryk for, at Syditalien nu effektivt var integreret både politisk og økonomisk som appendiks til det dominerende Norditalien. Dette forhold mellem Nord og Syd eksisterer endnu den dag i dag og har skabt tilbagevendende frustrationer hos de politikere, myndigheder og økonomer, der i de sidste 20 år har fået gennemtrumfet omfattende udviklingsforanstaltninger og proklameret problemets endelige løsning for herefter blot at genfinde status quo ante – dvs.

et Syditalien uden nogen autonom økonomisk udvikling og med et fortsat misforhold mellem befolkning og produktionsressourcer.³

Med denne artikel har vi ønsket at gøre rede for det sydtalienske underudviklingsproblem og dets historiske baggrund. Artiklen er først og fremmest udformet som en bred beskrivelse af de økonomiske og politiske forhold i Syditalien, uden at vi har tilstræbt at give fremstillingen nogen særlig præcis teoretisk form, og uden at vi har fuldført en systematisk diskussion af den omfattende og indbyrdes stærkt modstridende litteratur om Syditalien.

Med de sædvanlige forbehold over for periodiserings rimelighed er gennemgangen disponeret i fire perioder:

1. Den første periode omfatter tiden før oprettelsen af den italienske enhedsstat i 1861. Gennemgangen må af pladmæssige grunde være yderst summarisk. Vi har dog fundet det vigtigt at give et indtryk af de på det tidspunkt eksisterende forskelle mellem Nord- og Syditalien for hermed også at berøre det tilbagevendende spørgsmål, om den sydtalienske underudvikling var forårsaget af statsdannelsen eller blot var en videreudvikling af de forskelle, der eksisterede før denne.

2. Den næste periode omfatter tiden fra statsdannelsen frem til ca. år 1900. I denne periode blev grundlaget skabt for den senere udvikling af den norditalienske industri samtidig med, at den sydtalienske industri likvideredes, og det sydtalienske landbrug stagnerede. Dette var tiden for den direkte koloniale udplyndring af Syden. Nogle af underudviklingens vigtigste konsekvenser og symptomer – de store oversøiske udvandring og konsolideringen af det parasitære latifundiesystem, der i Syditalien som mange steder i Latinamerika så at sige opsummerede underudviklingens vigtigste karakteristika – vil blive behandlet i særlige afsnit.

3. I den tredje periode, der omfatter tiden fra år 1900 til afslutningen af 2. verdenskrig, udvikledes Italien – eller rettere sagt Norditalien – til et moderne industrisamfund. De herigennem skabte omvæltninger af den italienske samfundsstruktur var forbundet med ustabile økonomiske og politiske forhold, der

3. En sammenligning af økonomiske indikatorer som indkomst, erhvervsfordeling samt produktionstal kan tjene som indtryk af forskellen mellem Nord- og Syditalien:

I 1968 var pr. capita indkomsten i Syditalien 477 dollars mod 1.070 dollars i den nordvestlige del af Italien, der er landets industrielle centrum. Til sammenligning kan anføres, at pr. capita indkomsten for samme år var 1.443 dollars i Danmark, 1.164 dollars i Vesttyskland og 488 dollars i Spanien.

Den procentvise erhvervsfordeling var i 1968 i de forskellige landsdele som følger:

	Primær sektor	Sekundær sektor	Tertiær sektor	Total
Nordvestitalien	9,9	54,2	35,9	100,0
Nordøstitalien	20,0	41,5	38,5	100,0
Centralitalien	17,5	36,9	45,6	100,0
Syditalien	29,5	31,9	38,6	100,0

(Kilde: Informazioni SVIMEZ, Anno XXII, n. 4, 23-24, Rom 1970).

I 1969 udgjorde industriens bruttoprodukt i Nordvestitalien 6.503 milliarder lire mod 1.595 milliarder lire i Syditalien. Store dele af den sydtalienske industrisektor består af primitive håndværksvirksomheder, hvilket bl.a. fremgår af, at bruttoproduktet pr. beskæftiget i 1969 var 2,3 millioner lire i Nordvestitalien og kun 0,3 millioner lire i Syditalien.

Annuario di statistiche del lavoro e dell'emigrazione 1969, Rom 1970.

bl.a. førte til den fascistiske magtovertagelse i 1922–26. I denne periode skete der ikke ret mange ændringer i Syditalien; stagnation og underudvikling fortsatte ad de baner, der var udstukket i den foregående periode.

4. Perioden efter 2. verdenskrig betød for Syditalien et vigtigt brud med den foregående tids ubemærkethed og stagnation. I de sidste afsnit behandler vi den nye italienske stats bestræbelser på at udvide grundlaget for den italienske kapitalisme gennem en økonomisk og social udvikling af Syditalien tilligemed disse bestræbelsers resultat – den pletvise udvikling af moderne industri og landbrug og den fortsatte mangel på en autonom økonomisk udvikling af landsdelen, der kan udjævne det kroniske misforhold mellem befolkning og ressourcer, standse den store udvandring og give rimelige leve- og beskæftigelsesvilkår for den syditalienske befolkning.

1. Den ulige udvikling i Nord- og Syditalien i tiden før 1860

Siden syditaliensproblemet »blev opdaget« i slutningen af forrige århundrede, har syditalienske historikere og politikere skændtes om årsagen til regionens underudvikling. Det centrale punkt i striden har været, hvorvidt den ulige udvikling i Nord og Syd blot var en videreudvikling af de to områders naturlige og sociale forudsætninger, eller om denne ulighed blev skabt ved og som følge af statsdannelsen. Det er vor opfattelse, at problemet ikke kan besvares som et blot enten-eller. Nutidens kløft mellem Nord- og Syditalien er helt klart et produkt af den udvikling, der blev sat igang med oprettelsen af den italienske enhedsstat og den kolonialistiske dominans, som kom til at præge Nordens forhold til Syden. Men på den anden side var det selvfølgelig ingen tilfældighed, at enhedsstaten blev skabt gennem en norditaliensk militær erobring af Syditalien. Det var den norditalienske kapitalisme og det på det tidspunkt veludviklede borgerskab i Norditalien, som havde behov for ekspansion og et udvidet marked. Det var det militært og politisk svage og endnu stærkt feudale Syditalien, som måtte underkaste sig denne erobring og den placering, som landsdelen fik tildelt i den nye stat.

Forud for statsdannelsen var der gået adskillige århundreder med ulige udvikling i Nord og Syd. Med rødder tilbage i højmiddelalderens bystater og på trods af forskellige tilbageslag var der udviklet kapitalistiske produktionsforhold i Norditalien – især omkring landbruget på Posletten. I de norditalienske bystater lå magten hos den merkantile adel, som dominerede handelen i Middelhavet – Macchiavelli var denne klasses talsmand over for den i hans øjne unyttige jordadel. I Syditalien, der lå på korsfarerruten, var enhver ansats til en merkantil opblomstring blevet kvalt på et tidligt tidspunkt, og landet var blevet underkastet en feudal landadels samt kirkens magt.

Efter Amerikas opdagelse og erobring degenererede de norditalienske bysta-

ter som følge af middelhavslændenes svindende betydning. Man gennemgik en periode med en vis »refeudalisering«, dvs. at den merkantile adel opgav handelen, købte jord og genoplivede den feudale økonomis betydning. Man ser her et klart eksempel på, at der ikke er nogen nødvendig overgang fra et endog højt udviklet merkantilt samfund til et kapitalistisk samfund, og at de to fænomener må holdes adskilte. De rige italienske bystaters økonomiske basis var både det feudale samfund og andre – mindre udviklede – samfund, hvis produkter de forhandlede og udbyttede. Kun i den udstrækning, handelskapitalen stimulerede en ændring af produktionsforholdene – som det skete i England – og hertil måtte også andre forudsætninger være opfyldte, kunne man forvente en direkte overgang til en kapitalistisk udvikling. Og dette skete ikke i Norditalien.

Medens man ikke i Italien fik den opblomstring af byerhvervene, som skete i andre lande efter Amerikas erobring og som her samtidig med ændringen af de feudale forhold i landbruget skabte grundlaget for industrikapitalismen, så skete der dog i denne periode ændringer i det norditalienske landbrug, som senere skulle bane vej for en kapitalistisk udvikling. En række af de nye kulturplanter – majs, kartofler, tobak og tomater – der indførtes til Europa fra Amerika, blev også introduceret i det norditalienske landbrug med henblik på decideret markedsproduktion. Samtidig fandt visse retslige ændringer sted, hvor igennem de feudale rettigheder blev afskaffet, og kirkejorden blev inddraget. Denne udvikling var især fremtrædende på Posletten, hvor landbruget var mest moderne, og hvor de feudale kontraktforhold i en vis udstrækning blev erstattet med lønarbejde.

Medens der således i det 17. og 18. århundrede skete visse ændringer af de norditalienske produktions- og ejendomsforhold, der pegede i retning af en senere kapitalistisk udvikling, var forandringerne få i den feudale syditalienske økonomi. Der var ingen indskrænkninger i de feudale rettigheder, og der var ingen fornyelse af den jordbesiddende klasse. Tværtimod blev ejendomsretten koncentreret på stadig færre hænder, og samtidig lykkedes det kirken at udvide sine jordbesiddelser til efterhånden at omfatte en trediedel af den dyrkede jord i Syditalien. Kirken var også i denne sammenhæng et klart konservativt element, der hverken var interesseret i eller tvunget til at fremme ændringer i produktions- og ejendomsforhold for herigennem at bane vejen for en kapitalistisk landbrugsudvikling. Kirken var modstander af jordens overgang til fri markeds-cirkulation, og man opretholdt forbud mod rentebærende udlån af penge.

Det syditalienske landbrug var dog på ingen måde unddraget den eksplosive udvikling i den internationale handel i denne periode. Der skete blot ingen ændring af de feudale produktionsrelationer og resultatet var derfor det samme som andre steder, hvor de feudale økonomier blev deltagere på verdensmarkedet; en stadig større udpining af bondebefolkningen. Når der ikke skete nogen

ændringer af produktionsforholdene, måtte godsejerne for at deltage mere på markedet enten ofre af den tribut, som de modtog og konsumerede fra bønderne, eller også måtte de øge bøndernes afgifter og/eller arbejdsbyrde. Det sidste var normalt tilfældet, og det førte til en forværring af bøndernes lod. Godsejernes tilpasning til markedet bestod i det 16. og 17. århundrede i en udvidelse af græsningsarealet til får på bekostning af bøndernes jord og i det 18. århundrede i en udstrækning af det kornareal, som godsejerne dyrkede med henblik på eksport. Vigtigt at nævne fra denne periode er også de afgrøders forsvinden fra Sydditalien, som kunne have dannet basis for en industriudvikling, som f.eks. bomuld og silke. Disse produkter skulle senere blive råvarer for den tidlige industriudvikling i Norditalien. Destruktionen af de naturlige betingelser for landbruget, som med få undtagelser har været så karakteristisk for den sydditalienske udvikling siden oldtidens blomstringsperiode, var også fremtrædende i disse århundreder. Ved først at lade jorden ligge brak i længere perioder og senere hæmningsløst at hugge skov til nye kornarealer ødelagdes jorden. Resultatet af den manglende vandregulering blev afvaskning af jorden på bjergsiderne og omdannelse af kystsletterne til malariasumpe. Vi vil i et senere afsnit vende tilbage til denne udpining af de naturlige betingelser, som har fundet sted helt frem til nutiden i Sydditalien, og som ofte i diskussionen omkring den sydditalienske underudvikling er blevet betegnet »Sydditaliens naturlige underlegenhed«, på trods af at årsagerne klart er at finde i de sociale produktionsrelationers udvikling.

Karakteristisk for forholdene i Sydditalien i tiden op til enhedsstatens oprettelse var også hovedstaden Napolis udvikling. Byen voksede kraftigt i denne periode og var den største by i Italien, men den var i ordets egentlige betydning en parasitær by, hvis vækst så at sige var forbundet med tilbagegangen i det sydditalienske kongedømmes landdistrikter. Det var ingen betydelig produktiv aktivitet – manufaktur eller industri – og heller ikke en pludselig udvikling til internationalt handelscenter, som lå til grund for byens vækst, men derimod den koncentration af rigdomme – dvs. jordbesiddelserne – som havde fundet sted i Sydditalien i de forløbne århundreder. Her tilbragte godsejerne deres tid og konsumerede de indtægter, som deres forpagtere inddrev til dem. Udover den kongelige administration var hele byens liv bygget op omkring denne aktivitet. Gramsci karakteriserede dette fænomen således:

»Det såkaldte »mysterie omkring Napoli« ... Goethe havde ret i at slå legenden om napoletanernes organiske »lazarontilværelse« i stykker og i stedet fremhæve disse som meget aktive og energiske mennesker. Men problemet består i at se på det effektive resultat af denne aktivitet: Den er ikke produktiv og er ikke rettet mod at tilfredsstille de produktive klassers krav og behov. Napoli er den by, hvor størsteparten af Sydditaliens jordejere konsumerer deres jordrente. Omkring nogle få titusinder jordejende familier af større eller mindre økonomisk betydning med deres følge af tjenere og lakajer orga-

niseres en imponerende del af byens praktiske liv – med dets håndværksgrene, dets omvarende fag og de uhorste overtalelsespræstationer i forbindelse med tilbud af varer og tjenester til lediggængere, som vandrer omkring i gaderne.«⁴

I forbindelse med Napoleonskrigene kom det napoletanske kongedømmes fastlandsdel i begyndelsen af det 19. århundrede under fransk herredømme, medens Sicilien kom under britisk herredømme. Herved blev stødet givet til en ændring af de feudale tilstande. Jordadelens jurisdiktion og privilegier afskaffedes, og lens- samt fællesjorden blev udstykket. Adelen bevarede dog store dele af deres tidligere ejendomme, og bønderne havde ikke råd til at købe og beholde den jord, der blev kastet på markedet. Det blev det sydditalienske borgerskab, som købte jorden og fik hele fordelene af de ændrede tilstande.

Det økonomiske grundlag for dette borgerskab, som i løbet af det 19. århundrede skulle blive den dominerende klasse i Sydditalien, var og forblev næsten udelukkende ejendomsretten til jorden. I modsætning hertil omfattede det norditalienske borgerskabs økonomiske grundlag i langt større udstrækning handel og småindustri. Det sydditalienske borgerskab var bl.a. rekrutteret blandt de godsforvaltere, der havde bestyret adelens ejendomme, og som efter de feudale privilegiers afskaffelse kun var interesserede i at erhverve sig jord, konsolidere deres position som den nye jordejende klasse og i øvrigt fortsætte den traditionelle udpining af bønderne. Den borgerlige »revolution« i Sydditalien udspillede derfor overvejende på ejendomsrettens område og fik kun ringe betydning for produktionsforholdene.⁵

En slig kapitalistisk landbrugsudvikling, som i mindre udstrækning også har karakteriseret andre dele af Italien, og som fuldstændig har domineret Sydditalien frem til sidste krig, er blevet analyseret af *Lenin* og senere af det italienske kommunistpartis førende teoretiker, *Antonio Gramsci*. *Lenin* skelnede mellem, hvad han kaldte en »preussisk« og en »amerikansk« landbrugsudvikling:

»Den første vej (*den preussiske. Vor bem.*) er karakteriseret derved, at de middelalderlige jordejeforhold i stedet for at blive likvideret med ét slag langsomt tilpasser sig kapitalismen, som derfor i lang tid bevarer halvfeudale træk. De preussiske godser er ikke blevet afskaffet med borgerskabets revolution, men er bevarede og er blevet grundlaget for *junkerne*, som har kapitalistiske rødder, men som ikke kan eksistere uden en vis afhængighed af landbobefolkningen, som *Gesindeordnung* etc. *Junkerens* politiske og sociale dominans er konsolideret gennem lange årtier siden 1848, og produktivkræfternes udvikling har i Tyskland været uforligneligt meget langsommere end i Amerika. Her er grundlaget for det kapitalistiske landbrug ikke den gammeldags adelige administration baseret på slaveri (borgerkrigen ødelagde slaveøkonomien), men

4. A. Gramsci, *Note sul Macchiavelli, sulla politica e sullo stato moderno*, Torino 1966, s. 314.

5. De oprør mod kongemagt og enevælde til fordel for den borgerlige stats institutioner, der fandt sted i Europa omkring midten af det 19. århundrede, havde også sine afstikkere i det napoletanske kongedømme. Men det blev kun til episoder uden nævneværdig betydning. Det jordbesiddende borgerskab støttede ikke rigtigt disse oprør mod den bourbonske enevælde, som det udmærket kunne leve med, så længe dets interesser over for bondebefolkningen blot blev beskyttede. I Norditalien havde den borgerlige revolution derimod langt større slagkraft.

derimod den frie *farmers* frie administration på fri jord, befriet for enhver middelalderlig hæmsko, befriet for livegenskab og feudalisme på den ene side og på den anden side for den private jordrentes bånd. I Amerika blev jorden, som udgjorde en enorm ejendom, fordelt til en nominel pris, og vore dages private jordejendom har ene og alene udviklet sig på et nyt og fuldstændigt kapitalistisk grundlag.⁶

Virkningen af en hurtig landbrugsudvikling er imidlertid ikke begrænset til landbruget, men har også stor betydning for byerhvervene og især industrien. I det amerikanske tilfælde var levefoden i landbruget højere, det indre marked større og investeringstakt og mekanisering langt hurtigere end i det preussiske tilfælde. Vi vil senere vende tilbage til Gramsci's anvendelse af en lignende analyse på den italienske udvikling.

Efter *Garibaldi's* landgang på Sicilien i 1860 faldt det militært og politisk svækkede bourbonske regime hurtigt fra hinanden, og Sydditalien blev indlemmet i den nye italienske enhedsstat. Det jordejende sydditalienske borgerskab, der ikke havde været særligt aktivt i kampen mod enevælden, prøvede heller ikke at forsvare monarkiet, men søgte derimod at få det bedste ud af den nye situation. Det var imidlertid to højst ulige partnere, der indgik i den nye italienske stat. Det sydditalienske landbrug var i teknisk henseende meget tilbagestående og endvidere præget af de feudale arbejdsrelationer, hvor ejerne var en rentenydende snarere end en aktivt investerende kapitalistisk klasse. I Norditalien var landbruget teknisk og socialt langt mere udviklet. Egentlig moderne industri fandtes der på det tidspunkt meget lidt af i hele Italien, og produktions- og beskæftigelsesstatistikkerne viser ikke de store forskelle mellem de to landsdele. Den daværende sydditalienske industri eller manufaktur var dog ikke så meget et aktivt borgerskabs fortjeneste, som det var resultatet af den bourbonske administrations bestræbelser på at skabe visse og stærkt beskyttede nationale industrier. I Norditalien var forholdet omvendt, og der stod et aktivt borgerskab bag den begyndende industrialisering.

2. *Il Risorgimento*

Det norditalienske kongedømme *Piemontes* »genfødsel« (*Risorgimento*) af en samlet italiensk stat i 1861 var ikke en sammenslutning af ligestillede parter, og det var heller ikke en befrielse af landsdele under fremmed herredømme. Det var en tvangsmæssig sammenslutning gennemført af det norditalienske borgerskab, der var det højst udviklede i Italien, og i overensstemmelse med tilsvarende, men langt svagere grupper i andre dele af landet. Nordens underlæggelse af Syden havde samme kolonialistiske karakter som f.eks. Frankrigs erob-

ring af Algeriet og skulle blive katastrofal for det svagt udviklede Sydditalien. Mange af de nuværende karakteristiske træk ved den italienske kapitalisme kan føres tilbage til det kolonialistiske forhold mellem de to landsdele og den hermed forbundne ulige udvikling, som grundlagdes ved dannelsen af den italienske enhedsstat.

Efter at den politiske og militære kontrol over hele halvøen var sikret – hvilket i første omgang var en ret enkel opgave – begyndte det norditalienske borgerskab på opbygningen af et nationalt marked, hvis resultat skulle blive en koncentration af det produktive potentiel i landets nordlige del. De midler, man i første omgang betjente sig af, var en udvidelse af staten Piemonte's skatte- og toldlove til de annekterede stater samt en hurtig opbygning af et vej-, havne- og jernbanenet. Udvidelsen af de meget lave norditalienske toldtariffer til resten af landet skete på engang: »Det var første gang i toldhistorien, at man havde set en toldsats blive sænket med 80 pct. på én eneste dag.«⁷ En række høje toldtariffer havde beskyttet den svagt udviklede sydditalienske økonomi, som i øvrigt i stor udstrækning var baseret på selvforsyning inden for den enkelte husholdning og på udveksling af produkter inden for et begrænset område. For det norditalienske borgerskab drejede det sig om at bryde disse markeders isolation og sikre dem for den industriopbygning, som var undervejs i Norditalien.

Egentlig industriproduktion fandtes ikke ved statssammenslutningen, hverken i Nord eller Syd. De 1,7 millioner mennesker i Mezzogiorno og 2,3 millioner i resten af Italien, der omkring 1861 var beskæftiget i den sekundære sektor, var enten håndværkere eller arbejdere i manufakturbedrifter.^{7a} I Mezzogiorno var de fleste af disse at finde i de få større byer – fortrinsvis Napoli – hvor adelen og de borgerlige latifundister brugte deres tid og penge. Den vigtigste fremstillingsvirksomhed var på det tidspunkt tekstilmanifikationen, men både i Kampanien (den region, hvor Napoli ligger) og i Kalabrien fandtes en betydelig jernmanufaktur.⁸ Selvom en vis eksport fandt sted, var produktionen alt-overvejende beregnet på hjemmemarkedet. Efter den høje beskyttelsestolds bortfald såvel som efter enhedsstatens andre indgreb til skade for Syden blev disse spæde tilløb til en industrialisering i Sydditalien hurtigt likvideret af konkurrencen udefra.⁹

Likvideringen af den sydditalienske manufaktur tilligemed den konkurrence fra billige masseproducerede industrivarer, som det traditionelle håndværk ud-

6. W. I. Lenin, *Samlede værker Vol. 11* (russisk udg.), s. 348-351, oversat fra E. Sereni, *La questione agraria nella rinascita nazionale*, Rom 1946, s. 89-90.

En tilsvarende betragtning findes i W. I. Lenin, *Agrarian Program and Social Democracy in the First Russian Revolution 1905-1907, Collected Works Vol. 13*, Moskva 1962, s. 239.

7. E. Sereni, *Il capitalismo nelle campagne*, Torino 1948, s. 21.

7a. P. Saraceno, *Ricostruzione e pianificazione*, Bari 1969, s. 444.

8. Cinanni, *Emigration und Imperialismus*, München 1970, s. 84.

9. De større sydditalienske manufakturbedrifter, som især var beliggende i Napoliområdet, var for en dels vedkommende resultatet af det napoletanske kongedømmes bestræbelser på at opbygge en selvstændig sydditaliensk industri. Disse virksomheder var finansielt understøttet af staten, en støtte som bortfaldt efter 1861.

sattes for – i første omgang fra England, Frankrig og Schweiz og senere fra Norditalien – førte til en både relativ og absolut nedgang i antallet af beskæftigede i den sekundære sektor. (Se fig. s. 33). I Syditalien svandt det absolutte antal beskæftigede i fremstillingsvirksomhed med 250.000 mellem 1861 og 1936, hvilket bl.a. dækker over likvideringen af den syditalienske tekstilindustri.

I visse egne var udviklingen særlig grell. Det gælder Kalabrien, som fra at være et af de førende områder under det bourbonske regime efterhånden blev den fattigste og svagest industrialiserede del af Mezzogiorno.

»I tiden omkring den italienske sammenslutning gennemgik den kalabresiske industri en vis udvikling med støtte fra regeringen (den bourbonske. *Vor bem.*). Der var en efter datidens forhold betydelig metalmanufaktur, som konkurrerede i Norditalien og i udlandet. I Bivogni og Pazzano i Reggioprovinsen og i Mongiana i Catanzaroprovinsen oprettedes en jernforarbejdende industri, som fik sine råvarer fra lokale smeltehytter. Silkevarerne fra Catanzaro, Reggio og Monteleone blev eksporteret, og i store bjergcentre var der uld og linnedspinderier og fabrikker. Udover nogle dækken- og dynefabrikker er der i dag intet mere af dette at se. Konkurrencen fra den mægtige industri i Nord, hvis udvikling blev fremmet af regeringspolitikken, skubbede fuldstændigt den svage sydlige industri ud.«¹⁰

Sammen med toldpolitikken bidrog en stærkt diskriminerende skattepolitik til at hindre en lokal akkumulation og industriudvikling i Syditalien. Gennem bekvemme tekniske definitioner lykkedes det at få en uforholdsmæssig stor del af den nye stats udgifter til at hvile på Syditalien. Nogle tal fra femåret 1884–89 illustrerer dette forhold: Norditalien, hvor 56 pct. af den nationale rigdom befandt sig, betalte kun 47 pct. af statsskatterne, – der dengang var ejendoms-skatte – medens Syditalien med 27 pct. af den nationale rigdom betalte 32 pct. af skatterne.¹¹ Dette indvirkede selvfølgelig negativt på kapitaldannelsen, der i forvejen var stærkt hæmmet af det syditalienske sociale miljøes særlige og tilbagestående karakter. Sidstnævnte fandt bl.a. udtryk ved, at de syditalienske jordejere ikke investerede deres penge i den lokale produktion, men derimod placerede dem i værdipapirer, udstedte af den norditalienske stat og de norditalienske banker, der udelukkende støttede den norditalienske industri.¹²

Denne diskriminering af Mezzogiorno fremgår også af de offentlige midlers anvendelse. Broderparten af de offentlige midler blev bevilget i Norditalien til anlægsarbejder, uddannelse og støtte til industrien:

10. Cinanni, *opus. cit.*, s. 84.

11. B. Caizzi, *Nuova antologia della questione meridionale*, Milano 1970, s. 35.

12. Den finansielle dræning af Syditalien var bl.a. en følge af de ændringer i banksystemet, der fandt sted efter 1861. Gennem en stærkt diskriminerende lovgivning fik den største norditalienske bank, *Banca Nazionale*, efterhånden status som centralbank og kunne selv under kriseperioder garantere en udstrakt finansiering af den norditalienske industri. Lovgivningen gav bl.a. mulighed for omfattende overførsler af guldreserver fra den største konkurrent, den syditalienske *Banco di Napoli*. Sidstnævntes kreditmuligheder blev herigennem stærkt beskåret, hvorfor banken ikke kunne finansiere en selvstændig industriudvikling i Syditalien og efterhånden måtte se sig reduceret til blot at formidle privat kapital fra Syditalien til den norditalienske industri. Se E. M. Capecelatro e A. Carlo, *Contro la questione meridionale*, Rom 1972, s. 92 ff.

	Skattebyrden pr. cap. (gns. 1894–98 i lire)	De offentlige udgifter pr. cap.
Piemonte	34,99	29,71
Lazio	77,31	93,00
Basilicata	18,55	8,77
Calabria	18,54	11,26
Abruzzi e Molise	17,92	8,64

Kilde: B. Caizzi, *opus. cit.*, s. 36.

Ved siden af toldlovgivningen blev jernbanerne et vigtigt instrument for det nationale markeds opbygning. Det norditalienske borgerskab forstod at udnytte statsmidlerne til en hurtig opbygning af jernbanenettet, således at frugten kunne høstes af det marked, som de indre toldtariffers afskaffelse kun potentielt havde stillet til rådighed. Mellem 1860 og 1900 blev størsteparten af det italienske jernbanenet anlagt; heraf broderparten i Norditalien, hvor alle vigtige byer blev forbundet med jernbaner. I Syd var jernbanerne fortrinsvis forbindelser fra de vigtigste byer til Norditalien.

Udviklingen af kommunikationsmidlerne blev det vigtigste instrument for udvidelsen og sammensmeltningen af de lokale og regionale markeder til ét nationalt marked. Sammen med toldlovgivningen, kreditlovgivningen og den statslige udgiftspolitik i øvrigt (statslige industrisubsidier er et gammelt fænomen i Italien) blev det en mægtig stimulans for den norditalienske industrialisering. I den første periode med total liberalisering af udenrigshandelen var det dog industrierne i de mere udviklede kapitalistiske lande, der skulle høste fordelene. Det tilkom billige engelske, franske og schweiziske importvarer med deres høje kvalitet at ødelægge den italienske håndværks- og hjemmeindustri-økonomi og skabe et indre marked for massefremstillede industrivarer. Den norditalienske industri var endnu for uudviklet og teknisk tilbagestående til at kunne optage konkurrencen. Først senere – i 80'erne – genindførtes den ydre beskyttelsestold, og den norditalienske industri kunne nu fuldt ud udnytte den stedfundne udvikling og gå ind i sin første store ekspansionsfase. Henimod århundredskiftet udskiltes de grene, som udgjorde datidens storindustri, først tekstilsektoren, dernæst næringsmiddelindustri, fremstilling af byggematerialer og endelig produktionsmiddelindustrien.

De interne toldbarrierers sænkning og de langt lavere transportomkostninger favoriserede også i landbruget overgangen til kapitalistiske relationer og til en stadig mere markedsrettet produktion. Herved blev landbrugerne tvunget til at specialisere produktionen efter markedets krav. Denne proces havde dog en meget forskellig betydning alt efter om det var et storlandbrug, der organiserede hele sin produktion med henblik på afsætning og profit, eller om det var en fattig

småbonde, som for at kunne betale en gæld eller afgift måtte sælge ud af det korn, som ellers var beregnet til familiens konsumtion. For det store landbrug var der tale om indordning som bedrift under en kapitalistisk arbejdsdeling, medens der for småbonden var tale om en lang og pinefuld proces, der efterhånden tvang store grupper af ligestillede ud af landbruget. Over for det store landbrugs højere produktivitet søgte bonden at klare sig gennem længere arbejdsdag, ved at lade sine børn arbejde og ved at nedskære det personlige forbrug til et minimum. Eller han søgte at lukke sig inde i en selvforsynende husholdning, hvilket aldrig lykkedes, fordi skatter, renter og andre afgifter altid tvang bonden tilbage til markedsøkonomien.

Frihandelspolitikken efter statssammenslutningen gav ret gunstige betingelser for landbrugseksporten, hvilket i Syditalien førte til en vis opblomstring af vin-, oliven- og sydfrugtproduktion. Tilsvarende blev Italien som helhed nettoeksportør af landbrugsvarer til Europa. Disse for landbruget så gunstige ydre vilkår fik en brat ende ved de høje toldsatsers genindførsel og ved toldkrigen med Frankrig i 80'erne – hvis begrundelse var at beskytte den norditalienske industriudvikling. Herved blev den syditalienske produktion af ovennævnte eksportafgrøder ramt meget hårdt, medens f.eks. hvedeavl blev beskyttet mod konkurrencen fra den billige oversøiske hvede. Under sådanne forhold førte integrationen i det nationale marked ikke til nogen endelig afskaffelse af de feudale udbytningsformer i det syditalienske landbrug. Tværtimod tjente konkurrencen på det nationale marked til at lade disse former genopblomstre og forværres.

Dette fænomen kan ikke blot forklares politisk-psykologisk, dvs. gennem aliancen mellem det norditalienske borgerskab og de syditalienske latifundister og disse sidstnævntes konservative og patriarkalske indstilling. På det nationale marked kunne de norditalienske godsejere drage fordel af deres højere produktivitet og tvang hermed de syditalienske latifundister til en ekstrem udbytning af landarbejdere og bønder gennem de halvfeudale kontrakter. Under disse usikre ydre vilkår var den passive udbytning af bønder og jord uden nogen form for investering i deres ejendom den mest fordelagtige ordning for de syditalienske latifundister. Den italienske landbrugsudvikling efter 1860 var således i lang tid præget af en række overgangstyper mellem halvfeudale og kapitalistiske produktionsrelationer og de hermed tilhørende forskelle i produktionsteknik.

Det vil dog være forkert at tolke dette som udtryk for, at feudalismen i Syditalien var særlig sejglivet, og at landsdelen følgelig måtte have længere tid til at tilpasse sig en moderne kapitalistisk økonomi. Tværtimod var den »refeudalisering«, der fandt sted henimod slutningen af 1800-tallet, et aktivt udtryk for det syditalienske landbrugs tilpasning til den italienske kapitalisme og det nationale marked.

Italien forblev længere end de andre europæiske industrinationer et over-

vejende landbrugsland. Dette skyldes selvfølgelig, at industrialiseringen og de hertil nødvendige forudsætninger var senere udviklet i Italien end andetsteds, men også den særlige »blokerede« form, som den tidlige kapitalistiske akkumulation antog med heraf følgende begrænsning af det indre marked og bremsning af udviklingen. På trods af betragtelige industrielle fremskridt mellem 1900 og 1915 var Italien endnu et stykke hen i århundredet et overvejende landbrugsland. Store dele af den egentlige storindustri blev først grundlagt på dette tidspunkt samtidig med, at de sociale modsætninger, som er typiske for en mere avanceret industriel udvikling, begyndte at vise sig. Omkring 1910 var ændringen af landets sociale struktur åbenlys med et organiseret industrielt proletariat i »industrierekanten« (med spidserne i Milano, Torino og Genova) og et tilsvarende landarbejderproletariat fortrinsvis på Posletten. Ved første verdenskrigs begyndelse var Italien stadigvæk nettoeksportør af landbrugsprodukter og nettoimportør af industrielle færdigvarer. Krigen var en vigtig stimulans for den tunge industri,¹³ hvilket ikke forblev uden virkning på udenrigshandelen, således at Italien blev nettoeksportør af industrivarer.

Den italienske udenrigshandel 1881–1937 fordelt efter varernes art og forarbejdningsgrad:

År	Næringsmidler		Råvarer		Halvfabrikata		Færdigvarer	
	Import	Eksport	Import	Eksport	Import	Eksport	Import	Eksport
1881	261	394	357	158	257	438	365	185
1901	357	353	656	205	351	505	354	311
1914	478	719	1193	330	580	491	672	670
1922	5049	2192	5243	1155	3113	2824	2360	3131
1929	4635	3586	8029	1614	4415	3253	4224	6431
1937	2889	3086	6245	970	2892	1988	1916	4390

Kilde: E. Sereni, *La questione agraria nella rinascita nazionale*, opus cit., s. 38.

Analogt til forholdet mellem Irland og England blev Mezzogiorno for den italienske enhedsstat et bagland, hvor enhver ansats til en selvstændig kapitalistisk industriudvikling brutalt blev afbrudt til fordel for den dominerende norditalienske industri. Samtidig blev Mezzogiorno af politiske og økonomiske årsager – som er ridset op ovenfor – påtvunget fortsættelsen af en halvfeudal og stadig mere degenereret latifundieøkonomi, hvorved den underudviklingsproces sattes i gang og stadig uddybedes, som skulle få katastrofale konsekvenser for landsdelen af både økonomisk, politisk og social karakter. Udkonkurreringen af den traditionelle fremstillingsvirksomhed og de svage ansatser til egentlig in-

13. Stål- og rustningsindustri var et ømtåleligt led i italiensk storindustri, som under store omkostninger blev holdt i live helt frem til anden verdenskrig ved statskontrakter og direkte subsidier.

dustri, den manglende indre akkumulation i landbruget og den hermed forbundne mangel på alternativ moderne industri, fastholdelsen af de patriarkalske og for et moderne samfund anakronistiske institutioner og sociale produktionsrelationer – alt sammen var det en konsekvens af en relativ stærk og ekspanderende kapitalistisk økonomis underlæggen sig et relativt tilbagestående område. Sydditalien er således et konkret eksempel på den blokerede udvikling eller underudvikling, der under de sidste århundreders internationale udvikling blev sat i gang i den kapitalistiske verdens periferi. Det var disse problemer, *Lenin* og *Gramsci* bl.a. beskæftigede sig med for deres respektive lande og som i dag på ny er blevet taget op i de moderne imperialismeteorikeres center-periferimodeller.

Det var imidlertid ikke hele Sydditalien, der skulle lide under denne udvikling, og det er forkert at betragte forholdet mellem Nord- og Sydditalien som et nationalt modsætningsforhold. Det norditalienske borgerskab var for svagt til alene at sikre den italienske stats indre sammenhæng, og den eneste klasse, det kunne støtte sig til, var den italienske godsejerklasse, hvoriblandt den sydditalienske latifundistklasse udgjorde en vigtig del. Denne alliance skulle i mange år komme til at udgøre det politiske grundlag for den italienske kapitalisme. Den direkte statslige deltagelse i Sydditalien var meget ringe – når der ses bort fra hæren – og i realiteten blev kontrollen med denne del af landet – gennem det administrative præfektssystem og gennem et korrupt valgsystem – helt overladt til den i forvejen dominerende klasse, de adelige og borgerlige latifundister. Disse blev også et vigtigt indslag i det nationale politiske liv, dvs. i de evindelige fraktionsdannelser inden for det nationale borgerskab i og omkring parlament og regering. Blandt de ledende italienske politikere i perioden fra 1880 til Mussolinis magtovertagelse i 1922 var der således repræsenteret en række fremtrædende repræsentanter for den sydditalienske latifundistklasse (*Fortunato, Crispi, Nitti, Croce* og *Salandra*).

Gramsci benævnte denne alliance, som beseglede Norditaliens udvikling på bekostning af Sydditalien, for den industrielt-agrar blok. I sine forskellige analyser af tiden efter den italienske enhedsstats oprettelse har han hævdet, at denne alliance med dens forskellige konsekvenser var en nødvendig forudsætning for den italienske kapitalismes udvikling. Samtidig har den dog været en hæmsko for denne udvikling (jvf. *Lenins* diskussion ovenfor om forskellen mellem »preussisk« og »amerikansk« kapitalisme), fordi det norditalienske borgerskab gennem sine alliancer med den sydditalienske latifundistklasse bidrog til at bremse produktionsforholdenes udvikling i store dele af landet. Samtidig måtte det italienske samfund i længere tid end de fleste andre kapitalistiske lande bære rundt på institutioner og rent parasitære befolkningsgrupper, som havde mistet enhver historisk berettigelse i en moderne kapitalistisk stat. *Gramsci* drager ligesom *Lenin* paralleller til Amerika:

»Amerikanismen kræver i sin mest komplette form en forudgående betingelse, som de

amerikanere, der har behandlet disse problemer, ikke har beskæftiget sig med, fordi de i Amerika findes »naturligt«: Denne betingelse kan man kalde »en rationel demografisk sammensætning«, og den går ud på, at der ikke eksisterer talrige klasser uden en væsentlig funktion i produktionslivet, dvs. fuldstændig parasitære klasser. . . . Man kan endog sige, at jo ældre et lands historie er, desto mere talrige og besværlige er disse aflejringer af driverter og unyttige, af den økonomiske histories pensionerede, som lever af 'forfædrenes arv'«¹⁴

3. Underudviklingens følger: Den oversøiske udvandring

For de store bondemasser i Sydditalien betød *Risorgimento* og den efterfølgende udvikling en katastrofal forringelse af levevilkårene for ikke at sige en direkte frarøven af manges eksistensbetingelser. Reaktionen i form af lokale opstande udeblev heller ikke. De tilbagevendende borgerkrigsagtige tilstande i Sydditalien i årtierne efter sammenslutningen blev med hård hånd nedkæmpet af den italienske hær – »jerntråden, der syede Italien sammen og holdt det forenet« – under kampe, der krævede langt flere menneskeliv end genforeningskrigene. Efter 1880 fik den sydditalienske befolkning et nyt alternativ gennem udvandringen til USA, hvor industrialiseringen krævede store arbejderkontingenter fra Europa, og hvor de traditionelle nordvesteuropæiske rekrutteringslande ikke længere kunne opfylde behovet på grund af egen udvikling. Vi vil i dette afsnit se lidt på befolkningsudviklingen i Sydditalien samt dens årsager og konsekvenser.

Den italienske befolkningsvækst siden genforeningen har ikke på nogen måde været ekstrem sammenlignet med andre europæiske lande:

Den procentvise stigning i befolkningen (1880–1950) i nogle europæiske lande:

Sydditalien	75	Italien	59
(mellem 1871–1952)		(76 pct. mellem 1871–1952)	
Holland	150	Tyskland	55
Schweiz	65	England	66
Spanien	61	Frankrig	15
Danmark	116		

Dette gælder ligeledes for Sydditalien, hvor tallet selvfølgelig er stærkt influeret af udvandringerne. Hvis man ser lidt mere indgående på forholdene, dvs. på udviklingen i fødselshyppighed og dødelighed, er der heller intet, der

14. A. Gramsci, *Note sul Macchi, opus. cit., s. 313*. Specielt med henblik på Sydditalien fik disse forhold umiddelbare økonomiske konsekvenser. Alliancen med de gamle herskende klasser i Syd havde til følge, at det italienske borgerskab ikke kunne afskrive en statsgæld på 2242 millioner lire, som den nye stat således overtog fra de gamle stater. Tilsvarende kunne man heller ikke komme uden om at udbetale pensioner og erstatninger til medlemmerne af de gamle statsbureaukratier. *Gramsci* nævner, at der på hans tid var 4 millioner personer eller en tiendedel af befolkningen, som blev underholdt over statsbudgettet.

viser, at Syditalien har haft en i forhold til andre europæiske lande ekstrem hurtig befolkningstilvækst, der således skulle kunne forklare den relative overbefolkning.

At Syditalien helt frem til i dag har været præget af en stor relativ overbefolkning, som har ført til millioner af menneskers udvandring, er da heller ikke et fænomen, hvis årsager er demografiske. Ondets rod skal søges i Italiens særlige økonomiske udvikling og i den hermed følgende ulige fordeling af den produktionsmæssige aktivitet på det nationale territorium. At den generelt hurtigere befolkningstilvækst, som har præget den nyere tid, så har forværret situationen i landet, er en ganske anden sag.

En vis udvandring fra Italien fandt allerede sted i årene før 1860, men den var af mindre dimensioner og den berørte kun de nordligste regioner, hvorfra man søgte sæsonarbejde i nabolandene, Frankrig, Tyskland og Schweiz. Først efter 1860 – og især efter 1880 – antog udvandringen de meget store dimensioner, som den skulle bevare indtil det amerikanske indvandringsstop i tyverne. Det var ikke længere sæsonudvandring, men den permanente transatlantiske emigration, der blev dominerende, og ligeledes blev rekrutteringens tyngdepunkt flyttet til Syditalien. For Italien som helhed udgjorde den transatlantiske udvandring i perioden op til første verdenskrig ca. to trediedele af den samlede udvandring, medens der for Syditalien var tale om mellem 90 til 99 pct., som drog til Amerika.

Ironisk nok fandt den største udvandring fra Syditalien netop sted i de år, hvor den norditalienske storindustri blev opbygget og gennemløb sin første store vækstperiode. Der er dog intet mærkeligt i dette forhold. Efter at syditalienske industri og manufaktur var berøvet eksistens- og vækstmuligheder i tiden efter statssammenslutningen, medførte den norditalienske højkonjunktur blot en yderligere tilbagetrængning af de rester, der var tilbage, tilligemed af de traditionelle håndværksfag (se figur over nedgangen i den sekundære faktor s. 33). Hertil kom de håbløse forhold i landbruget, hvor den intensive produktion af eksportafgrøder var blevet hårdt ramt af toldlovene fra 80'erne, og hvor de ekstensive, kornproducerende latifundier kun bød på ringe beskæftigelsesmuligheder.

Mellem 1901 og 1913 udvandrede 4.711.111 italienere til Amerika, hvoraf 3.374.000 eller ca. 90% var bønder fra Mezzogiorno. En undersøgelse af udvandringens regionale fordeling i denne periode viste, at ikke alene var den store emigrantmasse syditalienske bønder, men de fleste kom netop fra de mest tilbagestående landområder, hvor de feudale relationer var særligt fremtrædende. I de fattigste egne påbegyndtes således en likvidering af hele samfund, som er fortsat op til nutiden.¹⁵

15. Borgmesteren i en af de fattigste kommuner i Lucanien skulle engang have modtaget den italienske regeringschef med følgende enkle og bitre ord: »Jeg hilser Dem på otte tusinde indskrevnes vegne. De tre tusinde er udvandret til Amerika, og de resterende fem tusinde forbereder sig på at følge efter.«

Blandt de italienske intellektuelle var entusiasmen både enorm og grotesk. Den flugt, der skyldtes millioner af bønders sult og manglende arbejdsmuligheder, prøvede man at gøre til et kapitel i en ny og fredelig social revolution. Den syditalienske latifundist, politiker og en af de kendteste skildrere af miseren i Mezzogiorno, G. Fortunato, var måske den mest oprigtige, da han blot beskrev udvandringen som et nødvendigt onde, der om ikke andet fjernede faren for bondeopstande.

Tesen om udvandringen som både nødvendig og gavnlig for Syditalien – som vi igen vil støde på ved gennemgangen af den nyeste tid – fordi det er umuligt at skaffe arbejde til alle, er snævert forbundet med tesen om Syditaliens »naturlige underlegenhed«.¹⁶

Ovenfor nævnte Fortunato hævdede i slutningen af forrige århundrede, at Syditaliens underlegne position var forårsaget af regionens ringe naturlige forudsætninger og derfor vanskeligt kunne ændres. Det skete i polemik mod dem, som henførte Sydens miserable situation til den diskriminerende økonomiske politik efter sammenslutningen, og mod dem, som lovpriste Sydens gamle og latente frugtbarhed:

»Syditalien har som følge af ekstremt vanskelige klimatiske og jordbundsmæssige forhold altid været og vil altid forblive meget lidt værd.«¹⁷

Denne pessimistiske tese om muligheden for en udvikling af landbruget og den syditalienske økonomi i almindelighed er en af de mest rodfæstede i den borgerlige tænkning i Italien. Vi har allerede søgt at tilbagevise den og vil også i det følgende prøve at vise, at denne underlegenhed overhovedet ikke er noget konstant fænomen, men derimod resultatet af en særlig historisk udvikling. Det er således ikke i de naturgivne produktionsbetingelser, men i de særlige sociale relationer, som den kapitalistiske udvikling har udmøntet i det syditalienske landbrug og i den syditalienske økonomi i almindelighed, at man skal søge de kræfter, som sætter udvandringen i gang. Selv hvor de fysiske betingelser var værst (f.eks. i Abruzzerne og i Lucanien) på grund af malariaen og på grund af den fysiske destruktion af landbrugsjorden ved bjergskred og oversvømmelser, var forbindelsen til økonomiske og sociale processer åbenlys – frarøvelse af fællesjorden, mangel på jordforbedringsarbejder, manglende vandregulering og uordentlig skovrydning.

I tilgift til forfaldet i landbruget, som var årsag til den store overbefolkning i dette erhverv i Syditalien – og ikke som i andre lande en forbedret og mindre arbejdskrævende produktionsteknik – fulgte et andet fænomen: forfaldet i de

16. I den brogede syditalienslitteratur omkring århundredskiftet fandtes også en anden fortolkning af »Syditaliens naturlige underlegenhed«. Vi tænker her på de fremtrædende repræsentanter for den positivistiske sociologiske skole - Niceforo, Sergi og Lombroso, der forsøgte at »reducere det syditalienske problem under den videnskabelige observations strenge form«, dvs. de målte kranier eller sammenlignede økonomiske og sociale statistikker for at påvise den »sydlige races særpræg« som den væsentlige og oprindelige årsag til syditaliensproblemet. B. Caizzi, *opus. cit.*, s. 45.

17. G. Fortunato, *Poverta naturale del Mezzogiorno*, i Caizzi, *opus. cit.*, s. 193.

traditionelle og lokale tilvirkningsfag, som gradvist blev overtaget af industrien. Den nationale industriudvikling nåede – også selvom den var koncentreret andetsteds – hele det italienske marked med sine produkter, hvorved den håndværksmæssige hjemmeproduktion, som hos bondefamilien var integreret med landbrugsarbejdet, blev helt eller delvis elimineret (tilvirkning af klæder, fremstilling af redskaber etc.).¹⁸

Det drejer sig om en normal udvikling for et land, som gennemløber en industriel udvikling, og i nogle af dens aspekter er det en nødvendig proces, fordi den arbejdskraft »befries«, som storindustrien har brug for. Men hvor den industrielle udvikling blev hæmmet af de feudale forholds fortsatte eksistens, var der ikke andre muligheder for den »befriede« arbejdskraft end at forøge overbefolkningen i landbruget eller at udvandre. Herom bemærker Gramsci:

»Det er sandt, at den industrielle udvikling i den første tid fremprovokede en anseelig udvandring fra Tyskland. I den næste periode ophørte den; men ikke alene det; en stor del af de udvandrede blev genoptaget, og en betydelig indvandring fandt sted. Dette være sagt som en rent mekanisk sammenligning af den italienske og den tyske udvandring; hvis sammenligningen uddybes, fremtræder imidlertid væsentlige forskelle. Industrialismen producerede i en første periode en overflod af »industrielle kadrer« i Tyskland, og det var dem, der – under ganske bestemte økonomiske betingelser – udvandrede. Dvs. en vis mængde menneskelig kapital, som allerede var udstyret og kvalificeret, udvandrede sammen med en vis mængde pengekapital. Den tyske udvandring afspejlede et vist overskud af aktiv kapitalistisk energi, som stimulerede økonomien i andre, mere tilbagestående lande (*in casu Italien, der i en periode efter den tysk-franske krigs afslutning modtog ret store beløb i form af bankkapital. Vor bem.*) eller i lige stillede lande med mangel på mennesker og ledende kadrer. I Italien var fænomenet mere passivt, og hvad der er afgørende, det blev ikke løst og eksisterer fortsat i dag. Selv om udvandringen i praksis er mindsket og har skiftet karakter (*Gramsci skrev efter det amerikanske indvandringsforbud. Vor bem.*), er det vigtigt at bemærke, at dette forhold ikke er resultat af en opslugning af den tiloversblevne arbejdskraft i en større industriel ramme og med en levelfod lig den, der findes i andre »normale« lande. Det er frembragt af verdenskrisen og af tilstedeværelsen i alle lande af en industriel reservearmé, som er større end normalt for økonomien. Italiens funktion som producent af arbejdsreserver for hele verden er ikke afsluttet, fordi Italien har normaliseret sin demografiske balance, men fordi verden har mistet sin balance.«¹⁹

Der er også andre symptomer på denne unormale italienske udvikling. Udskillelsen af stadig flere produktionsgrene fra landbruget tilligemed dannelsen af en storindustri fører normalt til en både absolut og relativ vækst i industrialbefolkningen og en tilsvarende ikke alene relativ, men også absolut nedgang i landbrugsbefolkningen. Alle tal fra de år, hvor det nationale marked og den

18. Man skal dog nok være forsigtig med at fortolke betydningen af denne udvikling alt for firkantet i det syditalienske tilfælde. Store dele af befolkningen i det indre Syditalien forblev så isolerede og ekstremt fattige, at deres relationer med pengeøkonomien – udover de indirekte i form af skatter og afgifter til jordejeren – fortsat måtte have været yderst begrænsede.

19. A. Gramsci, Opere 4, *Il Risorgimento*, Torino 1966, s. 210-213.

italienske storindustri blev skabt, viser en nedgang i landbrugets relative andel af befolkningen, men ikke en absolut nedgang som i lande som England, Belgien og Tyskland.

Det stadig større antal mennesker, der var »tilknyttet landbruget«, var imidlertid ikke udtryk for en stigning i den effektivt beskæftigede arbejdskraft i landbruget. På den ene side kan man sige, at det blot var udtryk for folketællingernes inerti, idet man fortsatte med at anbringe en stor gruppe arbejdere som tilknyttet landbruget, selvom de allerede var udstødte af den agrare produktionsproces og blot ikke havde været i stand til at finde anden beskæftigelse. På den anden side var fænomenet selvfølgelig ikke begrænset til et spørgsmål om statistisk konvention, men det havde sine meget følelige konsekvenser i den store gruppe mennesker, som tyngede på erhvervets sparsomme ressourcer og i den heraf følgende indbyrdes konkurrence om lejekontrakter og daglejer. Dette bidrog selvfølgelig igen til at nemme fortsættelsen af systemet med de feudallignende udbytningsforhold. Herom skriver Sereni:

»Loven om den relative og *absolutte* nedgang i landbrugsbeskæftigelsen er en uforsonlig lov, som det ikke er lykkedes det kapitalistiske samfund at undslippe. Som vi allerede har sagt, viser denne lov sig med større kraft, jo færre de feudale residualer er, dvs. i lande, som ikke frembyder en *kunstig overbefolkning i landbruget* som den, man møder i Italien. Det er ikke så meget i den *direkte* virkning af de feudale residualer på beskæftigelsesmulighederne i landbruget, at man skal søge grunden til eksistensen i Italien af en kunstig overbefolkning i dette erhverv, men snarere i den *indirekte* indflydelse på beskæftigelsesmulighederne i industrien. Idet de feudale residualer i de italienske landdistrikter forhindrer dannelsen af et indre marked, forhindrer de storindustriens udvikling og dermed absorberingen af den arbejdskraft, som er blevet »befriet« af den kapitalistiske udvikling fra deres stilling i landbruget; og det er netop arbejdskraft, som forøger den kunstige overbefolkning i det italienske landbrug.«²⁰

Medens Norditalien gennemgik en »naturlig« udvikling – omend langsomt og med en arbejdsløshed, der det meste af tiden lå over de andre europæiske lande – hvor befolkningen efterhånden blev overflyttet fra et moderniseret og mindre arbejdskrævende landbrug til industrisektoren, og inden for denne sektor fra de traditionelle tilvirkningsfag til den moderne storindustri, så forblev erhvervs- og beskæftigelsesstrukturen i Syditalien – efter den første periodes nedgang i industrisektoren – nogenlunde uændret helt frem til 1950. Udvandringen blev derfor kun en sikkerhedsventil, der så at sige lettede presset, men ingen afgørende betydning fik for produktionsforholdenes udvikling og ændring i Syditalien. »Befolkningsudtyndingen« gjorde ikke latifundisterne mere interesserede i at investere og modernisere produktionen. De store beløb, som emigranterne sendte hjem, blev heller ikke kanaliseret ind i en forbedring af landbruget, men blev tværtimod opslugt af jordkøb, der ofte gjorde brugsstrukturen endnu mere uhensigtsmæssig. Herom vil næste afsnit blandt andet handle.

20. E. Sereni, *Il capitalismo nelle campagne*, opus. cit., s. 409-10.

Den italienske udvandring

År	Europa		Lande uden for Europa		Total	
	Udvandret	Indvandret	Udvandret	Indvandret	Udvandret	Indvandret
1861-70	99.272	—	21.768	—	121.040	—
1871-80	90.549	—	27.047	—	117.596	81.832
1881-90	92.920	—	95.000	—	187.920	—
1891-00	128.800	—	154.673	—	283.473	—
1901-10	251.201	—	351.468	171.627	602.669	—
1911-20	169.645	—	213.162	120.917	382.807	—
1921-30	136.242	75.238	118.822	62.576	255.064	137.814
1931-40	41.422	30.184	28.843	28.802	70.265	58.986
1946-50	127.698	59.425	97.845	16.576	225.544	76.002
1951-60	176.712	100.440	117.029	31.919	293.741	132.359
1961-65	265.889	192.381	48.405	17.015	314.294	209.396

Tallene angiver det årlige gennemsnit for de respektive tidsintervaller. De tomme rubrikker angiver, at der ikke findes oplysninger.

Kilde: *Sommario statistiche dell'Italia 1861-1965*, Rom 1969, s. 28.

4. Landbruget efter Risorgimento: Det syditalienske latifundie

Vi vil i dette afsnit søge mere indgående at beskrive den syditalienske landbrugsstruktur – »latifundiesystemet« – som af mange er blevet opfattet som identisk med landsdelens underudvikling, og som skulle dominere dens økonomi helt op til nutiden. Blokeringen af produktionsforholdene og den hermed forbundne fremadskridende opløsning af det syditalienske samfund kunne Gramsci endnu i 1926 beskrive på følgende måde:

»Det syditalienske samfund er én stor agrar blok sammensat af tre sociale lag: Den store amorfe og opløste bondemasse, de intellektuelle fra det rurale mellem- og småborgerskab, samt de store jordejere og de store intellektuelle... Denne type organisation... udgør en monstrøs agrar blok, der som helhed fungerer som mellemlid og opsyn for den norditalienske kapitalisme og de store banker. Dens eneste formål er at bevare status quo.«²¹

Hvorledes var dette latifundiesystem konstrueret, og hvorledes var Mezzogiornos økonomiske geografi? Den italienske landbrugsøkonom M. Rossi-Doria forsøgte sig i en artikel fra 1944 – hvor latifundiesystemet endnu var fuldt intakt og stadigvæk dominerede landsdelen – med en grov opdeling af det syditalienske landbrug i tre store zoner, hver med sine særlige økonomiske og sociale karakteristika:

21. A. Gramsci, *La questione meridionale*, Rom 1970, s. 149 og 153.

»De to ... former for landbrug, som jeg også finder det nødvendigt at skelne imellem og betragte særskilt, er de samme, som falder enhver i øjnene, der begiver sig til Mezzogiorno for første gang. Den ene type landbrug med ekstensiv drift med korn og græsgange skulle jeg benævne det »nøgne« Mezzogiorno; eller som følge af et af de mest dominerende træk... – latifundiet – kunne jeg også bruge betegnelsen det »latifundistiske« Mezzogiorno. Den anden type landbrug med intensiv dyrkning af vin, oliven og frugt skulle jeg derimod benævne det »træbeplantede« Mezzogiorno.«²²

Denne første inddeling efter afgrødemønster differentierer forfatteren yderligere ved også at inddrage de sociale produktionsrelationer. Herved får han tre hovedtyper: 1) *Det intensive landbrug*, som overvejende består af småbrug, der producerer træafgrøder, dvs. er identisk med ovenfor nævnte »træbeplantede« Mezzogiorno. 2) *Det ekstensive storlandbrug*, også kaldet det »kapitalistiske latifundie«.²³ 3) *Det ekstensive smålandbrug*, også kaldet »bondelatifundiet«.

Det er imidlertid vigtigt at holde fast ved, at latifundiesystemet var en social og økonomisk realitet, som dominerede størsteparten af Syditalien og ikke kun de relativt begrænsede områder med ekstensivt storbrug.

»Det er dernæst mere præcist at tale om latifundiet – eftersom denne term ikke længere har en juridisk betydning, men en landbrugsøkonomisk – som et system af relationer, som en økonomisk og social struktur. I denne betydning er hele det indre Mezzogiorno... latifundistisk.«²⁴

Nogle tal til belysning af landbrugsstrukturen (1950)

	1. Skov- og landbrugsareal (ha)		2. Befolkning i 1950		3. Bruttonødværdi – 1950-priser (millioner lire)	
		pct.		pct.		pct.
1. Områder med intensivt landbrug	3.203.922	27,4	6.845.650	44,9	298.570	43,9
2. Områder med blandet landbrug	3.038.504	25,9	2.434.460	15,9	125.926	18,5
3. Områder med bondelatifundie	4.882.078	41,8	4.344.000	28,5	207.350	30,5
4. Områder med kapitalistisk latifundie	584.584	4,9	1.635.520	10,7	48.145	7,1

22. M. Rossi-Doria, *Cos'è il Mezzogiorno*, i Caizzi, *Nuova antologia opus. cit.*, s. 167.

23. Denne betegnelse kan måske forekomme selvmodsigende, men er forsåvidt velbegrunderet, idet det syditalienske gods helt klart i sine »ydre« relationer var en kapitalistisk bedrift i et kapitalistisk samfund – producerede for et marked og for profit, medens det i sine »indre« relationer – forholdet til arbejdskraften – opretholdt en række feudale træk.

24. M. Rossi-Doria, *Riforma agraria e azione meridionalista*, Bologna 1956, s. 28.

Kilde: M. Rossi-Doria, *Riforma agraria opus. cit.*, s. 57.

Blandt landbrug betegner områder, hvor der både findes ekstensiv og intensiv drift. De sociale og produktionsmæssige forhold er dog ikke væsensforskellige fra de »rene typer«. Det sene tidspunkt, hvorfra tallene er valgt, kan synes mærkeligt. Hertil er der imidlertid at sige, at de grundlæggende karakteristika ved den syditalienske landbrugsstruktur blev bevaret helt frem til 2. verdenskrigs afslutning.

Selvom der i Italien er meget stor variation hvad angår klima og jordbundsforhold, er det dog muligt at gøre en grov skelnen mellem Nord og Syd. De klimatiske forhold i Norditalien er som i Mellemeuropa med strenge vintre og varme og regnfulde somre, medens Syditalien med milde vintre og tørre somre tilhører Middelhavszonen. Der er store temperatur- og nedbørsforskelle mellem de to områder, og den naturlige vegetation er derfor også meget forskellig. Dette er betydningsfuldt, fordi de afgrøder, der var dominerende i Syditalien ved statssammenslutningen og fortsatte med at være det i lang tid – især kornafgrøder – var de efter landets naturlige betingelser mindst egnede.

I områderne med *intensivt landbrug* dominerede netop de traditionelt mest egnede afgrøder for Syditalien, oliven, vin og citrusfrugter. Områderne med intensivt landbrug var placeret ved kysten og ofte i nærheden af de store byer, som udgjorde et marked for deres produkter; f.eks. kyststrækningen syd for Napoli, Pugliens adriaterhavskyst og langs strækninger af den sicilianske kyst. Denne form for landbrug havde været helt undertrykt under feudaltiden, men i det nittende århundrede fik den et opsving. Dette var især mærkbart i frihandelsperioden under de første årtier efter oprettelsen af den italienske stat, hvor træafgrødernes udbredelse blev stimuleret af en omfattende eksport til især Frankrig. Det intensive landbrug var efter de naturgivne betingelser det mest lovende for en produktionsudvikling i Syditalien, og det tegnede sig for en stor del af landbrugets totalprodukt. I den nævnte periode skete også en vis indre akkumulation, men det intensive landbrug blev meget hårdt ramt af toldkrigen mod Frankrig i 1887. De sociale relationer og den hertil knyttede stadig mere opsplittede og irrationelle brugsstruktur bidrog også til det intensive landbrugs stagnation.

De store ekstensive drevne jordejendomme – *det kapitalistiske latifundie* – fandt man især på sletterne neden for de egentlige bjergegne. Den typiske produktion var en kombination af kornavl og ekstensivt husdyrbrug, dvs. fortrinsvis fåreavl. Over for de naturgivne betingelser var denne form for landbrug meget uheldig, men over for de eksisterende sociale og økonomiske betingelser var den meget robust. Det treskiftede landbrug krævede kun få investerings- og driftsomkostninger, og under de usikre markedsvilkår med stærkt svingende priser var det nemt at tilpasse produktionen. Tilsvarende var det nemt at tilpasse sig arbejdskraftsituationen, idet man blot kunne gå over til mindre arbejdskrævende produktion, hvis udsigterne her var dårlige. De prekære natur-

forhold med tilbagevendende tørkeperioder gjorde udbyttet meget svingende, men konsekvenserne heraf kunne nemt skubbes over på de bønder og landarbejdere, der dyrkede latifundiets jord. De bønder, der blev fæstet til at dyrke jorden – de fik hver en strimmel at dyrke – fik en fast andel af høstudbyttet, hvorfra blev fratrasket lånt såsæd med renter etc., således at det i realiteten var latifundisten og dennes forpagter, der afgjorde, hvor meget bonden skulle have. Foruden bønderne, der blev fæstet for en periode ad gangen, bestod arbejdskraften af daglejere og hyrder til pasning af fåreflokkene.

I det indre af Mezzogiorno, i bjergegnene herskede *bondelatifundiet*, der udgjorde den fattigste og mest håbløse del af Syden.²⁵ Her koncentreredes fattigdommen og alle problemerne, her var sidste chance for at overleve, og her blev situationen stadig mere håbløs, fordi så mange skulle eksistere på en jord, som der var for lidt af, og som blev stadig mere udpint. Jorden var ekstremt opsplittet i små lodder, som kun for en mindre dels vedkommende ejedes af bønderne selv. Størsteparten var i hænderne på det stor- og småborgerskab, som ejede det meste af Syditaliens jord. De varetog ikke selv jordens dyrkning, men udlejede den til bønderne. Den relative overbefolkning førte til stærk rift om jorden, som igen gjorde det nemt både at opretholde ågerafgifter og meget høje priser ved salg af jord. Bondens mulighed for at investere i jord- og driftsforbedringer var derfor uhyre ringe. Hans interesse var formodentlig også stærkt beskåret af de tidsbegrænsede kontrakter og af den store opsplitning af jorden, som gjorde, at han måtte dyrke flere forskellige jordstykker, der ofte både lå langt fra hinanden og langt fra bondens bopæl i en af de store landsbyer (ofte med 20.000–50.000 indbyggere), som er så typiske for denne del af Syditalien. Den syditalienske bonde havde et meget ustabilt forhold til den jord, han dyrkede; en del af den var hans egen, en anden del var fæstet, og ind imellem fungerede han som daglejer på latifundierne. Det fortvivlede forhold mellem befolkningsstørrelse og det dyrkede areals omfang samt de tilbagestående dyrkningsmetoder gjorde jorden i disse egne til den mest udpinte i Mezzogiorno. Al jord skulle udnyttes hele tiden, og flerskiftet landbrug med alternerende korn og græsning blev trængt tilbage til fordel for blot korn. I modsætning til træafgrøderne byder kornet heller ikke på nogen beskyttelse mod afvaskningen af de tynde jordlag i bjergene under vinterens meget voldsomme regnskyl.²⁶

Den direkte producent i det syditalienske landbrug var således hverken bonde (selvejende eller havde en permanent lejekontrakt, som man fandt det i Centralitalien) eller landarbejder, som er de former, der normalt findes under en kapitalistisk udvikling. Han var en slags »nomade«, der hele tiden rejste rundt

25. En indgående skildring af et landsbysamfund fra bondelatifundieområdet findes i Carlo Levi's bog, *Kristus standsede ved Eboli*, København 1965.

26. Mellem 1860 og 1929 formindskedes skovarealet fra 2.094.000 ha til 1.277.000 ha.

for at finde en bid jord at dyrke. Ved siden af den egentlige lønarbejder og den egentlige selvstændige bonde fandtes et mylder af forskellige kontraktformer med mere eller mindre lighed til feudaltidens forhold mellem bonde og godsejer og varierende fra egn til egn. Medvirkende til at fastholde den syditalienske bonde i en situation, hvor han ingen mulighed havde for at forbedre situationen gennem en vis indre akkumulation – som man dog har set andetsteds – var både de feudallignende kontrakter med deres ågerafgifter, men også det meget ustabile forhold til jorden, hvor bonden aldrig kunne være sikker på, at den jord, han investerede i, også ville være hans til næste år.²⁷

I 1950, hvor latifundiesystemet endnu dominerede Syditalien, var fordelingen efter de forskellige kontraktformer således. (I 1950 var der dog væsentlig flere selvejerbønder end tidligere bl.a. som følge af hjemvendte emigranternes jordkøb):

Fordeling af det dyrkede areal i Mezzogiorno efter brugstype

	Ekstensive områder		Intensive områder		Total	
	1000 ha	pct.	1000 ha	pct.	1000 ha	pct.
Selveje	1200	32,8	1700	46,0	2900	39,1
Landbrug med lønarbejde	600	16,4	300	8,0	900	12,6
Jord dyrket under agrarkontrakter	1850	50,8	1700	46,0	3550	48,3
Total	3650	100,0	3700	100,0	7350	100,0

27. I områder med ekstensivt landbrug var der følgende kontraktformer: 1) Udlejning af et stykke jord med på forhånd fastsat afgift i form af produktrente. 2) Mezzadria/colonia parziaria impropria. I det centrale Italien var dette en mere stabil kontraktform med langtidsforpagtning, medens det i Syditalien var en meget ustabil form. Ved sæsonens begyndelse udstykkedes latifundiets jord til forskellige bønder, der dyrkede den mod en vis del af høstudbyttet. 3) Braccianti - der er den egentlige lønarbejder med betaling i penge - eller compartecipante - hvor lønnen erlægges som en del af produktet. I de intensivt dyrkede områder fandtes tilsvarende former: 1) Simpel udlejning med på forhånd fastsat produktrente. 2) Colonia parziaria impropria, hvor afgiften varierede. 3) Colonia parziaria propria, som er en lønarbejderlignende form.

Fordeling af det under agrarkontrakter dyrkede areal i Mezzogiorno efter kontrakttype

	Ekstensive områder		Intensive områder		Total	
	1000 ha	pct.	1000 ha	pct.	1000 ha	pct.
Simpel udlejning	790	42,7	750	44,1	1540	43,4
Colonio med udstykket jord*.....	180	9,8	240	14,1	420	11,8
Colonio, hvor jord ikke udstykket**	690	37,3	580	34,1	1270	35,8
Compartecipante	190	10,2	130	7,7	320	9,0
Total	1850	100,0	1700	100,0	3550	100,0

*) Den mere stabile form med langtidsleje. Se ovenfor.

**) Den mindre stabile form med udlejning for blot en sæson ad gangen. Se ovenfor.

Kilde: M. Rossi-Doria, *Dieci Anni di politica agraria*, Bari 1958, s. 259.

Her vil vi igen vende os til historien for at rekapitulere og uddybe den udvikling, der havde ledt frem til disse forhold. De feudale privilegier og ejendomsforholdene blev ved lov afskaffet for hele Mezzogiorno i første halvdel af attenhundretallet. Med de antifeudale love var der også åbnet mulighed for en jordreform, idet de tidligere len blev overgivet til kommunerne, som så kunne udstykke dem. Jorden blev imidlertid solgt til dem, der kunne betale for den, og det var bl.a. de gamle feudalherrer. De bønder, som erhvervede sig jord, var ofte ikke i stand til at beholde den, hvorfor jorden gik tilbage til adelen eller blev overtaget af det nye borgerskab. Dette borgerskab flyttede ikke ud på landet, men forblev i byerne og overlod administrationen af deres ejendom til forpagtere, fuldstændigt som adelen hele tiden havde gjort det.

Omkring 1860 var udstykningen af de tidligere lensjorde afsluttet i Mezzogiorno. Herved havde kommunerne fået overdraget 600.000 ha jord, hvortil kom andre 520.000 ha, som var erhvervet gennem de antifeudale loves bestemmelser om inddragelse af arvegods. Af denne ret anseelige mængde jord var kun 205.000 ha blevet udstykket og fordelt mellem 116.000 bønder. Resten var kommet på borgerskabets eller adelens hænder. Efter 1860 gik udstykningen hurtigere, men det samme gjorde rekonsentrationen af jorden. Fra en række syditalienske provinser findes således grelle eksempler på, hvorledes jorden på meget få år blev samlet på ganske få hænder.

Til de antifeudale love føjede sig senere udstykningen af kirkejorden, som vi tidligere har nævnt som værende af anseelig størrelse i Mezzogiorno. Denne ekspropriation af kirkegodserne skete i årene efter statsdannelsen og blev den vigtigste kilde til det nye borgerskabs erhverven sig jord. Som et eksempel på udviklingen i jordfordelingen mellem de forskellige klasser kan nævnes den

romerske kampagne. (Kystsletten syd for Rom). Dette område udgjorde omkring 1860 188.000 ha, hvoraf 104.000 (55 pct.) var i adelens besiddelse, 56.000 ha (30 pct.) var kirkejord og 28.000 ha (15 pct.) var i borgerskabets besiddelse. Otte store godser ejede mere end halvdelen af Kampagnen. Ved likvideringen af kirkens ejendom gennem loven af 1873 blev der således kastet næsten 60.000 ha på markedet. Det blev borgerskabet, der fik løvens part af kirkejorden, således at jordfordelingen ved det tyvende århundrede var ændret i denne classes favør: Adelen 100.000 ha (51 pct.), kirken 13.000 ha (7 pct.) og borgerskabet 75.000 ha (40 pct.).²⁸

Vi har i et tidligere afsnit beskæftiget os lidt med de ydre betingelser for latifundiesystemets overlevelse i Syditalien – kolonialiseringen af Syden og det norditalienske borgerskabs alliance med latifundisterne. Vi har endvidere set på, hvorledes latifundiesystemet umuliggjorde enhver indre akkumulation på initiativ af de direkte producenter, de sydtalienske bondemasser. Man kan imidlertid spørge om, hvorfor latifundisterne, adelen og borgerskabet i Syditalien ikke så deres fordel i en produktionsudvikling af landbruget. På dette spørgsmål kan der ikke gives et enkelt svar, og det er heller ikke sådan, at udviklingen siden de feudale loves afskaffelse var én lang rekonsolidering af dette system med delvis nye ejere, men med stagnation og nedgang for det sydtalienske landbrug til følge. Der var i løbet af attenhundretallet forskellige tilløb til en egentlig produktionsudvikling og forbedring af landbruget, hvoraf vi har nævnt det intensive landbrugs ekspansion efter statssammenslutningen.²⁹

Den tilbagegang, der satte ind omkring attenhundredfirserne, var imidlertid generel for hele det sydtalienske landbrug. Tal fra den tid viser en stadig mere opsplittet brugsstruktur og en ny udvidelse af de feudale kontraktors omfang. Borgerskabet havde nu definitivt overtaget adelens gamle rolle, og den modsætning mellem by og land, som tidligere er fremhævet i forbindelse med Napoli, blev igen skærpet. Borgerskabet levede i byerne, hvor den produktive aktivitet var helt ubetydelig, og hævdede deres indtægter fra landbruget. Blandt de umiddelbare årsager til dette var dels landbrugskrisen i firserne, udvandringen og bøndernes tiltagende jordkøb. generationsskifte inden for det sydtalienske borgerskab og småborgerskabets jordkøb, som var rent passive penge-

28. E. Sereni, *Storia del paesaggio agrario*, Bari 1961.

29. Ved siden af det intensive landbrug skete der i perioden op til 1880 også en vis udvikling af det ekstensive kapitalistiske latifundie lidt i stil med det, man kender fra den tidlige engelske kapitalisme. Begge disse fænomener bidrog i en kort periode til at skabe landbrugsinvesteringer af et anseeligt omfang i Syditalien. Om dette skriver Rossi-Doria: »Med statens hjælp fandt store investeringer sted mellem 1800 og 1880 ... for at løse ... problemet med forbedring af de ekstensivt dyrkede jordarealer. Disse investeringer forekommer betydelige også for den, der betragter dem i dag. Hvis man endvidere til jordforbedringerne tilføjer godsejernes driftsinvesteringer - og især til arbejdsdyr og dyr beregnet på afsætning - forekommer anstrengelserne imponerende, fordi man sikkert hertil kan henføre en stor del af stigningen i antal kvæg og heste ... i Mezzogiorno ... (200.000 stykker kvæg eller 30 pct. mere mellem 1864 og 1881; 400.000 eller 45 pct. mere mellem 1881 og 1908).« M. Rossi-Doria, *Dieci anni, opus. cit.*, s. 267. Det bør dog tilføjes, at denne af Rossi-Doria fremhævede udvikling omkring midten af forrige århundrede var begrænset til områderne, hvor det intensive landbrug eller det kapitalistiske latifundie herskede.

anbringelser. Landbrugskrisen med faldende priser og afsætningsmuligheder tilskyndede således til passiv pengeanbringelse i jord og til de feudale kontraktors genopliven, idet ejeren herefter uden udgifter og uden i øvrigt at deltage kunne hæve en fast og sikker afgift. Den store oversøiske udvandring førte efterhånden til, at ret anseelige beløb blev overført til de sydtalienske bønder – penge til familien og hjemvendte emigranternes opsparing. Disse penge blev anvendt til jordkøb, som for bonden var den mest nærliggende og realistiske måde at sikre sin og familiens fremtid på. Dette »pres« på jorden, som var uden sammenhæng med landbrugets faktiske indtjeningsmuligheder, tvang priserne i vejret og nedskar således den kapital, der var tilovers til driftsforbedringer. Under disse vilkår skete jordkøbene også uden hensyn til de driftstekniske krav, dvs. man fik en stadig mere opsplittet og uhensigtsmæssig brugsstruktur.³⁰ Bag disse mere umiddelbare årsager lå selvfølgelig den norditalienske dominans og de snævre grænser, der gennem den statslige og den norditalienske industris økonomiske politik var sat for en selvstændig udvikling af det sydtalienske landbrug og industri.

5. Tiden indtil anden verdenskrig, fascismen

Tiden mellem ca. 1900 og 1. verdenskrig var den første store industrialiseringsperiode, hvorunder den moderne norditalienske storindustri blev etableret – inden for tekstil-, næringsmiddel-, stål- og maskinfremstilling. Efter fyrre års »præindustrialisering« med nedbrydning af det traditionelle håndværk og hjemmeindustri, opbygning af et transport- og kommunikationsnet, et nationalt marked og et moderne banksystem, altsammen under statens støtte og økonomiske bistand – efter den første liberaliseringsperiode var der efterhånden blevet genindført ret høje toldsatser for at beskytte den nationale industri – var tiden moden til at høste frugterne af dette forarbejde. Industriproduktionen steg gennemsnitligt med 4,1 pct. om året, hvilket først er overgået siden anden verdenskrig.³¹ Et yderligere incitament for den norditalienske storindustri var også de tilbagevendende krige fra denne periode, hvilket gav staten en begrundelse

30. »Hvis latifundiet ikke udvikler sig, så skyldes det først og fremmest, at det herskende system ikke tillader nogen som helst form for investering eller ændring. De naturlige betingelsers vanskelige karakter begrænser givetvis mulighederne for ændringer, men det, som annullerer disse muligheder fuldstændigt og tvinger til ubevægelighed, er det forhold, at jordbesiddelse under det gældende system er i stand til at fremtvinge større indtægter (for ejerne. Vor bem.), end man kunne opnå under et hvilket som helst andet system. De afgifter, bønderne betaler i penge eller produkter til jordejerne, har intet at gøre med den jordrente, som økonomerne lærer os at beregne, og som mange steder nærmer sig effektivt til virkeligheden; de repræsenterer nemlig ikke det, der bliver tilbage, efter at kapital og arbejdskraft er betalt i overensstemmelse med sædvanlige normer, men er en slags konkurrencerente, betalt af bønder uden jord, som er indstillet på at vurdere deres egen arbejdskraft lavt for i det mindste at kunne anvende den og netop tjene til det brød, som er nødvendigt for at leve.« M. Rossi-Doria, *Cos' è il Mezzogiorno*, opus. cit., s. 187.

31. P. Sylos-Labini, *Problemi dello sviluppo economico*, Bari 1970, s. 132.

for i udstrakt grad at støtte den nationale våbenindustri opbygning og de hertil nødvendige sværindustrielle aktiviteter (stålfremstilling).³²

Til denne hurtige industrialisering svarede afgørende ændringer i den sociale struktur i Italien, som ligeledes var fortsættelsen af den foregående periodes opløsning af de traditionelle produktionsgrene. Hvor industribeskæftigelsen i den foregående periode var gået tilbage – for Italien som helhed, i Norditalien var den øget lidt – steg den nu meget hurtigt, og beskæftigelsen i landbruget faldt tilsvarende hurtigt. Udviklingen af et kapitalistisk storlandbrug på Posletten og af den norditalienske storindustri havde skabt et talstærkt industri- og landarbejderproletariat i Norditalien. Disse grupper blev organiseret i fagforeningerne og i socialistpartiet og fremstod efterhånden som en politisk faktor. Herom vidner også de voldsomme arbejderkampe, der udløstes op til århundredskiftet og som med hård hånd blev slået ned af *Crispiregeringen*, hvis snævre magtgrundlag var den industrielt-agrarer blok, dvs. borgerskabet i Nord og Syd. Disse indre problemer tilligemed den fejlslagne udenrigspolitik – nederlaget i Ethiopien – førte til *Crispiregeringens* fald og udskiftning med *Giolittistytet*. Hermed påbegyndtes en periode, hvor man gennem liberalisering af lovgivningen og udvidelse af stemmeretten søgte at finde nye allierede i stedet for det agrare borgerskab i Syditalien. Man forsøgte tilnærmelser til socialistpartiet og til de kristelige demokrater, der repræsenterede småbønderne i Mellemitalien:

»Med *Giolitti* blev denne tendens mest tydelig, hvor en del af borgerskabet søgte at forny magtblokken ved at inkludere arbejderbevægelsen i en underordnet rolle som erstatning for de agrare kræfter, som var endt med at udgøre en objektiv forhindring for den selvsamme ekspansion og udvikling af kapitalismen. Det giolittiske forsøg på at gøre denne alliance stabil spillede fallit med krigen og fascismen, men det drejede sig om et reformistisk forsøg, som de borgerlige kræfter gentog i alle de ekspansionsfaser, i hvilke der skulle optræde en margen for dannelsen af nye og mere stabile magtbalancer.«³³

Medens Norditalien i perioden op til 1. verdenskrig efterhånden lignede et moderne industrisamfund med en tilsvarende social og produktionsmæssig struktur, så fortsatte nedbrydningen af det syditalienske samfund. Her var udvandringerne det eneste alternativ. Ved siden af den i forrige afsnit behandlede nedgang for det syditalienske landbrug skete der en fortsat likvidering af det traditionelle håndværk og manufaktur og uden at en moderne storindustri af nogen betydning vandt frem. Beskæftigelsen i den sekundære sektor faldt fortsat i

32. Disse krige var bl.a. led i Italiens forhåbninger om at deltage i den store koloniuddeling henimod slutningen af forrige århundrede. Dette blev dog for italienernes vedkommende nærmest en tragikomisk affære: I 1896 led den italienske hær nederlag i Ethiopien, og erobringen af Libyen fra tyrkerne i 1911 fik kun symbolsk betydning. Dette lands store olieirigdom kendte man intet til på det tidspunkt, og de italienske forestillinger om store muligheder for en kolonialisering, som blandt andet kunne løse den kroniske arbejdsløshedssituation, var uden hold i virkeligheden. Den italienske våbenproduktion var også en bekostelig affære, der under tilbagevendende skandaler blev holdt oppe gennem protektion og subsidier fra staten.

33. A. Gramsci, *La questione meridionale*, opus. cit., udgiverens note, s. 143.

denne periode i skarp kontrast til den hurtige vækst i Norditalien.³⁴ (Se figuren).

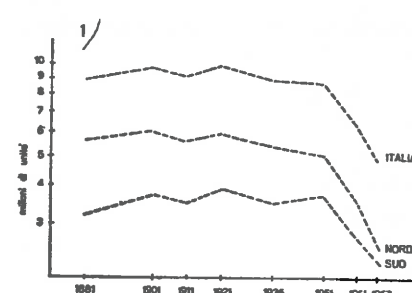

Fig. 7. Occupazione nell'agricoltura.

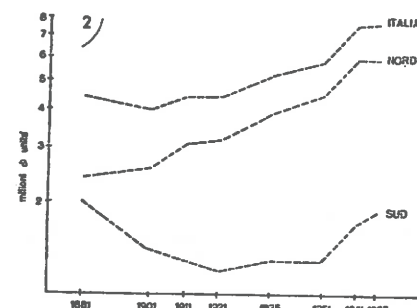

Fig. 8. Occupazione nell'industria.

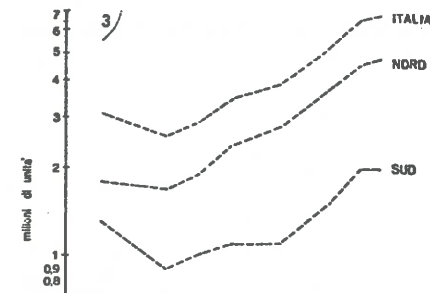

Fig. 9. Occupazione nelle altre attività.

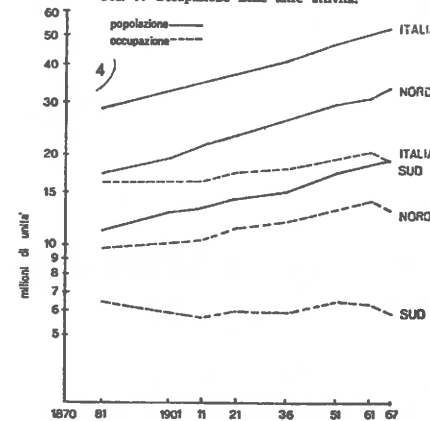

Fig. 10. Popolazione e occupazione totale.

Udviklingen i beskæftigelsesstrukturen i Nord- og Syditalien 1881–1967:

- 1) Landbrugets beskæftigelse.
- 2) Industriens beskæftigelse.
- 3) Beskæftigelsen i andre erhverv.
- 4) Den samlede beskæftigelse tilligemed befolkningstallet.

Kilde: P. Sylos Labini, *opus. cit.*, s. 119–120.

34. Beskæftigelsesstatistikken giver kun et tilnærmet billede af forskellen mellem beskæftigelsen i Nord- og Syditalien. I Syditalien var arbejdsløsheden større og den aktive befolkning mindre end i Norditalien, men den inaktive befolkning har formodentlig dækket over en vis del faktisk arbejdsløshed. Endvidere var – og er – den marginale beskæftigelse i Syditalien af meget stort omfang i samtlige sektorer; dvs. mennesker, der har en yderst ustabil beskæftigelse og som kun er i arbejde en del af året. I landbruget var antal arbejdsdage for den enkelte beskæftigede meget lavt og lavere end i Norditalien; inden for industri og håndværk gjaldt det samme. Det var især de mindre håndværksvirksomheder, som fortsat udgjorde en stor del af denne sektor i Syditalien, som absorberede en langt større arbejdsstyrke, end de egentlig kunne bruge – f.eks. familiemedlemmer, der ikke kunne finde andet arbejde. I de syditalienske større byer bestod store dele af handelssektoren simpelthen af marginalt beskæftigede gadehandlere. Sylos-Labini, *Problemi dello sviluppo*, opus. cit.

Under *Giolittiregeringen* i århundredets første år var der tilløb til en reformpolitik for Syditalien. Man begyndte at bekæmpe malariaen, særlige undersøgelseskommissioner producerede rapporter om forholdene og satte forskellige foranstaltninger i gang for at op hjælpe landbruget, som f.eks. jordforbedringer, regulering af vandforholdene samt visse nye kreditmuligheder. Dette fik dog altsammen en meget begrænset effekt; dels fordi de statslige midler var begrænsede og fortsat fandt deres anvendelse i støtte til den norditalienske industri, bl.a. til de meget bekostelige rustningsprogrammer, og dels fordi der ingen ændringer var sket eller skete med magtforholdene i Syditalien. Latifundistklassen havde ingen særlig interesse i forbedringer og reformer, også af rent teknisk art, og det ville under de gældende vilkår altid være dem, der både ville få broderparten af statsmidlerne og som skulle bestemme deres konkrete anvendelse; dvs. selvom pengene blev bevilget, ville deres virkning være yderst problematisk.

Sylos-Labini har fornylig søgt at give et mere differentieret billede af forskydningerne i de vigtige sociale grupperinger siden 1880 (se Sviluppo economico e classi sociali in Italia, *Mondo Economico* nr. 2, jan. 1973, s. 16). Tallene, der er for hele Italien – og som i følge forfatteren må tages med et meget stort gram salt – skjuler selvfølgelig de vigtige forskelle mellem Nord og Syd. Heraf kan nævnes, at det »traditionelle« smaborgerskab er langt mere udbredt i Syditalien end det »moderne« (funktionærerne) og noget tilsvarende gælder for landarbejdere i forhold til industriarbejdere.

De store sociale grupperinger i Italien (i 1000 personer)

	1881	1921	1951	1971
I. Borgerskabet (store jordejere, virksomhedsejere, højere funktionærer, rentiers etc.)	340	350	400	500
II. Middelklasser	7.660	8.950	9.900	9.500
a. Funktionærer	350	520	1.800	3.100
i privat virksomhed	100	160	800	1.800
i offentlig virksomhed	250	360	1.000	1.300
b. Selverhvervende	6.650	7.700	7.300	5.600
småbønder	4.600	5.500	4.800	2.400
håndværkere	1.800	1.000	1.100	1.100
handlende	450	1.000	1.100	1.700
transport, servicefag	300	200	300	400
c. Særlige kategorier	660	730	800	800
militæret	160	360	290	350
kirken	130	120	120	150
andet	370	250	390	800
III. Arbejderklasse	7.400	8.400	9.500	9.500
landbrug	4.000	3.900	2.700	1.200
industri	2.500	3.300	4.100	4.300
bygge- og anlægsvirksomhed	500	700	1.300	1.700
handel	100	100	600	700
transport	300	400	800	1.600
Ialt	15.100	17.700	19.800	19.500
I procent af den totale befolkning	51,7	46,5	41,7	35,5

Tiden efter 1. verdenskrig var en meget urolig periode med bondeopstande og jordbesættelser; i de norditalienske byer var der ligeledes en række voldsomme begivenheder i forbindelse med industriarbejdernes voksende agitation.³⁵ Den umiddelbare årsag til den sociale uro var som i andre lande de af krigen forårsagede økonomiske omstillingsvanskeligheder og de tilbagevendende kriseagtige tilstande med krak og skandaler inden for finansverden og industri. Hertil kom problemerne med at skabe en levedygtig politisk alliance, der kunne garantere staten og den offentlige orden. Der var i denne sammenhæng flere forsøg på at genskabe det giolittiske styre, men dette var alt for svagt og kompromitteret. Hvor man i andre lande under socialdemokratiske regeringer fik en begrænset arbejderdeltagelse i den politiske ledelse, så skete der i Italien efter *Mussolinis* kup i 1922 en gradvis fascistisk magtovertagelse, der fuldbyrdedes med parlamentets og de politiske partiers afskaffelse i 1926.

Bag den officielle retorik – som oftest stærkt selvmodsigende – og fremtræden i øvrigt repræsenterede fascismen en redningsaktion for den italienske kapitalisme. Fascismens politiske grundlag var en genoplivning af den autoritære industrielt-agrar alliance mellem den norditalienske industri og de store godsejere – herunder de syditalienske latifundister – med støtte fra det intellektuelle, administrative og kommercielle smaborgerskab – »historiens pensionerede«.³⁶

Denne det fascistiske regimes klassekarakter fremgår af den konsekvente nedkæmpning af arbejdernes og bøndernes organisationer, men det fremgår ligeså tydeligt af den korporative stats organisering af produktionslivet og dens økonomiske politik.

Støtten til den norditalienske finanskapital fandt sted gennem en række hjælpeaktioner over for de banker og storvirksomheder, der havde været i vanskeligheder under krisen i 1921 – forårsaget af omstillingsproblemerne efter krigen – og igen under verdenskrisen i 1929. I første omgang var denne støtte ret traditionel i form af kreditter – i realiteten blev det tilskud – til de kriseramte virksomheder, men efterhånden skulle denne krisepolitik udmøntes i oprettelsen af de store statslige industriselskaber, som siden har udgjort en vigtig del af den italienske industri.³⁷

Den omfattende italienske statsindustri har således sin oprindelse i støtte-

35. Ved Livornokongressen i 1921 splittedes socialistpartiet, og det italienske kommunistparti grundlagdes. 36. *Sereni* har peget på, hvorledes adelen fik en vitaminindsprøjtning under fascismen og bl.a. indtog en fremtrædende plads i den korporative stats administration. E. Sereni, *Due linee della politica agraria*, Rom 1961, s. 299.

37. To af de i dag mest betydningsfulde statslige industriselskaber, *IRI* (*Istituto per la ricostruzione industriale*) og *ENI* (*Ente nazionale idrocarburi*), stammer således fra denne periode, hvor de i første omgang blev oprettet som holdingselskaber, der overtog kriseramte industrier. Efterhånden blev *IRI* – *ENI*, der oprindeligt hed *AGIP*, har først fået sin store betydning efter krigen som olieselskab og petrokemisk koncern af internationalt format – benyttet til en egentlig omorganisering af en række brancher, især inden for jern- og metalindustrien. Store investeringer blev på denne måde kanaliseret gennem *IRI* til rustningsindustrien. C. Pace, *Politiche di sviluppo regionale e strategie dell'integrazione economica sopranazionale*, *Rassegna Economica* Vol. XXXV, nr. 1, 1971, s. 29–40.

aktioner til den særlige og trods alt fortsat svage italienske kapitalisme, hvor grupper af borgerskabet og småborgerskabet, som objektivt set var en bremse på udviklingen af en moderne industrikapitalisme, samtidig var nødvendige allierede:

»Det er vigtigt at understrege, at... denne beslutning ikke var dikteret af et ønske om at nationalisere de selskaber, der var ramt af krisen, endsige beroede på et anti-kapitalistisk fjendskab; tværtimod blev redningsaktionerne effektueret med den præcise hensigt at afstive det private initiativ. Da Mussolini bekendtgjorde IRI's oprettelse, definerede han det som en slags rekonvalescens, hvor syge banker og industriselskaber skulle anbringes i en periode for dernæst at vende tilbage til det private initiativ efter helbredelsen. Men dette tilflugtssted blev som følge af en særlig økonomisk udvikling... først et hotel, dernæst et pensionat for endelig at blive et egentligt hjem.³⁸

Et andet vigtigt led i den fascistiske støtte til den norditalienske finanskapital var arbejdsmarkedspolitikken med forbud mod strejker, de tvungne korporative industriforbund med deltagelse af arbejdere og arbejdsgivere og endeligt forbudet mod indre vandring. Resultatet blev en større sænkning af lønnen end i de andre kriseramte lande og mindre officielle arbejdsløshedstal, som blot var udtryk for en større »skjult« arbejdsløshed i landdistrikterne.

Godsejerne blev støttet direkte gennem den fascistiske landbrugsreformlovgivning – »*bonifica integrale*« loven – hvorigennem penge bevilgedes til jordforbedringsarbejder, hvor midlerne blev forvaltet af godsejerdominerede konsortier – og indirekte gennem den toldbeskyttelse, der efterhånden skulle slå over i en ekstrem selvforsyningspolitik under sloganet »*battaglia del grano*« (kampen for hveden).³⁹

For landbrugets befolkning betød den fascistiske politik en forværring af levevilkårene; landarbejdernes lønninger faldt, og lejeafgifterne steg. For de store befolkningsmasser i Syditalien var det især en katastrofe, fordi stagnationen fortsatte – mellem 1914 og 1936–39 steg den norditalienske landbrugsproduktion med 22 pct., medens den syditalienske kun steg 3 pct. – og fordi muligheden for at finde arbejde andetsteds var udelukket efter de amerikanske indvandringsrestriktioner fra midten af tyverne og efter det fascistiske forbud mod indre vandring i Italien. Samtidig blev latifundisterne sikret afsætning af deres korn til faste priser, og det jordejende småborgerskab blev sikret gennem de øgede lejeafgifter.⁴⁰

38. P. Sylos-Labini, *Problemi dello sviluppo*, opus cit., s. 149.

39. »Den protektionistiske hvedepolitik begyndte i Italien med beskyttelsestolden fra 1887. Denne afgift blev efter en kort afbrydelse under første verdenskrig genindført i 1925. Under den fascistiske epoke blev den protektionistiske politik almindelig kendt under sloganet »kampen for hveden«, som skulle tjene til at gøre Italien næsten selvforsynende med dette produkt. Tidligt i trediveerne nåede importafgiften et højdepunkt (hvor den blev lig med 80 pct. af hjemmemarkedsprisen). I 1936 indførtes en ny form for hvedeprotektion. Importen blev gjort til et regeringsmonopol, og et tvunget oplagringssystem etableredes for den i Italien dyrkede hvede, der ikke blev anvendt i landbruget (til såsæd eller til føde). Hvert år fastsatte regeringen producentprisen samt den pris, som møllerne skulle betale for henholdsvis italiensk og importeret hvede. Der blev således skabt et system, som - med modifikationer - har fortsat helt op til i dag (1960. *Vor bem.*), og som efterhånden har medført en ændring af den italienske hvedebalance fra underskud til overskud.« Vera Lutz, *Italy: A Study of Economic Development*, London 1962, s. 175.

40. Rossi-Doria, *Dieci anni*, opus cit., s. 4.

Den fortsatte fastlåsning af magt- og produktionsforhold i Syditalien under det dominerende Norditalien og den faktiske forværring af levevilkårene for de syditalienske bønder og landarbejdere hørte også til det fascistiske regimes fortjenester. Krigspropagandaen med udpensling af de store kolonialiseringsmuligheder – f.eks. ved angrebet på Etiopien i 1936 – havde således en konkret baggrund i de hjemlige befolkningsmassers levevilkår. Den voksende og stadig bedre organiserede modstand fra disse befolkningsgrupper sammen med den del af borgerskabet, fascismen havde stødt fra sig, viste, hvor ringe tillid man havde til realiteterne bag de bombastiske propagandafelttog.

6. Efterkrigstidens ændrede vilkår

Udover det fascistiske regimes fald førte 2. verdenskrig til to andre afgørende ændringer af betingelserne for den italienske udvikling; landets politiske og økonomiske integration i den amerikansk dominerede vestlige blok og den italienske arbejderklassens organisation i et stort, men reformistisk kommunistisk parti. Det italienske borgerskabs magt var efter fascismens sammenbrud på nulpunktet, og det stod over for en velorganiseret, slagkraftig og kommunistisk domineret partisanbevægelse. Den borgerlige stats fortsatte beståen blev kun sikret gennem de allieredes »arbejdsdeling«, hvor Italien blev fastlagt som vestlig interessesfære og befriet af britiske og amerikanske styrker.⁴¹

Efter ca. 60 års økonomisk udvikling, hvor både landbruget og især industrien havde været underlagt næsten permanent toldbeskyttelse, som var kulmineret med det fascistiske autarki, blev Italien nu fuldt medlem af den integrerede internationale økonomi, som blev etableret i den vestlige verden efter anden verdenskrig. Dette medførte radikalt ændrede betingelser for den italienske industri, der organisatorisk og produktmæssigt måtte omstilles for at kunne klare sig i en skarp international konkurrence med bl.a. de største industrilande. Man kunne derfor ikke længere tillade vigtige dele af industrien koncentreret omkring ineffektive sektorer som f.eks. rustningsindustrien. Vi vil senere vende tilbage til denne problemstilling i forbindelse med Mezzogiornos industriudvikling i efterkrigstiden.

Også for landbruget skulle den internationale integration blive vigtig, men i den første efterkrigsperiode var det dog den indre udvikling, der var af størst betydning for de ændringer, der fandt sted. Verdenskrigen ramte Italien meget hårdt – mest hærget af de direkte krigshandlinger blev Syditalien under de allieredes langsomme fremrykning op gennem halvøen – med omfattende tilbage-slag i produktionen, nedgang i levevilkårene og til tider hungersnødlignende tilstande. Forholdene i landdistrikterne blev forværret efter krigshandlingernes

41. Se Gabriel Kolko, *The Politics of War*, London 1969, kap. 3 og 17.

standsning gennem krigsfangers og soldaters tilbagevenden og gennem flugten fra byerne, hvor der var massearbejdsløshed som følge af industriaktivitetens næsten totale ophør. Disse forhold ledte efter befrielsen til en voldsom politisk aktivitet blandt Mezzogiorno's bønder og landarbejdere, der besatte latifundiejorderne og krævede øjeblikkelige jordreformer. Denne gang var bøndernes aktioner langt bedre organiseret end tidligere, og deres krav blev støttet af både kommunister, socialister og kristelige demokrater – de tre grupper fra modstandsbevægelsen, som også dannede de første efterkrigstidsregeringer. Selv om den borgerlige stat blev rekonsolideret, kommunister og socialister smidt ud af regeringen (i 1947), og de klasser, som det fascistiske regime havde støttet sig til, bevarede magten, så var der ingen vej uden om en reformpolitik for landbruget. For det Kristelige Demokratiske parti var det særlig farligt, hvis venstrepartierne skulle vinde indpas i landdistrikterne, hvor en stor del af partiets stemmegrundlag – nemlig småbønderne – befandt sig. Det Kristelige Demokratiske parti var derfor tvunget til at gennemføre en udstykningsreform for at tilfredsstille bøndernes og landarbejdernes krav om jord.

Medens det i første omgang var de indre politiske spændinger, der fremtvang landbrugsreformerne, så skulle de ydre betingelser, som de udviklede sig efter anden verdenskrig, efterhånden fjerne ethvert grundlag for det syditalienske latifundiesystem og dermed for den politiske alliance, som i lange perioder havde domineret den italienske kapitalisme. Den internationale integration og liberaliseringen af toldlovene var en dødsdom over de primitive ekstensive kornbrug, og desuden var det underudviklede og isolerede Syditalien i endnu større grad end under den store industriekspansion før 1. verdenskrig en hindring for den norditalienske industri med dens krav om et udvidet marked og om arbejdskraft.⁴² Udviklingen efter 2. verdenskrig måtte under alle omstændigheder blive et brud med stagnationen, der havde præget Syditalien siden slutningen af forrige århundrede.

7. Det syditalienske landbrug efter krigen: Jordreformer og strukturændringer

Efterkrigstidens syditalienske bondebevægelser⁴³ faldt i to omgange – den første i umiddelbar forlængelse af landsdelens befrielse i 1944–45 og den anden

42. Den indskrænkning af reformerne og de forsinkelser, der fandt sted, er næppe udtryk for den syditalienske latifundistklasses fortsatte rolle som en vigtig allieret for det norditalienske borgerskab, men må snarere fortolkes som resultatet af en sammenblanding af latifundisternes, det jordejende småborgerskabs og de moderne agrarkapitalisters interesser i at bremse bøndernes og landarbejdernes krav om bedre vilkår; endvidere af interne taktiske grupperinger i det altid stærkt splittede kristelige demokratiske parti. De syditalienske bønder udgør en vigtig del af partiets stemmegrundlag, og da stemmer i Syditalien fortsat købes gennem gentjenester eller trusler, har de lokale bosser en vigtig rolle i denne sammenhæng. Se f.eks. S. G. Tarrow, *Peasant Communism in Southern Italy*, New Haven 1967.

43. Udover de syditalienske bønder omfattede bevægelsen – hvilket egentlig er et misvisende ord, da der fortrinsvis var tale om lokale aktioner uden en mere overordnet koordination – mezzadrierne i Centralitalien og landarbejderne på Posletten.

efter tilspidsningen af den økonomiske situation i 1947 med rekordarbejdsløshed og frem til landbrugsreformernes gennemførelse i 1950.

De ofte spontane aktioner bestod i jordbesættelser og tilsåning af uopdyrket jord, oprettelse af kooperativer eller blot fordeling af jorden blandt de aktive bønder. I Mezzogiorno var bondebevægelsen stærkest i de indre egne, hvor bondelatifundiet dominerer, d.v.s. i Silabjergene i Kalabrien, i det indre Sicilien, i Materaområdet i Lucanien og på Fucinosletten i Abruzzerne. Allerede i 1945 havde man overtaget ca. 200.000 ha. jord. Ved siden af bønderne fra de indre egne var landarbejderne fra de store latifundier, især i Puglien, meget politisk aktive. De enkelte kampagner var ofte velorganiserede, men det lykkedes ikke bønderne at opbygge mere omfattende regionale eller nationale organisationer for deres kamp. Venstrepartierne støttede bøndernes krav om udstykningsreformer og søgte til gengæld at opnå bøndernes støtte i deres parlamentariske bestræbelser på at vinde valgene. Det lykkedes dog ikke at skabe en egentlig organisatorisk ramme om denne forbindelse – den kommunistiske bondeorganisation, *Alleanza contadini*, har aldrig formået at rekruttere mere end et mindretal af de italienske bønder. Det blev de kristelige demokrater, der gennemførte og administrerede reformlovgivningen, som fortsat kunne mobilisere det største antal bønder både til deres landbrugsorganisationer og til valgene. Hertil bidrog kirkens indflydelse, idet denne institution propagerede meget aktivt til fordel for de kristelige demokrater. Endvidere sikrede koalitionen med de lokale bosser og disses kontrol med offentlige ansættelser og offentlige midler partiet en stærk position i det særlige politiske miljø i Syditalien.

I 1950 blev den første større reformlov vedtaget – *Silaloven* – som kun gjaldt for Kalabrien, men som skulle danne forbillede for de kort tid efter følgende love for resten af Italien, *Legge Stralcio*. Silasletten var netop Kalabriens mest fattige og polariserede del med få meget store jordejendomme og mange meget små jordlodder, som også var i de store jordejeres besiddelse og blot var udlejet til bønderne. Landbrugsteknikken var primitiv med udpræget ekstensiv drift. Sila havde i de foregående år været et af de områder, hvor bondebevægelsen var stærkest.

Det officielle sigte med lovene var dobbelt: 1) At begrænse latifundiesystemet gennem en udstykning af de store jordejendomme og 2) at gennemføre en ændring og forbedring af de produktionsmæssige og sociale vilkår for landbruget. De generelle betingelser for landbruget skulle ændres gennem jordforbedringsarbejder, dræning, kunstvanding og regulering af det hydrauliske system i bjergene. Befolkningens levevilkår skulle forbedres ved at sørge for veje, elektricitet, vandforsyning, skoler, sygdomsbekæmpelse etc. Eksproprieringernes omfang blev bestemt på grundlag af ejendomsstørrelse, jordens anvendelse og ejernes deltagelse i driften. Loven gav latifundisterne mulighed for at undslippe eksproprieringen, hvis de kunne dokumentere, at deres gods var et såkaldt »møn-

sterbrug«, d.v.s. at det blev intensivt dyrket med moderne metoder. Endvidere kunne de undgå en del af eksproprieringen mod at love at gennemføre driftsforbedringer. Der var således i udstykningslovene lagt op til, at latifundisterne fortsat kunne beholde en stor del af deres jord – og ofte den bedste del – mod at »forvandle« sig til agrarkapitalister, eller: »Man finder her . . . årsagen til »mange vækkelser af driftsherreinstinktet« hos de traditionelt passive og fraværende ejere; eller sagt på en anden måde blev det mere rentabelt at være driftsleder på et halvtintensivt landbrug med statsstøtte end at skulle drive penge ind . . . gennem de latifundistiske metoder, der i forvejen var blevet ramt af krise efter beskyttelsestoldens sænkning.«⁴⁴

De organisationer, der kom til at administrere reformlovgivningens udførelse – og den italienske landbrugspolitik i almindelighed – var for en dels vedkommende arvtagere fra den fascistiske landbrugsadministration, og resten var særlige til formålet oprettede organisationer. Blandt de førstnævnte var den Italienske Landbrugssammenslutning *Federconsorzi*,⁴⁵ samt de i forbindelse med »Bonifica integraleloven« i 1933 oprettede jordforbedringskonsortier, *Consorti di bonifica*.

Blandt de vigtigere af de nyoprettede organisationer var *Enti di riforma* og *Cassa del Mezzogiorno*.⁴⁶ *Enti di riforma* varetog udstykningen og tildelingen af jord til bønderne og skulle endvidere bidrage med lån til jordforbedringer samt i mindre grad til driftsinvesteringer. *Cassa del Mezzogiorno*, som helt op til i dag er forblevet den centrale organisation i den statslige bistandspolitik over for Syditalien, fik i første omgang til opgave at sørge for de omfattende saneringsarbejder (reguleringen af bjergenes hydrauliske system) samt f.eks. de store anlægsarbejder – veje, skoler, vandforsyning etc.

Resultatet af den udstykningspolitik, som bønderne havde presset for, blev beskeden, og den egentlige udstykning ophørte midt i halvtredserne. 419.000 ha var blevet eksproprieret, hvoraf 337.600 ha blev uddelt til 84.000 familier; fæstere, landarbejdere og småbønder med for lidt jord. Til sammenligning kan an-

44. C. Danco, *Agricoltura e sviluppo capitalistico in Italia*, Torino 1969, s. 105.

45. *Federconsorzi* er i dag en meget magtfuld organisation med gode forbindelser til det Kristelige Demokratiske parti, storindustrien og agrarkapitalisternes sammenslutning, *Confagricoltura*. Organisationens betydning fremgår af, at den administrerer de statslige støtteopkøb af landbrugsvarer, at den spiller en betydelig rolle ved kreditgivning til landbruget, og endelig at den fungerer som mellemlid ved på den ene side landbrugets afsætning af dets produkter og på den anden side ved landbrugets køb af driftsmidler, maskiner, kunstgødning etc.

46. *Cassa del Mezzogiorno* var i første omgang påtænkt som en midlertidig foranstaltning, men siden er organisationen fortsat og har hele tiden fået bevilget nye beløb. For den første tiårsperiode, 1950-60, blev bevilget 1000 milliarder lire til *Cassa del Mezzogiorno*. Det beløb blev dog allerede inden periodens udløb forhøjet, og i alt blev der bevilget 2078 milliarder lire for perioden 1950-65. Organisationens aktiviteter har dog hele tiden måtte ændre sig i overensstemmelse med den statslige støttepolitik, og d.v.s. at landbrugsprojekterne er kommet til at indtage en langt mindre fremtrædende plads til fordel for især industri- og turisme projekter. Dette fremgår også af *Cassa del Mezzogiorno's* budget; af de i første omgang bevilgede 1000 milliarder lire gik 770 milliarder til landbruget, medens der af de for femtenårsperioden bevilgede 2078 milliarder kun var afsat 1150 til landbruget. G. Pischel & P. Savini, *Indagine sul Mezzogiorno continentale: L'agricoltura e i problemi di sviluppo*, *Mondo economico*, 7. januar 1961, s. 11.

føres, at landbrugsarealet i Syditalien er på ca. 10 millioner ha, og antal beskæftigede i landbruget var ca. 3 millioner i halvtredserne.⁴⁷

Et langt større areal er blevet erhvervet gennem bøndernes egne jordkøb, som delvis støttes af staten og delvis købes gennem de beløb, som ad anden vej – bl.a. den genoptagne emigration – er tilstrømmet Syditalien udefra.⁴⁸ Der er således på trods af de beskudte udstykninger sket ret omfattende ændringer af

Det dyrkede areal fordelt efter ejendomsforhold for henholdsvis Mezzogiorno's fastlandsdel og for Sicilien og Sardinien: (pct.)

a. Fastlandsdelen:

	»Bjergegnene«		»Mindre bjerge«		»Sletter«		Total	
	1947	1961	1947	1961	1947	1961	1947	1961
1. Familiebrug (selveje)	40,2	38,0	36,4	45,0	24,9	44,2	35,5	42,4
2. Familiebrug (lejet jord)	18,0	7,6	21,1	14,1	26,4	14,7	21,0	12,0
3. Storlandbrug drevet gennem udstykning	4,2	2,7	8,7	6,7	2,9	1,9	6,0	4,4
4. Andre former	4,8	3,6	8,6	6,3	15,7	11,7	8,7	6,4
5. Landbrug m. lønarb. el. lign.	32,8	48,1	25,2	27,9	30,1	27,5	28,8	34,8
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

b. Sicilien og Sardinien:

	»Bjergegnene«		»Mindre bjerge«		»Sletter«		Total	
	1947	1961	1947	1961	1947	1961	1947	1961
1. Familiebrug (selveje)	28,6	33,3	30,1	39,7	32,8	41,7	30,2	38,8
2. Familiebrug (lejet jord)	24,3	10,6	25,9	17,1	19,5	13,8	24,6	15,3
3. Storlandbrug drevet gennem udstykning	3,1	0,8	2,7	1,0	2,5	1,1	2,8	1,0
4. Andre former	19,1	8,9	20,6	13,4	17,1	10,5	19,7	12,1
5. Landbrug m. lønarb. el. lign.	24,9	46,4	20,7	28,8	28,1	32,9	22,7	32,8
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

47. *Annuario di statistiche del lavoro e dell'emigrazione 1969*, Rom. 1970.

48. G. Vitale nævner således, at over 2,2 millioner ha. jord er erhvervet af bønder og fæstere i perioden 1948-67. Tallet er for hele Italien, men den største del hidrører dog fra Syditalien. *Sviluppo del capitalismo monopolistico di stato nell'agricoltura italiana*, i *Il capitalismo italiano e l'economia internazionale*, Vol. II, Rom 1970, s. 384.

ejendomsstrukturen inden for det syditalienske landbrug. Et vist indtryk af disse ændringer kan fås af følgende tabel:

Kilde: Francesco Campus, *Dinamica delle strutture agricole italiane*, Istituto Nazionale di Economia Agraria, Rom 1969. Inddelingen svarer ikke helt til den tidligere i afsnit 4 angivne, men har dog en vis lighed, idet »bjergegne« stort set svarer til »bondelatifundiet« og »mindre bjerge« til »bondelatifundiet« og »det kapitalistiske latifundie« og endelig »sletter« til »det kapitalistiske latifundie« og »det intensive landbrug«.

Ændringen af landbrugsstrukturen er altså gået i retning af det for andre højt udviklede kapitalistiske lande kendte med koncentration på henholdsvis det selvejede familiebrug og det større kapitalistiske landbrug med anvendelse af lønarbejde (kategori 1 og 5 i tabellerne). Samtidig er de for latifundiesystemet karakteristiske kontraktformer på retur (kategori 2, 3 og 4). Denne udvikling er fortsat i tresserne med de stadige jordkøb og den nu både absolutte og relative afvandring fra landbruget i Syditalien. Den jord, som bønderne har erhvervet gennem køb, er fortrinsvis kommet fra det i byerne bosatte småborgerskab, som udgjorde en vigtig del af det reaktionære latifundiesystem. Medens de store jordejendomme – eller det der var tilbage efter udstykningerne – besad de nødvendige dimensioner og let kunne opnå statslig bistand for at omstille sig til de nye betingelser, var denne mulighed udelukket for småborgerskabet, hvis besiddelser ofte både var små og spredt beliggende. Hertil kom bøndernes større mulighed for at købe jord gennem de statslige støtteordninger og gennem de ad andre kanaler kommende penge, hvilket førte til stigende efterspørgsel og stærkt stigende jordpriser. Endelig har det konstante politiske pres for at afskaffe og forbedre agrarkontrakterne sikkert også tilskyndet småborgerskabet til at afhænde jorden.⁴⁹

Efterkrigstiden har utvivlsomt ført til meget store ændringer for det syditalienske landbrug taget som helhed. Det er dog tvivlsomt, hvor stor en del af forandringerne der må tilskrives reformerne, og hvor stor en del der må tilskrives den almindelige udvikling og de ændrede betingelser for den italienske økonomi. Her er det i øvrigt noget akademisk at ville adskille og vægte de to årsager, eftersom de ingenlunde er uafhængige i og med, at reformernes indhold og omfang i høj grad er bestemt udfra den almindelige økonomiske udvikling og tilpasset denne. Hvor reformerne i første omgang var fremkaldt af bøndernes agitation i den umiddelbare efterkrigstid og netop rettet mod de områder, hvor situationen var mest håbløs – udstykningspolitikken er et eksempel herpå – er dette aspekt gledet stadig mere i baggrunden. I stedet er den statslige støttepolitik blevet et geografisk og beskæftigelsesmæssigt begrænset foretagende med det formål at ophjælpe et »effektivt« intensivt kapitalistisk landbrug i nogle be-

49. Af den jord, der indtil 1967 var erhvervet gennem de statslige støtteordninger, stammede 46 pct. fra småborgerskabet, 13 pct. fra de store jordejendomme og 18 pct. fra selvejende småbønder. Mellem 1963 og 1967 steg indeks for agrarkontrakternes afgifter med 8 pct., mens indeks for jordpriser steg med 25,5 pct. G. Vitale, *Opus. cit.*, s. 385.

grænsede »gunstige« områder. Dette er helt parallelt til den ligeledes statsstøttede industriudvikling i Syditalien, som vi vil behandle i et senere afsnit.

Resultatet af den stærkt koncentrerede støtte fra de statslige udviklingsorganisationer har været en øget indre ulighed mellem »benraden« – *l'Osso*, hvilket er betegnelsen for det indre, vanskeligt opdyrkelige Mezzogiorno – og »kød-klumpen« – *la Polpa*, hvilket er betegnelsen for de nemt tilgængelige, intensivt dyrkede områder. I de begunstigede egne har man rundhåndet opført kunstvandingsanlæg, støttet jordforbedringsarbejder og driftsinvesteringer. I det indre Mezzogiorno, hvor bondelatifundiet herskede, har man ikke fulgt udstykningerne op, og disse områder er i høj grad blevet overladt til sig selv. Således blev der i perioden 1950–60 gennem den statslige bistand anvendt et beløb på 350 milliarder lire til fordel for de syditalienske kyststrækninger – hvor de moderne intensive landbrug fortrinsvis findes. Disse områder udgør tilsammen ca. 1 million ha, hvilket kun er ca. 10 pct. af det totale dyrkede areal i landsdelen. En stor del af dette beløb er gået til kunstvandingsanlæg. Til hele resten af Mezzogiorno blev der blot anvendt 259 milliarder lire, og en stor del af dette beløb er gået til regulering af de hydrauliske forhold, noget som i lige så høj grad er kommet landbruget på kystsletterne til gode. Der er altså gjort lidt eller intet for at forbedre produktionsbetingelserne for de bønder i de fattige egne i det indre Mezzogiorno, som enten har fået jord gennem udstykningen eller selv har erhvervet den. Resultatet har været en fortsat forarmelse, og det er fortrinsvis her, at efterkrigstidens genoptagne udvandring har fundet sine rekrutteringscentre.

»Også de, der har fået tildelt jord – og ikke altid på grund af manglende initiativ eller som følge af en traditionel indstilling – har ofte måttet indstille sig på at fortsætte med det traditionelle ekstensive landbrug med monokultur – især hvede – og med lave indkomster... der næppe kan underholde en familie.«⁵⁰

Når man skal vurdere de ændringer, der er sket for Syditalien som helhed m.h.t. landbrugsproduktionens sammensætning, omfang og produktivitet, er det nødvendigt at tage hensyn til denne ulige udvikling, hvor nogle få områder moderniseres, medens resten af landsdelen stagnerer. Landbrugsproduktionens sammensætning er i dag langt mindre præget af de for latifundiesystemet typi-

50. M. Rossi-Doria, Aspetti e problemi delle trasformazioni fondiarie, i *Mondo Economico*, 17. juni 1961, s. 26-33.

51. Det halvofficielle forskningsinstitut SVIMEZ foretog i begyndelsen af tresserne en række undersøgelser af syditalienske landkommuner, der var placeret »udenfor udviklingen«. Blandt de udvalgte kommuner var både repræsentanter fra områder præget af det ekstensive kapitalistiske latifundie (*Minervio Murge* i Bari-provinsen) og fra områder præget af bondelatifundiet (*Bicari* i Foggia-provinsen og *Acri* i Cosenza-provinsen). I samtlige kommuner var der en livlig udvandring til Norditalien og til vesteuropæiske lande – mellem 10 og 30 pct. af befolkningen var udvandret mellem 1951 og 1961. Pengebeløb, der blev tilført kommunerne udefra, var af meget stor betydning for den lokale økonomi. Således udgjorde de fra emigranterne overførte beløb, forskellige sociale ydelser fra staten samt de ligeledes af staten finansierede offentlige arbejder i området en stor del af kommunernes samlede indkomst. På grund af de større penge-midler var der sket en vis ændring af ejendomsstrukturen. Der var kommet flere selvejerbønder, der havde købt jord fortrinsvis fra småborgerskabet. Der var imidlertid ikke sket nogen forbedring af produktions-metoderne i landbruget. Brugsstrukturen var blevet endnu mere opsplittet og urational end før, og den samlede produktion var ikke øget. Prisstigningerne som følge af den øgede efterspørgsel på jord havde slugt bøndernes penge, så der intet blev tilovers til driftsinvesteringer. *Ricerca su le zone povere del Mezzogiorno, Rapporto generale e indagine su Bicari, Acri, Lodé e Minervio Murge, SVIMEZ Rom 1963.*

ske produkter, hvede og får. Til gengæld har trækulturerne – oliven, vin og sydfrugter – vundet frem tillige med grøntsager og industriafgrøder. For den animalske produktions vedkommende er der sket en vækst i kvægbestanden beregnet på mejeri- og kødprodukter. Men disse ændringer hidrører næsten udelukkende fra de begrænsede områder med intensiv drift, og det samme gælder den vækst i produktionens værdi, der har fundet sted.⁵²

Til ændringerne i det syditalienske landbrug hører også det forhold, at der for første gang siden 1860 har været tale om en fortsat og betydelig nedgang både i den relative og absolutte beskæftigelse i landbruget.⁵³

Denne nedgang, som var særlig markant i tresserne, har ikke været forbundet med en tilsvarende vækst i industribeskæftigelsen, men er for en stor del blevet opslugt i den nye store udvandringsbølge, som satte ind efter 1955. I modsætning til tidligere var udvandringens hovedmål nu de vesteuropæiske industrilande, Frankrig, Schweiz og Vesttyskland; efterhånden blev også de norditalienske industricentre mål for udvandringen. Mellem 1955 og 1970 udvandrede ca. 1,7 millioner italienere til udlandet. En stor del af emigranterne rekrutteres fra det indre Mezzogiorno, hvor landbruget stagnerer og distanceres stadig mere i forhold til landbruget i Europa og andre steder i Italien.

Resultatet har været en egentlig affolkning af disse egne, begyndende med en ændret og mere ugunstig demografisk sammensætning, noget som måske også forekommer i andre egnes og landes landbrug, men som her antager særligt store dimensioner. Familiens yngre medlemmer sendes til industrierne i Norditalien, Schweiz og Vesttyskland, medens de ældre medlemmer bliver hjemme og passer landbruget. De penge, emigranterne sender hjem, kan dog ikke bøde på den manglende statslige indsats til fordel for landbruget i det indre Syditalien, end-sige på de håbløse strukturelle forhold. For at ophjælpe det indre Mezzogiorno kræves investeringer og andre indgreb af langt mere radikal karakter, og desuden opsluges størsteparten af emigranternes penge i forhøjede jordpriser samt i bestræbelser på at forbedre en rystende lav levestandard.

8. Forsøg på en samlet vurdering af landbrugsreformerne og deres betydning for Syditalien

I 1958 blev Italien medlem af de Europæiske Fællesskaber. Det italienske landbrug skulle herefter klare sig i konkurrencen med det ofte mere effektive og moderne landbrug i de andre europæiske lande. Målsætningen for den statslige landbrugspolitik – herunder bistanden til Syditalien – blev derfor endnu tyde-

52. Bruttonetproduktet for det syditalienske landbrug udgjorde i 1949-59 - beregnet for en etårig periode - 615 milliarder lire, i 1958-59, 1122 milliarder lire og i 1967, 1767 milliarder lire. Se C. Daneo, *Agr. e svil. cap., opus.cit.*, s. 104 og *Annuario Statistico* Rom 1968, s. 365.

53. I 1951 var 3,6 millioner beskæftigede i det syditalienske landbrug mod 2,7 millioner i 1961 og 1,7 millioner i 1971. Landbrugets relative andel af den samlede beskæftigelse var i de tre år henholdsvis 55 pct., 43 pct. og 30 pct. Den aktive befolkning faldt samtidigt fra 6,56 til 5,66 millioner. *Annuario di statistiche provinciali* 1971, Rom 1972.

ligere end tidligere drejet ind i de baner, vi har fremhævet ovenfor; en hurtig og geografisk begrænset udvikling af et moderne, mekaniseret og specialiseret kapitalistisk landbrug, der kunne konkurrere internationalt. For det syditalienske landbrug blev de »likviderende« tendenser forstærket efter Italiens indtræden i Fællesmarkedet på grund af de produktions- og konkurrencemæssige normer, man herved blev underlagt.

Efterkrigstidens hurtige udvikling af specialisering og mekanisering i det vesteuropæiske landbrug har bevirket, at produktivitetsforskellene mellem forskellige typer landbrug er øget meget. Dette er en følge af de stærkt stigende investeringskrav, som de mindre landbrug kun vanskeligt har kunnet honorere, fordi de mangler de tilstrækkelige midler, og fordi de er for små til at gøre investeringerne rentable. Medvirkende til denne udvikling har også været de statslige støtteordninger – herunder Fællesmarkedskommissionens landbrugs-politik – der har diskrimineret til fordel for de store specialiserede brug og indirekte finansieret en stor del af disses investeringer. De prisstøtteordninger og afsætningsgarantier, der begrundes med det mindre landbrugs vanskeligheder, og som er proportionale med produktionens størrelse, giver en langt mere omfattende subsidiering af det store og højt produktive landbrug.⁵⁴

Strukturudviklingen i det italienske landbrug har i efterkrigstiden ikke været afgørende forskellig fra udviklingen i de andre vesteuropæiske lande. I store dele af Italien og især i Syditalien har udgangspositionen blot været en anden og mere primitiv struktur. I de andre lande skete likvideringen af de store godser og de hermed forbundne overleveringer af feudale arbejdsrelationer på et tidligere tidspunkt, hvorefter landbruget blev organiseret i moderne kapitalistiske brug med lønarbejde og i små selvejede familiebrug.

I disse lande har den absolutte afvandring fra landbruget stået på i lang tid; de helt små brug er blevet forladt og deres jord slået sammen. Jordfordelingen er derfor mindre polariseret mellem de helt store og helt små ejendomme, end tilfældet er i Italien og især i Syditalien. Her medførte udstykningen af latifundierne jorder under jordreformerne en vis nedgang i de helt store ejendommers udstrækning. Tilsvarende skete der en forøgelse af de små og mellemstore brugs andel af det dyrkede areal.⁵⁵ Også de helt små brugs andel er imidlertid øget, hvilket den absolutte nedgang i landbobefolkningen ikke har ændret på – d.v.s. indtil 1960, hvorfra de sidste tal stammer.⁵⁶

54. A. Zeller, *L'imbroglia agricola del Marché commun*, Paris 1970, se især 2. del.

55. »Selv om det træk ved den italienske landbrugsstruktur, der består i polariseringen mellem en begrænset gruppe af store og mellemstore kapitalistiske brug og myriader af fattige bønders »jordstrimler«, kan siges at være trængt tilbage, er det givetvis ikke elimineret; tilbage findes fortsat sporene af en kapitalistisk udvikling (især i Syditalien), som Lenin sikkert havde fundet analog til den af ham definerede »preussiske vej« for den kapitalistiske udvikling af landbruget.« C. Daneo, *Agr. e svil. cap. in It., Opus.cit.*, s. 95.

56. Den absolutte afvandring fra landbruget er i Syditalien begyndt efter 1950, se figur s. 33.

Fordeling af det dyrkede areal i Syditalien efter brugsstørrelse (pct.):

Fastlandsdelen:

	5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	50-100 ha	100-500 ha	>500 ha
1930	24,5	12,0	9,0	8,6	6,3	16,9	22,7
1961	26,1	15,3	11,6	10,5	6,5	12,8	17,2

Sardinien og Sicilien:

	5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	50-100 ha	100-500 ha	>500 ha
1930	15,7	9,9	10,3	13,1	11,0	21,5	18,5
1961	17,4	10,3	11,0	15,3	12,7	19,1	14,2

Kilde: F. Campus, *opus.cit.*, s. 15.⁵⁷

Den italienske landbrugspolitik har nødvendigvis måttet tage højde for den anderledes udgangsposition, hvilket halvtredsernes agrarreformer selvfølgelig er et meget vigtigt udtryk for. Efter landets indtræden i Fællesmarkedet er forskellen mellem den italienske og de andre medlemslandes landbrugspolitik blevet mindre. Den seneste tids italienske landbrugspolitik er formuleret i *Piano Verde*-loven fra 1961 (der er siden kommet en ny *Piano Verde*lov), der tydeligt er inspireret af Europakommissionens første Mansholtplan. Det mere vidtgående strukturmæssige og sociale sigte, der prægede halvtredsernes reformer, er forsvundet til fordel for en selektiv støtte til det landbrug, der i forvejen er begunstiget af udviklingen, og som relativt nemt kan gøres rentabelt og »effektivt« – vi har ovenfor nævnt, at de generelle garantier for priser og afsætning også virker selektivt. Den italienske landbrugspolitik adskiller sig efterhånden kun fra de andre vesteuropæiske landes ved, at subsidieringen af landbruget er større og i vid udstrækning omfatter finansiering af driftsinvesteringer.⁵⁸

Den førte landbrugspolitik har fremmet en hurtig kapitalistisk udvikling af det italienske landbrug – og af det syditalienske – som er uden fortilfælde i landets historie. De grupper, udviklingen har styrket, er først og fremmest de moderne agrarkapitalister og i mindre udstrækning selvejerbønderne i de »begun-

57. Til sammenligning kan anføres følgende tal for andre europæiske lande:

Det lille selvejede brugs udvikling:

	klassegrænser (i ha)	vækst i pct.
Frankrig (1942-1957)	2-10	+ 5,6
Vesttyskland (1949-1959)	2-10	+17,1
Holland (1950-1959)	1-10	+ 9,7
Danmark (1949-1956)	0,5-10	+ 8,3
Italien (1947-1955)	0,5-10	+10,6

Kilde: C. Daneo, *Ibid.*

58. C. Daneo har prøvet at give et skøn over landbrugsstøttens omfang og betydning. Statens andel af landbrugets investeringer - hvoraf agrarkapitalisterne har fået hovedparten - var i 1951 på ca. 20 pct., i 1955 var den steget til ca. 50 pct., og i 1960 lå den ligeledes på ca. 50 pct. I Syditalien er den statslige andel større. I 1960 lå det italienske landbrugs samlede investeringer på 533 milliarder lire, som skal sammenlignes med den samlede kapitalistiske profit - d.v.s. eksklusiv jordrenteindtægter. Daneo anslår landbrugets profit for 1960 til at være på ca. 800 milliarder, hvilket betyder, at agrarkapitalisternes profitrate med statens støtte ligger over industriens gennemsnitlige profitrate, og at landbrugets overskud langt overstiger investeringerne og således må være anbragt andetsteds. (C. Daneo, *Agr. e svil. cap., opus.cit.*, s. 75 og 105).

stigede« områder. Størsteparten af de italienske småbønder – selvejere eller lejere af jord – har ikke haft del i denne udvikling, som de tværtimod er blevet distanceret af. De har enten måttet forlade erhvervet eller frister nu en kummerlig tilværelse i et landbrug uden muligheder. Geografisk bevirker den selektive udvikling, at store dele af det indre Italien og især det indre Syditalien er på vej til at blive affolket og lagt øde hen.

Der er en åbenlys analogi mellem den omfattende statslige deltagelse i landbruget i Italien og statens store rolle i industrien. Begge fænomener har deres oprindelse i den særlige og forsinkede kapitalistiske udvikling af landet, som Gramsci søgte at analysere fra dens udspring under Italiens samling og Risorgimentoperioden. I efterkrigstiden har statens deltagelse i økonomien fået fornyet aktualitet som følge af den øgede internationale integration og de krav, der herved blev stillet til den italienske produktion. Men hvor relevant er den gramscianske analyse i dag med dens understregning af de feudale overleveringer i det italienske samfund, hvor den norditalienske kapitalisme gennem sin politisk nødvendige alliance med det reaktionære jordejende borgerskab holdt Syditalien fastlåst i en tilbagestående og stagnerende landbrugsform, og herved indirekte begrænsede grundlaget for den italienske kapitalisme og forsinkede udviklingen?

Vi vil afslutte afsnittet med at referere en diskussion mellem to af det italienske venstres førende landbrugseksperter om hovedtendenserne i efterkrigstidens udvikling; d.v.s. skal man fortsat fremhæve det italienske samfunds særlige og tilbagestående træk, eller skal det analyseres på linie med de andre vesteuropæiske industrilande. Selv om de to landbrugseksperter fortrinsvis taler om Italien som helhed, mener de dog, at deres analyse også har gyldighed for Syditalien.

E. Sereni har bl.a. i sin bog, *Due linee di politica agraria* (Rom 1961), hævdet den gramscianske analyses fortsatte gyldighed og betydningen af de overlevere og parasitære træk ved det syditalienske landbrug, hvor en rentenydende og passiv jordejerklasser skummer en stor del af fløden, som konsumeres eller spekuleres bort og herved hæmmer erhvervets udvikling og indirekte udviklingen af hele det italienske samfund. Efterkrigstidens reformer har ganske vist ført til en begrænset tildeling af jord til småbønder og landarbejdere og en vis overførsel af statsmidler til det syditalienske landbrug. Disse midler er dog ifølge Sereni altovervejende gledet i latifundisternes lommer, der som følge af de feudale agrarkontraktens fortsatte beståen ingen interesse har haft i at investere i en produktionsudvikling. Småbønderne der – stadig ifølge Sereni – er det mest progressive element i det syditalienske landbrug, har intet modtaget, og følgelig er der heller ikke kommet nogen udvikling fra denne kant. Syditaliensproblemet er altså ikke blot en omstillingsproces, hvor visse strukturer nedbrydes for at bane vej for en senere udvikling, men derimod en fortsat opløsning og

stagnation af et helt samfund. Sereni mener, at krisen er generel for *hele* det syditalienske landbrug og lægger ligeledes megen vægt på landbrugets underordning under industrien som led i denne udvikling.

Som det gerne skulle fremgå af de foregående afsnit, har vi her anlagt en noget anden vurdering af efterkrigstiden, en vurdering, som for en stor del bygger på den ofte citerede landbrugsøkonom C. Daneo's analyser. Ifølge Daneo kan det, der er sket i efterkrigstiden, ikke længere beskrives med den gramscian-ske analyse. Selv om udviklingen langt fra har været entydig, og selv om man stadig finder en række af de tidligere så karakteristiske feudale træk i de syditalienske landdistrikter – og for så vidt også i en række byer – så har hovedtendensen været en hurtig udvikling af et moderne kapitalistisk landbrug:

»mellem 1950 og 1960 (den artikel, hvorfra citatet er taget, er fra 1964, d.v.s. at angivelsen af årstallet 1960 ikke indicerer, at udviklingen er standset på dette tidspunkt. Vor bem.) er der i Italien foregået en intens og generel udvikling af den kapitalistiske landbrugsstruktur i samtlige dele af landet. Uden at fordybe os i statistikker for en længere eller meget lang periode, kan vi stadfæste, at en sådan udvikling ikke har haft sin lige på andre tidspunkter af den kapitalistiske udvikling i Italien (som f.eks. tiåret 1900–1910); dette har ikke alene fundet udtryk i betragtelige stigninger i nettoprodukt og investeringer . . . men det har også medført dybtgående og uigenkaldelige ændringer af den sociale stratifikation i de italienske landdistrikter, hvor den moderne agrarkapitalisme »har vokset sig stor« ved og på trods af en tilbagestående ejendomsstruktur.«⁵⁹

Daneo fremhæver, at der i dag også i Syditalien sker en udkrystallisering af de to brugstyper, der dominerer udviklingen andetsteds; på den ene side det intensive, stærkt investeringskrævende moderne kapitalistiske brug på adskillige hundrede ha eller mere og på den anden side det i den vesteuropæiske landbrugslyrik så højt besungne familiebrug, d.v.s. selvstændige småbønder, der klarer sig ved egen og familiens arbejdskraft. Den yderst kritiske situation for store dele af det syditalienske landbrug og for de mange småbønder og fæstere kan altså ikke blot, som Sereni gør det, henføres til en stadig tyngende feudal jordrente, til de manglende statstilskud og til industriens tilegnelse af en større del af kagen gennem det forringede bytteforhold. Årsagen må, siger Daneo, søges i de forskellige produktionsforhold og den herigennem skabte ulige udvikling for de forskellige typer landbrug:

». . . i de sidste ti år har man været vidne til en betragtelig koncentration af det kapitalistiske landbrug i sletteområderne . . . og de tekniske produktionsmidler har i betragtelig grad koncentreret sig i disse brug (maskiner, kunstgødning, omkostninger ved den kapitalistiske produktion); denne koncentration har endvidere medført en stor kløft mellem det kapitalistiske landbrug og familiebruget hvad angår faste investeringer og driftsudgifter; endelig er arbejdets tekniske produktivitet (beregnet som antal arbejdsdage

pr. ha) ved bondens arbejde blevet meget ringere end ved lønarbejderens arbejde, og den kapitalistiske profit har i 1959 været lig med en trediedel af nettoproduktet.«⁶⁰

En vigtig konsekvens af Daneo's analyse er, at det ikke længere er rigtigt at fremhæve en modsætning mellem den igangværende udvikling og landbrugets vilkår som helhed. Interessesfællesskabet mellem de store norditalienske monopoler og det moderne kapitalistiske landbrug er ikke kun politisk, men også snævert økonomisk. Dette landbrug har en profitrate og en akkumulationstakt, der ligger på niveau med industriens, og det er i langt større grad end latifundiet integreret med industrien både som leverandør og aftager.

Hermed er problemerne imidlertid ikke forsvundet fra de syditalienske landdistrikter, og modsætningen mellem Nord og Syd er ikke ophævet. Latifundiets afskaffelse er kun blevet erstattet med en pletvis og begrænset udvikling af moderne landbrug. For størsteparten af de syditalienske landdistrikter og især det indre Mezzogiorno, er situationen lige håbløs; her har man måske fået bedre veje og elektricitet, men man har ikke fået muligheder eller hjælp til at sikre befolkningens eksistens. Jorden er udpint og opsplittet i alt for små stykker som altid, og nutidens normer for »effektiv« landbrugsdrift, nedfældet i Statens og Fællesmarkedskommissionens betænkninger, afskriver disse områder som uegnede til fortsat opdyrkning. Nu som før er det vigtigste alternativ for den syditalienske bondebefolkning at udvandre – det nye består blot i, at man i stedet for at rejse til Amerika frister en tilværelse som fremmedarbejder i en af de norditalienske storbyer, i Tyskland eller i Schweiz.

9. Industrialiseringen i efterkrigstidens Syditalien

Under de allieredes fremrykning i krigens sidste par år led det industrielle apparat i Syditalien meget stor skade; 28 pct. af industriapparatet i Syditalien blev således ødelagt under krigen mod kun 12 pct. i Norditalien, hvortil kom de omfattende ødelæggelser af broer, veje og jernbaner. Efterkrigstidens bestræbelser på at få den italienske økonomi på fode igen var altovervejende rettet mod den norditalienske industris genopbygning og omstilling og kun i meget ringe grad mod den ubetydelige syditalienske industri. De første reformlove indeholdt intet om en industrialisering af Syditalien, men var udelukkende rettet mod de akutte problemer inden for landbruget. Efterhånden skulle Syditalienspolitikken dog komme til at fokusere mere og mere på en industrialisering af landsdelen. Vi vil i dette afsnit se lidt på forudsætningerne for og resultaterne af denne politik samt de karakteristiske tendenser, der har præget industriudviklingen i Syditalien i den nyeste tid.

Industri og håndværk indtog en yderst marginal plads i den syditalienske økonomi ved udgangen af anden verdenskrig. Dette var resultatet af en årelang

stagnation efter *Risorgimento* og likvideringen af den bourbonske industri og manufaktur. Ikke alene var beskæftigelsen lav og produktionen af ringe omfang, men den sekundære sektors kvalitet og sammensætning var lige det modsatte af forholdene i Nord. En stor del af denne sektor bestod i Syditalien af små traditionelle håndværksbedrifter med få beskæftigede, der levede en pauvre tilværelse under usikre og svingende markedsforhold. Man kan få et indtryk af forskellen mellem Nord og Syd ved at se på beskæftigelsestallene fra 1936: I Mezzogiorno arbejdede 70 pct. af de beskæftigede i den sekundære sektor i små håndværksvirksomheder mod kun 30 pct. i egentlige industribedrifter; i Norditalien var det lige omvendt.⁶¹

Det, der fandtes af moderne industri i Syditalien, havde typisk enklavekarakter – det var domineret udefra, eksportorienteret og med ringe tilknytning til landsdelens produktionsliv i øvrigt.⁶²

Efter krigen blev den norditalienske industriproduktion omorganiseret for at tilpasses de nye betingelser, medens man bevarede den virksomhedsstruktur, som var udviklet under fascismen med det vigtige indslag af statslige industriselskaber. De industrigrene, som kun havde været holdt oppe gennem subsidier og den ekstremt høje toldbeskyttelse, nedlagdes – herunder den store rustningsindustri – og vægten i industriproduktionen blev flyttet til fremstilling af billige masseproducerede konsumvarer, bl.a. beregnet på eksport. Denne omorganisering, som har været en del af baggrunden for det italienske »økonomiske mirakel« i efterkrigstiden, berørte både den private og statslige sektor. Sidstnævnte blev reorganiseret i de to store industriselskaber *IRI* (bl.a. stålproduktion, jern- og metalindustri i øvrigt) og *ENI* (olie og petrokemisk industri). Den statslige sektor er siden hen udvidet betydeligt dels ved nationaliseringen af elektricitetsforsyningen i 1962 og dels ved de statslige selskabers deltagelse i en række private koncerner – sidst den største kemiske koncern i Italien, *Montedison*. Endvidere har staten i høj grad støttet den private industris udvikling gennem en række offentlige kreditinstitutioner. Statens meget betydelige rolle fremgår af, at de statslige selskaber i tresserne tegnede sig for 35 pct. af samtlige industrielle investeringer, og at investeringer af mindst samme størrelse blev finansieret gennem de offentlige kreditinstitutioner.⁶³

Ovenstående må dog ikke opfattes således, at der eksisterer nogen særlig interesse modsætning eller forskel i virksomhedsopbygning og udviklingspolitik

61. P. Saraceno, *Ric. e pian., opus.cit.*, s. 446. Tallene er fra folketællingen i 1936.

62. En undersøgelse af forholdene lige før 2. verdenskrig, foretaget af *SVIMEZ*, viser, at den »tekniske, administrative, kommercielle samt finansielle ledelse af minedriften i Syd for en stor del befinder sig i Nord«; endvidere var 50 pct. af følgende industrigrene, som repræsenterede 80 pct. af industriproduktionen i Mezzogiorno, »afhængige« af »centre« uden for Mezzogiorno; metalfremstilling, minedrift, kemisk industri, udvinding af ikke-metalliske mineraler samt maskinindustri. At det drejer sig om de større industrivirksomheder fremgår af, at de kun udgjorde 4,5 pct. af det samlede antal virksomheder inden for de nævnte brancher. P. Saraceno, *opus.cit.*, s. 457.

63. E. Peggio, *Tendenze del capitalismo italiano e la programmazione democratica*, i *Il capitalismo italiano e l'economia internazionale Vol. I*, Rom 1970.

mellem de store statslige og de store private koncerner. Som det allerede blev påpeget i et tidligere afsnit er den statslige deltagelse i industrien under de særlige italienske betingelser en nødvendig forudsætning for den privatkapitalistiske produktionsmådes videreudvikling.⁶⁴

Den politiske baggrund for harmoniseringen mellem den private og statslige industri har hele tiden været det Kristelige Demokratiske partis monopol på besættelsen af de ledende poster inden for den statslige industri. Dette monopol er nidkært blevet overvåget under de skiftende koalitionsregeringer og især under de sidste ti års centrum-venstre-regeringer:

»... i denne samme periode (1960 til 1970. *Vor bem.*) har systemet med statslig deltagelse i endnu højere grad end i den foregående periode fungeret som et homogent instrument for de store private grupper og har ligesom disse fastsat aktiviteten efter profittens logik. Det var rent faktisk under den ugunstige konjunktur, at teorien om de statslige selskaber som konkurrenter til de private oligopolistiske selskaber blev afskrevet. Denne teori blev udarbejdet på det Kristelige Demokratiske partis første studiekongres. Teoriens anvendelse havde altid haft en meget episodisk karakter, og den blev erstattet med teorien om integration mellem de offentlige selskaber og de store private, italienske og udenlandske grupper. Sidstnævnte teori blev med særlig styrke og hertil svarende konkret handlen støttet af præsidenten for IRI. Efter en lang række aftaler mellem offentlige og private selskaber er man nået frem til oprettelsen af et betragteligt antal selskaber med blandet kapital – offentlig og privat, italiensk og udenlandsk – der er udtryk for det initiativ, som den statslige deltagelse har påtaget sig i disse års koncentrations- og reorganiseringer.«⁶⁵

Reformpolitikken og den statslige bistand til Mezzogiorno var op igennem halvtredserne altovervejende koncentreret omkring landbruget og de offentlige anlægsarbejder – siden er denne periode, vist nærmest for at forskønne og give indtryk af en kontinuerlig planlægning, blevet kaldt for »præindustrialiseringsfasen«. Industrialiseringspolitikken var begrænset til en række traditionelle incentiver for at tiltrække private investeringer – langfristede lån til lav rente, fritagelse for visse told- og skatteafgifter samt prisreduktion på fragtrater. Dette fik dog ingen eller kun ringe betydning, og den italienske industriekspansion var fortsat begrænset til Norditalien.

De statslige udviklingsprogrammer var heller ikke noget indirekte incitament for en lokal syditaliensk industriudvikling. Tværtimod var den norditalienske industri den vigtigste leverandør til de store offentlige anlægsarbejder i Syd. Denne såkaldte »multiplikatoreffekt« af den statslige udviklingsbistand er af

64. Hvis man ser på hvilke industrier, staten typisk har varetaget i Italien, er det på den ene side industrier, som overalt og i længere tid har været ramt af krise, og som også i andre lande støttes af det offentlige – f.eks. værftsindustrien. På den anden side er det basale og stærkt kapitalintensive industrigrene, hvis produktion forsyner resten af industrien. Dette kendes også fra andre kapitalistiske lande, men er blot mere omfattende i Italien. Vigtige eksempler udover kommunikationsmidler og elektricitetsforsyning er olieindustri, petrokemisk industri samt stålindustri.

65. E. Peggio, *Opus.cit.*, s. 72.

flere forfattere blevet fremhævet som værende af en vis betydning for den nord-italienske industris ekspansion i disse år.⁶⁶

Fra midten af 50'erne begyndte man i ledende politiske kredse at gå ind for langt mere direkte indgreb for at fremme en industriudvikling i Syditalien. Den daværende økonomiminister *Vanoni's* plan fra 1954 er det første større officielle dokument med et sådant indhold.⁶⁷ Her blev bl.a. fremhævet nødvendigheden af at forpligte de statslige selskaber til fremover at lægge en vis del af deres ny-investeringer i Syditalien. Vanoniplanen fik i sig selv kun ringe betydning og blev ikke udmøntet i konkrete beslutninger – de opstillede mål for en tilnærmelse mellem beskæftigelsesniveau og indkomstniveau mellem Nord og Syd inden for en kort periode var også helt urealistiske. Planen var dog vigtig som et udtryk for, at det var trængt igennem hos de ledende grupper i det Kristelige Demokratiske parti, at det var nødvendigt med en industrialisering af Syditalien for at udvide grundlaget for den fremtidige kapitalistiske udvikling i Italien.

I 1959 blev den første større og integrerede industrialiseringslov vedtaget for Syditalien. Fremover skulle en stor del af *Cassa del Mezzogiorno's* midler anvendes til industrielle formål, de syditalienske banker og andre kreditinstitutioner fik ret til at udstede billige industrialiseringslån, hvor renteforskellen indfries af staten. Det vigtigste led i denne lovgivning var dog nok, at de statslige industriselskaber fremover skulle placere 40 pct. af deres samlede investeringer samt 60 pct. af investeringer i nye fabriksanlæg i Syditalien.⁶⁸

Den institutionelle ramme for denne politik var til at begynde med udover de implicerede ministerier først og fremmest *Cassa del Mezzogiorno* og de store statslige selskaber. Da Italien i tresserne efter fransk mønster gik over til fem-årsplaner for den økonomiske udvikling – som dog intet har at gøre med de socialistiske landes planlægning, idet der blot er tale om en vis ramme for den offentlige økonomiske politik på grundlag af ekstrapolationer af den igangværende udvikling – blev Syditalienspolitikken også integreret i de nationale planlægningsorganer under *CIPE* (*Comitato interministeriale della programmazione economica*).

De forskellige bidrag til at fremme og opbygge et industriapparat i Syditalien blev i lighed med landbrugsstøtten ydet udfra stærkt selektive kriterier, der kun tillod industrialisering i nogle få, geografisk ret begrænsede områder. Begrundelsen for denne politik var som for landbrugspolitikken, at man ønskede at begrænse sig til »effektive« indgreb, d.v.s. man ville kun investere, hvor der var udsigt til en hurtig afskrivning af investeringerne:

»Den gunstige lejlighed til at foretage differentierede indgreb i Mezzogiorno peger

66. Se f.eks. P. Saraceno, *Ric. e pian., opus. cit.*, s. 287, og F. Vöchting, *Die italienische Südfrage i Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft* 114/1, Tübingen 1958, s. 223.

67. En mere udførlig gennemgang af Vanoniplanen og dens indhold findes i E. Bjøl, *Sol og sult, underudviklingsproblemet i Italien*, København 1960, s. 123.

68. F. Compagna, *La questione meridionale*, Milano 1963, s. 126.

først og fremmest på, at man bør tilstræbe en integreret udvikling af den produktive struktur i de områder, som er egnede til at blive egentlige udviklingscentre. På denne måde . . . vil det være muligt at intensivere udvandringen fra de fattigste områder for således at forbedre det lokale forhold mellem befolkning og ressourcer . . . Der vil blive fastsat præcise produktive mål for udviklingscentrene, som skal opfyldes inden en kort eller middel frist og til omkostninger, som er relativt lave.« og »Aktiveringen af en autonom udviklingsproces for den syditalienske økonomi bliver således betroet . . . oprettelsen af effektive »udviklingscentre« med en massiv industriel indsats og med et kunstvandet landbrug, der er tilpasset det nationale og internationale marked.«⁶⁹

Syditalien blev derfor opdelt i områder, der var »egne« til at gennemgå en industriel udvikling, og områder, der var »uegne«. Blandt de første var de få pletter, hvor den hidtidige syditalienske industri havde været placeret – d.v.s. Napoli og et par andre større byer. Endvidere sådanne områder, der ikke ved lovens indførelse havde nogen nævneværdig industrialisering, men som var gunstigt beliggende f.eks. i forhold til landbrugscentrene. Resten af landsdelen, og det vil igen først og fremmest sige det indre Syditalien, blev afskrevet som uegnet til at gennemgå en industrialisering.⁷⁰

For at opnå støtte fra staten til opbygning af en industri var det derfor nødvendigt, at den blev placeret inden for et af de »egne« områder – benævnt henholdsvis »*poli di sviluppo*« eller »*nuclei di sviluppo*« (udviklingspoler).

Analogt med udviklingen i landbruget er der i efterkrigstiden – og især efter 1960 – sket betydelige ændringer i Syditaliens industristruktur. Industrien er blevet et relativt vigtigere erhverv, og fordelingen på de forskellige industrigrane minder ikke ret meget om den, der eksisterede før verdenskrigen. Medens de ændringer, der fandt sted i halvtredserne i en vis udstrækning kunne henføres til isolerede fænomener som de sicilianske oliefund, er den seneste udvikling klart et resultat af den statslige industrialiseringspolitik. I løbet af halvtredserne udgjorde de syditalienske industriinvesteringer kun 13–15 pct. af de samlede italienske industriinvesteringer, medens det tilsvarende tal i tresserne har svinget omkring 25 pct.⁷¹

Denne ændring er netop indtruffet efter loven af 1959 og de herpå følgende meget store investeringer fra *IRI* (bl.a. stålværket i Taranto i Puglien) og *ENI* (bl.a. de kemiske anlæg i Gela på Sydsicilien). Industriinvesteringerne har da også i Syditalien i langt større grad end i resten af landet været finansieret gennem staten, dels ved de statslige selskaber (ca. 50 pct. af de samlede investeringer) og dels ved de forskellige støtteordninger til den private industri.

69. Ministeren for Syditalien, *Pastore's* rapport til parlamentet i 1961, gengivet i *Mondo Economico* nr. 20, 20. maj 1961, s. 4.

70. Opdelingen blev foretaget af *SVIMEZ*. De tre områder, taget i samme rækkefølge som i teksten, omfattede henholdsvis 5 pct. af arealet og 29 pct. af befolkningen, 32 pct. af arealet og 25 pct. af befolkningen, samt 60 pct. af arealet og 46 pct. af befolkningen. F. Compagna, *Opus. cit.*, s. 137–141.

71. E. Peggio, *opus. cit.*, s. 99, *Annuario Statistico* 1968, s. 372, samt *Cronache Meridionali* 2/8 feb./marts 1962, s. 67.

Den syditalienske industrialisering har fortsat en række særtræk, der ikke er ulig forholdene i de underudviklede lande uden for Europa og Nordamerika. Det er ikke en autonom udvikling tilpasset de lokale forhold og produktionsvilkår, men i høj grad en udefra styret udvikling, der hele tiden har været dikteret af de store statslige og private selskabers position i den nationale og internationale konkurrence.

Der er sikkert ingen tvivl om, at den statslige indsats har været »rationel« nok og nogenlunde den eneste muligt fremgangsmåde under de gældende betingelser. Den kritik af den statslige industripolitik, som udfra en abstrakt liberalistisk betragtning har været rejst af den engelske økonom *Vera Lutz*, er derfor urimelig.⁷² Når hun konkluderer, at den statslige bistand har ført til misallokering og spild af ressourcer, bygger hendes argumentation i sidste ende på en forestillingsverden a la England år 1800, som er helt urealistisk under nutidens betingelser. Her er det nemlig umuligt at forestille sig en lokal industrialisering af Syditalien, der på grundlag af lokale ressourcer og et lokalt marked så at sige skulle løfte sig selv op ved håret. De eneste, der har kapital til at opbygge en konkurrencedygtig industri, var og er staten samt de store private selskaber.

Det har også været de store nationale og udenlandske selskaber, der har kunnet udnytte de »external economies«, som er skabt gennem de statslige anlægsarbejder – kommunikationsnet og energiforsyning – og af den statslige industri i Mezzogiorno. Disse selskaber har ligeledes taget løvens part af de forskellige finansielle støtteordninger.⁷³

De industrier, man anlagde i Syditalien, var oftest store kapitalintensive fabrikker, hvis relation til den lokale økonomi var og forblev yderst begrænset. De meget moderne industrianlæg måtte importeres udefra, og den spredningseffekt i form af forsynings- og aftagerindustrier, man kunne håbe på, forblev ligeledes begrænset. Dette er dog ingenlunde mærkeligt, eftersom de industrier, der fortrinsvis blev placeret i Syditalien, var basisindustrier for færdigvareindustrien i Norditalien og andetsteds og netop af en sådan type, at de krævede minimal sammenhæng med et lokalt industrimiljø – eksempelvis stålindustri og petrokemisk industri. Det var selvfølgelig både rationelt og naturligt for de store statslige og private selskaber at placere netop denne type industri i Syditalien og ikke industrier, som skulle have krævet lokal adgang til hjælpeindustrier,

72. Se V. Lutz, *opus.cit.*

73. Allerede i halvtredserne finder man noget sådant. F.eks. var lånene til den sicilianske industri fra henholdsvis *Verdensbanken*, *Cassa del Mezzogiorno* og det særlige sicilianske kreditinstitut *IRFIS* fortrinsvis koncentreret på to sektorer – den kemiske industri og cementindustrien – og det vil igen sige, at lånene fortrinsvis tilfaldt aflæggere af de store nationale selskaber, der ønskede at udnytte de netop opbyggede naturforekomster og den hurtigt ekspanderende byggesektor. Noget tilsvarende fandt man for de to andre kreditselskabers udlånsvirksomhed – henholdsvis *Isvimer*, der betjener det kontinentale Mezzogiorno, og *CIS*, der betjener Sardinien. N. Colaianni, *Controllo dei gruppi monopolistici sull'industrializzazione della Sicilia*, i *Politica ed Economia*, jan. 1953, s. 9–12, og *Cronache Meridionali opus. cit.*, s. 68.

teknisk uddannet arbejdskraft i større omfang etc., hvilket ikke fandtes i Syditalien, og hvis opbygning er en lang og bekostelig proces.

En af de officielle begrundelser for at fremme en industrialisering af Syditalien har hele tiden været ønsket om at skabe et beskæftigelsesalternativ til det håbløst overbefolkede landbrug og hermed et alternativ til den også i efterkrigstiden meget store udvandring. På denne baggrund er det derfor helt grotesk, når den nyanlagte industri i Syditalien har haft en væsentlig større kapitalintensitet end den i samme periode anlagte industri i Norditalien. Resultatet har været en beskæftigelsesudvidelse af meget ringe omfang – mellem 1951 og 1968 er den industrielle arbejdsstyrke kun øget med 130.000 i Syditalien mod 1.100.000 i Norditalien. Eksempelvis medførte de meget store investeringer i perioden 1959–68 i den vigtigste af de nye industrigrene i Syditalien – den kemiske industri – kun en beskæftigelse på 17.500 mand.⁷⁴

På trods af den syditalienske industrialisering er der altså fortsat en 3–400.000 sydtalientere, der årligt må søge industriarbejde uden for landsdelen, i Torino, Milano, Zürich, Frankfurt eller München.

Selv om der har fundet en vis industrialisering af Syditalien sted i efterkrigstiden, er udviklingen dog af en helt anden karakter end den samtidige norditalienske industriudvikling, og denne forskel kan ikke blot forklares ved, at de to landsdele så at sige befinder sig på forskellige stadier af den samme udvikling. I Norditalien har der samtidig med den vækst, der hidrører direkte fra storindustrien, været en betragtelig vækst i moderne mindre og mellemstore industrivirksomheder. En betragtelig del af beskæftigelsesudvidelsen har fundet sted inden for sidstnævnte industrier, der enten repræsenterer stærkt specialise-

74. E. Peggio, *opus.cit.*, s. 130.

I den lille by Gela på Siciliens sydkyst, som er et af de ovenfor nævnte udviklingscentre (*poli di sviluppo*) begyndte den statslige koncern *ENI* omkring 1960 opførelsen af en stor petrokemisk fabrik – *ANIC*. Fabrikken skulle bl.a. forarbejde de sicilianske mineralfund fra efterkrigstiden – olie samt forskellige salte. Der var megen lyrik omkring denne fabrik, som man mente ville føre til »en omfattende fornyelse af hele den lokale sociale og økonomiske struktur«. Men der skete ingen sådan lokal udvikling, og *ANIC* forblev en enklave i Gelaområdet. Fabrikkenes produktion er heller aldrig blevet tilrettelagt efter den lokale udviklings krav og behov, men er udelukkende dikteret af de storindustrielle betingelser og konkurrencehensyn etc. De tekniske anlæg blev ikke udtænkt på en sådan måde, at lokale producenter og forbrugere kunne udnytte dem – det gælder f.eks. elektricitets- og vandforsyning. Fabrikkenes underleverandører findes udelukkende uden for Gelaområdet (og uden for Syditalien). På trods af investeringer på ca. 150 milliarder lire beskæftigede *ANIC* kun 2.500 mennesker, efter at anlæggene var helt færdiggjorte i 1967. En stor del af arbejdsstyrken var desuden teknikere, hentet udefra. Der er således intet blevet ændret ved de almindelige tilbagestående produktionsforhold i Gelaområdet, der har et meget primitivt landbrug og praktisk talt ingen industri.

Socialt og politisk er Gela og *ANIC* ligeledes forblevet to adskilte størrelser, hvor det lokale samfund er uden indflydelse på selskabets dispositioner – også selv om de har umiddelbare lokale konsekvenser. Dette forhold har man i officielle kredse søgt at bortforklare med de sædvanlige henvisninger til »umodenhed« – eller at det blot er et spørgsmål om tid. I virkeligheden har *ANIC*, snarere end at forårsage den håbede sociale omvæltning, tilpasset sig det gelanesiske samfund og har hermed bidraget til at indkapsle de lokale magtforhold. Man er således endt med at stabilisere det samme lokale og reaktionære borger-skab, der hele tiden har været garant for den manglende udvikling.

»For det andet finder disse tendenser til centralisering af beslutningsmyndigheden og til udelukkelse af kollektivet sit effektive og rodfastede modstykke i den rolle, der udøves af de dominerende klasser i Mezzogiorno, det være sig af gammel eller ny oprindelse. Ægteskabet mellem neo-kapitalistisk teknokrati og bourbonsk holdning, mellem virksomhedspaternalisme og mafios adfærd, ligger til grund for den alliance – som bevidst eller ikke – i dette som i andre tilfælde tilintetgør ethvert håb om sociokulturel og materiel omvæltning som følge af indgreb . . . for en fremskyndet industrialisering.«

Gennemgangen bygger på en bog af Eyvind Hytten og Marco Manchioni, *Industrializzazione senza sviluppo, Gela: Una storia meridionale*, Milano 1970.

rede underleverandører til den færdigvarefremstillende storindustri – f.eks. bilindustrien – eller som repræsenterer nye industrigrene, der først efterhånden bliver underlagt storindustrien – eksempler er den meget betydelige italienske produktion af elektriske husholdningsartikler, radioapparater samt hårde hvidevarer.

I Syditalien er der ingen sådan sammenhæng og overgang inden for industri-sektoren. Her findes på den ene side de moderne industrier uden tilknytning til den lokale produktion eller det lokale marked og på den anden side resterne af den traditionelle syditalienske småindustri og håndværk. Sidstnævnte har hele tiden været i krise som følge af den forstærkede konkurrence i efterkrigstiden, hvor Syditalien er blevet stadig mere tilgængeligt for industrivarer udefra. Alligevel tegner de små håndværksprægede virksomheder, der især findes inden for næringsmiddel-sektoren, beklædning, samt træ- og møbelindustri, sig fortsat for over 60 pct. af den industrielt beskæftigede arbejdsstyrke i Syditalien.⁷⁵

Som nævnt tidligere blev den statslige industristøtte til Mezzogiorno begrænset til områder, der var særligt »egnede« til industrialisering. Den tendens til geografisk koncentration, der allerede havde ligget i den foregående periodes mere »spontane« udvikling, blev herved forstærket. Den syditalienske industrialisering berører nogle få og meget begrænsede regioner, og en række større byer er fortsat uden nævneværdig industri. I 1961 var 75 pct. af industriarbejderne koncentreret i Kampanien, Sicilien og Puglien, og det vil i realiteten sige i Napoli-Salernoområdet, i Taranto-Bari-Brindisitrekanter, i Siracusa-Catania-området samt omkring Palermo. I hele perioden 1951–68 er 90 pct. af netto-tilvæksten for industribeskæftigelsen sket i disse områder, medens resten af Mezzogiorno ingen vækst har haft eller har lidt en direkte tilbagegang.⁷⁶

Den småindustri, som har haft en markant fremgang i Syditalien i efterkrigstiden, er af en helt anden art end den moderne norditalienske småindustri, der blev beskrevet ovenfor. Dens baggrund må søges i det forhold, at latifundie-økonomien er blevet likvideret, uden at det parasitære syditalienske borgerskab og småborgerskab er afskaffet som klasse. Latifundieøkonomiens tilbagetrængning har nok medført, at det traditionelle borgerskabs betydning i den nationale politik er vigende, men dets lokale økonomiske grundlag er ikke forsvundet hermed, eller sagt mere præcist: man har fundet nye græsgange. De rige offentlige midler, der er tilstrømmet Syditalien i efterkrigstiden, tillige med den udvidede offentlige administration har skabt gode muligheder for at fortsætte den parasitære tilværelse for den, der kontrollerer de lokale magtforhold.⁷⁷

75. C. Turco, *La struttura dell'industria meridionale e la politica di sviluppo industriale del Mezzogiorno*, SVIMEZ 1966.

76. L. Bruni, *Aspetti della dinamica strutturale delle industrie manifatturiere nelle regioni italiane*, SVIMEZ 1970, s. 162.

77. »Det er også ulejligheden værd at undersøge, hvorledes der i tilknytning til statskapitalismen i Mezzogiorno er skabt et nyt lag af grundspekulanter samt af industriere, der ikke kræver finansiel støtte for at opbygge en industri, men som opbygger en industri for at få finansiel støtte.« N. Colajanni, *Aspetti della questione meridionale negli anni sessanta*, i *Il cap. ital. e l'econ. int., opus. cit.*, s. 400.

Særlig vigtigt i denne sammenhæng er de enorme spekulationsmuligheder inden for bygge- og anlægssektoren, der er opstået i forbindelse med de omfattende offentlige anlægsarbejder og den store tilflytning til de større byer i efterkrigstiden. I løbet af tresserne har investeringerne i denne sektor udgjort ca. 30 pct. af de samlede investeringer i Syditalien. Skandaler omkring spekulationer i det offentlige jordkøb, bestikelser ved udstedelse af byggetilladelser, der som regel er i strid med gældende vedtægter og byplaner, svindel med leveringskontrakter, priser på byggematerialer, der ligger højere end andetsteds på denne klode etc., har været dagligt tilbagevendende begivenheder.

Man kan således konkludere, at Syditalien i efterkrigstiden har gennemgået en industrialiseringsproces, som målt i økonomiske investerings- og produktionsstatistikker er uden fortilfælde i landsdelens historie. Denne udvikling har dog i forhold til de lokale produktionsforhold været et isoleret fænomen, der altovervejende er betalt og styret udefra, og hvis rationalitet har været de store statslige og private oligopolers virksomhedsplanlægning. Den syditalienske befolkning har stort set været tilskuere til denne industrialisering, og mange har fortsat været tvunget til at vælge den traditionelle løsning på eksistensproblemet – de er udvandret og har søgt arbejde andetsteds, fortrinsvis i centrene for den europæiske storindustri. Den forbedring af de materielle levevilkår, som har fundet sted, er derfor i ringe grad et resultat af den syditalienske industrialisering, men hidrører for en stor del fra andre kanaler – de penge, emigranterne sender hjem tillige med en række sociale overførsler.

Den lokale produktion er i stor udstrækning forblevet på det traditionelle borgerskabs hænder, der altså ikke er blevet afskaffet af udviklingen, men tværtimod har kunnet overføre en række af latifundiesystemets særlige spekulative og uproduktive træk i et slags modus vivendi med den moderne storindustri. Denne forbindelse formidles af det Kristelige Demokratiske parti, der ved at alliere sig med de lokale »bosser« og disses magtudøvelse gennem de traditionelle og patriarkalske »klientforhold« har bevaret den politiske kontrol med Syden, en vigtig forudsætning for partiets stemmetal og dets fastholden af regeringsmagten.⁷⁸ Man kan derfor med en vis ret hævde, at den gamle politiske alliance mellem de norditalienske industrialister og de syditalienske latifundister er genskabt i efterkrigstiden; blot er sidstnævnte klasse forsvundet og udskiftet med de nye lokale matadorer fra de spekulative byerhverv, der kontrollerer udvekslingen af offentlige midler med stemmer. At denne alliance kun vanskeligt kan holde låget på gryden og forhindre utilfredsheden med Sydens sociale og økonomiske tilstande i at komme til åbent udbrud var bl.a. opstanden i Reggio Calabria i eftersommeren 1970 en tydelig påmindelse om.

78. En kort og udmærket fremstilling af sammenhængen mellem den politiske og økonomiske udvikling i efterkrigstidens Italien, hvor også Syditaliens særlige rolle og betydning behandles, findes i Michele Salvati's artikel, *Impasse for Italian Capitalism*, *New Left Review* No. 76, Nov.-Dec. 1972, s. 3-33.

Anders Boserup Modsætninger og kampe i Nordirland

Det følgende essay har to formål. Det første er praktisk-politisk: et angreb på den strategiske linie det katolske venstre i Nordirland har anlagt, og som også venstrefløj i England og andre steder har givet sin opbakning. Essayets umiddelbare indhold, analysen af konflikten i Nordirland og oversættelsen af denne analyse til den dertil svarende politiske strategi, ligesåvel som dets sine steder polemiske form er bestemt af dette formål. Ved fordanskningen har jeg suppleret på teksten i ret betydelig grad, men uden at søge at ændre dens oprindelige karakter.¹

Dette til trods for at det andet formål, det teoretisk-metodiske, nok har større interesse for en dansk læserkreds. Dette formål er sådan set i første række rent privat: et forsøg på at udforske sammenhængen mellem den teoretiske analyse af de dominerende modsætninger i en samfundsformation og den strategiske analyse af denne samfundsformations dominerende konflikter. Teoretisk set ligger vanskeligheden i at karakterisere relationen mellem en modsætnings aspekter på den ene side og en strategis tyngdepunkter på den anden;² metodisk ligger den i kompleksiteten af den sammenhæng der er mellem en modsætning og dens fremtrædelsesformer som konflikt i en given samfundsformation. Det er især denne sidste sammenhæng der her søges studeret »in vivo«.

Det irsk-katolske venstres grundliggende teori går ud på at konflikten i Nordirland udspringer af en hovedmodsætning mellem imperialistisk dominans og national frigørelse. Jeg søger nedenfor at vise, at denne teori er uforenelig

1. Essayet er først udgivet på engelsk i Independent Labour Party's politiske skriftserie under titlen »Who is the Principal Enemy?« (Square One Pamphlets, nr. 5, 1972), og er siden udkommet i *The Socialist Register 1972* (Merlin Press, London, 1972) under samme titel som her.

2. Det er det problem Clausewitz anskuer som forholdet mellem krig og politik. Om dette og strategiens tyngdepunktsbegreb, se min og Andrew Mack's »Ikke-vold som nationalforsvar«, kapitel X (Spektrums Aktuelle, København 1971).

med kendsgerningerne, fører til en strategisk blindgyde og er med til at låse den irske arbejderklasse fast i dens sekteriske ideologier. Den virkelige hovedmodsætning bag de seneste års kampe i Nordirland er en ganske anden: det er modsætningen mellem på den ene side en traditionel, »klientilistisk« form for kapitalistisk samfundsformation, hvis institutionelle udtryk bl.a. udgøres af Orangeordenen og de bredere lag i det Unionistiske parti, og på den anden side den »normale«, nutidige form for kapitalistisk samfundsformation, der er forbundet med de store internationale selskaber og begreberne monopolkapitalisme og velfærdsstat. Analysen af disse formationer antyder den centrale betydning for overgangen mellem dem af henholdsvis kobling og autonomi mellem det økonomiske niveau på den ene side og de ideologiske og politiske niveauer på den anden. Det er her (konkret f.eks. i reform- og velfærdspolitikken) at strategiens tyngdepunkt må søges.

Essayet er for størstepartens vedkommende skrevet i slutningen af 1971, endnu før den tilspidsning af kampen mellem IRA (den irske republikanske hær) og den engelske hær, der fulgte med interneringen af katolske politiske og IRA ledere. Meget er sket siden da: Londons overtagelse af regeringsmagten i foråret 1972, fremvæksten af den protestantiske private forsvarsarmé, Ulster Defence Association, som en afgørende politisk og militær faktor, og, efter myndighedernes effektive udrensning i det »provisoriske« IRA's ledelse i juli 1972, overgangen til en mere blind og tilfældig, mindre politisk, men ikke mindre morderisk øje-for-øje-og-tand-for-tand snigmordskampagne. Disse ustandselige omvæltninger i den politiske og militære situation, der får problemerne, prioriteringerne og kampene fra for blot et år siden til at synes fjerne og irrelevante idag, er der kun i ringe grad taget hensyn til under omskrivningen til den danske udgave.

Jeg tror dog ikke, at en analyse af irske socialisters strategiske alternativer af den grund forældes på så kort tid. Kampenes mangfoldighed og deres ustandselige vekslen lige siden 1968 udgør netop beviset – om noget havde været krævet – på at deres betydning kun er episodisk. De er kun de underliggende modsætningers øjeblikkelige fremtrædelsesformer. Strategiens opave er at bestemme disse modsætninger og med dem de punkter, hvor politisk handling mest effektivt kan sættes ind. Heri ligger hele forskellen mellem politisk improvisation og en strategi, der bygger på teori. Og i dette perspektiv er de vekslende kampe på den politiske arena ikke direkte bestemmende for strategien. Deres betydning ligger andetsteds: for så vidt angår den politiske praksis afgrænser de det felt inden for hvilket strategien må omsættes konkret, og for så vidt angår det teoretiske område udgør de den virkelighed overfor hvilken modsætningernes værdi som tolkningsinstrument skal prøves.

Selv om det fortrinsvis er ved det teoretisk-metodiske sigte, at dette essay kan have interesse for den danske læser, skal det dog fremhæves, at helt uden-

for kampene i Nordirland står han ikke. Strategiske overvejelser tilkommer ikke kun irerne, for velmenende mennesker andre steder har haft en betydelig indflydelse på de hidtidige begivenheder i Nordirland og har et tilsvarende ansvar og tilsvarende muligheder hvad den kommende udvikling angår. Borgerretsbevægelsens oprindelige gennembrud i 1968–69 ville have været utænkeligt, og den protestantiske reaktion på det unødvendig, uden den bølge af sympati for katolikernes sag, der rejste sig i udlandet. På tilsvarende vis er den engelske hærs egentlige opgave idag at skabe det skin af retfærdighed og orden, som vil virke overbevisende på folk *udenfor* Irland. Hvordan og hvorvidt den fremturer over for henholdsvis katolikker og protestanter afhænger lige så meget af reaktionerne i England og i den øvrige verden som af kampenes forløb i Nordirland selv. Sidst men ikke mindst er udsigterne for IRA's forsøg på at tvinge englænderne til at trække sig tilbage ved at øge omkostningerne ved »besættelsen« af Nordirland helt afhængige af, hvilken støtte dets krav om en genforening kan vinde i England og andre steder, hvor rimeligt og naturligt, men også hvor uomgængeligt dette krav forekommer *udenfor* Irland. Det er derfor afgørende, at socialister også uden for de britiske øer skal forstå, at når de slutter op bag den opfordring til solidaritet i kampen mod den britiske imperialisme, som man også med mellemrum kan læse på husmurene i København, så forråder de i virkeligheden socialismens idealer og støtter en politik for national undertrykkelse af det protestantiske mindretal i Irland, der er den internationale arbejdersolidaritets modpol.

Delingen af Irland

For at forstå fremvæksten af to forskellige nationalismer i Irland i anden halvdel af det nittende århundrede og oprettelsen af to forskellige statsdannelser i begyndelsen af det tyvende er det nødvendigt først at fremdrage visse aspekter af den økonomiske og politiske udvikling, der førte frem til delingen. Dette giver også den nødvendige baggrund for at forstå, hvordan koalitionen omkring Orangeordenen voksede frem i Ulster, og hvorfor man idag finder en udvikling i retning af en genforening af øen, i hvert fald i økonomisk henseende.

I det attende århundrede var den økonomiske situation den omvendte af, hvad den er idag. I den sydlige del af øen, det der nu er den Irske Republik, fandtes en blandet økonomi med forholdsvis store industrier og landbrug, medens den nordlige del, Ulster, næsten udelukkende var landbrugsland. Mod enden af århundredet var de sydlige industrier begyndt at gå tilbage: anvendelsen af kul i industrien – maskinvæve, jernsmeltning med kul og anvendelsen af dampmaskiner ved højovnene – gav de irske industrier et handicap i forhold til deres engelske konkurrenter. Hertil kom, at indførelsen af arbejdsbesparende

metoder i industrien var vanskeliggjort af det forældede lavssystem i atten-hundredetallets Irland og af svagheden hos den besiddende klasse, der byggede på jordejendom og handel snarere end industri.

Landbruget i Sydirland var så fattigt, at det ikke udgjorde et tilstrækkeligt grundlag for en hjemmemarkedsindustri. Dette beroede på jordbesiddelsessystemet i syden, det såkaldte »tenancy-at-whim« system – dvs. forpagtning underkastet ejerens luner – med meget korte lejekontrakter, sjældent på mere end et år. Under disse forhold havde fæsteren ingen interesse i (eller overskud til) at forbedre jorden og investere i landbruget, og ejeren tilskyndedes til at pine alt overskud ud som jordrente og holde fæsterne på, og undertiden under, hvad der i bogstaveligste forstand var et eksistensminimum.

I modsætning hertil blev Ulster udstykket meget senere, og et andet fæstesystem med mangeårige fæstekontrakter, kendt som »Ulster sædvanen«, udviklede sig der. I virkeligheden blev grevskaberne Antrim og Down langs den nordøstlige kyst, nu de mest protestantiske og højest udviklede dele af Ulster, slet ikke udstykket af den engelske regering, men af skotske imigranter. Betinget af »Ulster sædvanen« blev jordforbedringer tillokende for fæsteren, et vist overskud kunne fremkomme, og hjemmeindustrier begyndte at vokse frem, særligt lærredsfremstilling. Således fremmedes en lokal kapitalakkumulation og væksten af et hjemmemarked for industri- og håndværksprodukter. Særligt afgørende var det, at Ulsters lærredsindustri var et sideerhverv byggende på sæsonledighed i landbruget og ikke som i syden på et byproletariat af helårsbeskæftigede lønarbejdere. Ulsters industri var derfor i stand til at overleve på trods af den intense engelske konkurrence i begyndelsen af det nittende århundrede, hvor industrien i det øvrige Irland brød sammen.

Ulster var derfor ene om at kunne drage fuld nytte af lærredindustriens forbedrede vilkår efter 1820. Industrier kunne opstå både på forsynings- og aftagersiden af lærredsfremstillingen: skjortefremstilling i Londonderry og en begyndende maskinindustri til at forsyne tekstilfabrikkerne. I modsætning til den sårbare og overfladiske industrialisering i Sydirland i det attende århundrede kom det nittende århundredes industrialisering af Ulster som en »normal og sund udvikling«.³ Mod slutningen af århundredet bestod Irland igen af to adskilte økonomier, men denne gang geografisk adskilt: I syden var der en omfattende bondebefolkning, der levede på et eksistensminimum, og som kun langsomt var ved at komme sig efter den store hungersnød, og et tyndt lag af godsejere og handelsbourgeois. Industrien var lidet udviklet. I Ulster derimod var det industrielle bourgeoisie den økonomisk dominerende klasse, og denne klasse var tilmed ved at fravriste godsejerklassen den politiske ledelse. Belfast var et hastigt voksende industri- og handelscenter med al den dynamik, selv-

3. Conrad Gill: *The Rise of the Irish Linen Industry*, Oxford 1925.

tillid og ubeskrivelig folkelig elendighed, som karakteriserede den tidlige kapitalisme. Kort sagt: syden var en slags neo-kolonialistisk samfund, medens Ulster var hverken mere eller mindre end en integreret del af den britiske økonomi.

Dette var de hårde realiteter bag delingen af Irland.⁴ De orangefarvede skærfe og de grønne bannere var blot deres politiske fremtrædelsesformer. Disse realiteter gjorde Nationalisternes drøm om et forenet og uafhængigt Irland utopisk. Ikke alene havde øens to halvdele forskellige økonomiske forhold: De to økonomier var hverken komplementære eller forenelige. De nordlige industrier var fuldstændigt afhængige af forbindelsen til det britiske marked, og hertil var markedet i syden ikke noget brugbart alternativ. Norden var heller ikke et muligt marked for sydens landbrugsprodukter: Begge områder eksporterede landbrugsvarer. Men først og fremmest var de herskende klassers interesser i henholdsvis nord og syd helt uforenelige. Industrierne i den nordlige del kunne kun overleve ved en frihandelspolitik over for Storbritannien, men en sådan politik kunne det ikke forventes, at en samlet irsk republik ville føre. For udviklingen af industrier i syden ville være umulig, med mindre den kunne foregå bag en beskyttende toldmur.

Spændinger og konflikter mellem forskellige trossamfund har været et tilbagevendende tema i Irlands historie gennem århundreder. Nogle har heraf søgt at slutte, at religiøse modsætningsforhold i Irland blot er et levn fra kolonitiden, resterne af holdninger, der stammer tilbage fra den engelsk-protestantiske erobring af det katolske Irland og konfiskeringen og udstykningen af jorden til fordel for engelske og skotske indvandrere i det syttende århundrede, levn, som siden skulle være gået i arv gennem Ulsters tvedelte institutioner: skoler, loger og hemmelige selskaber osv. Andre har søgt at forklare dette tilbagevendende træk ved materielle faktoreres vedvarende, først og fremmest den britiske imperialisme og dens interesse i at opretholde og uddybe skellene i den irske arbejderklasse. I modsætning til begge disse tolkninger er et af hovedsynspunkterne i denne artikel, at selv hvor stridende, kulturelt eller racemæssigt afgrænsede grupper synes at have ligget i permanent konflikt gennem lange perioder, som tilfældet har været i Irland, er brydningerne i forskellige epoker ikke desto mindre udtryk for modsætninger, der er specifikke for hver epoke. Billedligt talt kunne man ligne situationen med en krystal: ligegyldigt hvilke kræfter krystallen udsættes for, sprænges den altid på samme måde. Men fordi virkningerne stedse er de samme, følger ikke at påvirkningerne må have været ens. Indtrykket af århundredelang kontinuitet i konflikten i Irland er ligesåmeget en illusion som indtrykket af ustandselig diskontinuitet i de sidste fem år.

4. Se om dette spørgsmål »The Economics of Partition«, udgivet af Irish Communist Organisation.

Dette fremgår tydeligt, hvis man ser tilbage gennem historien. Skillelinien mellem modstående grupper har flyttet sig adskillige gange. De bigotte og sekterske holdninger, som findes i Ulster idag, kan ikke føres længere tilbage end til 1830'erne. Og de modsætninger, som lå bag kriserne i 1920 og i 1970 er vidt forskellige, selv om kriserne, overfladisk betragtet, kan forekomme meget analoge.

I slutningen af det attende århundrede var næsten hele Belfasts befolkning presbyteriansk. Byen havde ingen industri, men var et driftigt handelscenter med en stærk liberal tradition. Revolutionerne i Amerika og i Frankrig blev fulgt med sprudlende begejstring, og Bastillens fald blev fejret i gaderne. Presbyterianerne i Belfast var blandt lederne af bevægelsen »United Irishmen«, et hemmeligt selskab rettet mod det anglikanske herredømme og med et program, som var ret lig de franske revolutionæres. Denne presbyteriansk ledede opstand søgte at støtte sig til en katolsk bonderejsning, således at presbyterianerne i 1798, i absolut modsætning til deres nuværende ry, på een gang var heftigt liberale og den katolske frigørelses hoved fortalere.

På landet var situationen en anden. For de protestantiske fæstebønder udgjorde katolikkerne en trussel om bortdrivelse fra landet, da de af bitter nød ofte var villige til at give afkald på fordelene ved »Ulster sædvanen« og tage korte lejemål. Et stort antal hemmelige selskaber opstod på denne tid på begge sider for at beskytte fæsternes interesser, om nødvendigt ved straffeekspeditioner og terrorhandling. Orangeordenen, idag en af de vigtigste institutioner i Nordirland, blev grundlagt i 1795 og var oprindeligt et sådant anglikansk (dvs. højkirkeligt) broderskab. Den blev benyttet med held af jordejerne i 1798 til at knuse det oprør, United Irishmen havde sat igang.

Som anført var kampene omkring United Irishmen bevægelsen i deres væsen et opgør mellem klasser, men det er nyttigt at gøre sig klart, hvordan sådanne opgør, dengang som nu, i væsentlig grad udspiller sig på et tilsyneladende religiøst grundlag. Den kamp, hvori United Irishmen bevægelsen var et moment, var en kamp om den politiske magt mellem på den ene side godsejere, landadel og store handelsfolk, det magthavende oligarki, samlet i den anglikanske kirke, og på den anden side presbyterianerne, dvs. småborgerskabet og håndværkerstanden, delvis i alliance med såvel protestantiske (presbyterianske) som katolske bønder. Ideologisk fik denne magtkamp derfor form af en kamp for demokratisk lighed. Der var et vidtgående sammenfald mellem klasser og religiøst tilhørsforhold, der ikke blot skyldtes, at de forskellige klasser i Ulster var efterkommere efter forskellige grupper af indvandrere, der havde haft hvert sit (klassebestemte) kirkelige tilhørsforhold i England, det skyldtes også at kirkesamfundene dengang var de vigtigste politiske organisationer og derfor i deres indbyrdes modsætningsforhold, politisk såvel som ideologisk, afspejlede klasse modsætningerne mellem deres medlemmer. Tidens dominerende religiøse

spørgsmål måtte enhver trosretning tage stilling til, men i virkeligheden var disse spørgsmål blot de politiske stridsemners religiøse ikklædning. Hovedforskellen mellem den anglikanske kirke, der var langt den vigtigste episkopale kirke på de britiske øer, og de presbyterianske trossamfund lå, som også betegnelserne antyder, i kirkernes organisation: et bispesystem i første tilfælde, hvor udnævnelser foregik hierarkisk nedefter, og hvor det kirkelige hierarki i sidste instans var underkastet statsmagten: kirken som de herskende klassers ideologisk-politiske instrument over for masserne; et menighedssystem (presbyter) i det andet tilfælde, hvor udnævnelser skete nedefra opefter, hvor menighedsrådene var politisk autonome og demokratisk opbygget, og hvor præstegerningen var de-sakraliseret. Men ikke blot kampen om kirkens politiske autonomi og menighedens demokratiske organisation, også synodernes kampskrifter og teologernes spidsfindige teser og udlægninger var blot de religiøse former klassekampen antog i den epoke. Stridens sande indhold var kampen for den demokratiske styreform, ikke alene i kirken, men i staten. Prædestinationen var det store teologiske stridsspørgsmål mellem anglikanere og presbyterianere. Også her repræsenterede anglikanerne, for hvem Guds nåde ikke indvirkede ens på alle, et aristokratisk syn, medens presbyterianernes tese, at den enkeltes frelse eller fordømmelse er forudbestemt og upåvirket af hans gerninger og af Guds tilsyneladende gunst i denne verden, i den tids perspektiv svarede til kravet om alle menighedens medlemmers demokratiske lighed.

I de første årtier af det nittende århundrede fortsatte kampen på en mere tydelig politisk form som en langtrukken strid mellem de liberale og konservative fraktioner om kontrollen med den presbyterianske kirke, dvs. med de protestantiske masser. I sidste ende var det den konservative fløj, der vandt overhånd. Et stort antal liberale ledere var blevet henrettet efter opstanden i 1798. Industrierne i Belfast var i hurtig vækst, og det samme gjaldt det katolske proletariet. Mellem 1800 og 1830 var katolikernes andel af befolkningen i Belfast vokset fra 10 pct. til 33 pct. De katolske arbejdere var ofte villige til at gå for en sulteløn, og dermed var der også i byerne skabt grundlag for et modsætningsforhold mellem katolikker og protestanter. Ved at ophæve lovgivning der diskriminerede mod presbyterianere, og ved bevidst at fremme anti-katolsk bigotteri blandt de fattige i byerne, lykkedes det den konservative fløj at overtage ledelsen af den presbyterianske kirke. I 1829 brød den liberale fløj ud for at danne en uafhængig presbyteriansk kirke, derved efterladende hovedparten af presbyterianerne i torypartiets og godsejernes indflydelsessfære.

Liberalismen forblev stærk blandt borgerskabet i byerne, men på grund af denne splittelse mistede den meget af sin hidtidige indflydelse på arbejdere, håndværkere, småhandlende og den brede befolkning i øvrigt. For at sikre sig at en liga, rettet mod godsejerne, som United Irishmen havde været det, aldrig skulle kunne opstå igen, blev Orangeordenen genoplivet og åbnet for presby-

teriansk medlemskab (officielt i 1834). Orangemarcherne og tilbagevendende gadeoptøjer – af hvilke et betydeligt antal var fremprovokeret med fuldt overlæg af det presbyterianske præsteskab – tjente til at styrke sekterismen og terrorisere katolikkerne. De første større optøjer synes at have været dem, der fandt sted i 1835, og herefter og indtil udgangen af århundredet blev de genoplivet med tre til ti års mellemrum.⁵

Omkring 1886, på det tidspunkt hvor det første lovforslag om irsk selvstyre (Home Rule) blev fremsat i det britiske parlament, var irsk politik domineret af tre partier: Torypartiet, det konservative parti, der i Irland, i modsætning til England, endnu fortrinsvis var godsejernes parti; Whigpartiet, det liberale parti, hvis grundlag var det industrielle borgerskab, og som var på vej til at genvinde sin styrke i Ulster; og Nationalistpartiet, der var en noget forvirret samling af middelklasseborgerskab, mindre ejendomsbesiddere og den af det katolske præsteskab ledede bondebefolkning. Lovforslaget om irsk selvstyre blev fremsat af en liberal mindretalsregering i London, der støttede sig parlamentærisk til de irske nationalister. Dets fremsættelse førte til et næsten øjeblikkeligt og fuldstændigt omsving blandt de irske liberale og førte til dannelsen af en Unionistisk koalition, der samlede modstandere af irsk selvstyre, jordaristokratiet, det industrielle borgerskab og Orangeløjerne i en kompakt blok. Omsvinget betød selvfølgelig ikke en ændring i disse gruppers politik, kun en ændring i prioriteringen, en omorganisering, hvorved uoverensstemmelserne mellem industrialister og jordejere blev udskudt til mindre kriseagtige tider. Orangeordenen, med »sit system af lokale loger, forbundet til en storloge i hvert grevskab, udgjorde en færdigtømret ramme for en effektiv organisation. Umiddelbart efter fremsættelsen af Gladstones første lovforslag om selvstyre i 1886 fik Ordenen en enorm styrketilførsel. I stort tal sluttede landadel og godsejere, præster fra alle protestantiske sekter, erhvervsfolk og akademikere, bønder og de bedrestillede håndværkere i Belfast og andre store byer sig til logerne, hvis ledelse kom på dygtige hænder; Ordenen blev derved hurtigt og fuldstændigt ændret, og i stedet for at blive anset for et noget vanrygtet og udrangeret levn blev det en yderst respektabel og tilligemed overordentlig mægtig politisk organisation.«⁶ Ved hjælp af det anti-katolske bigotteri samledes hele det protestantiske samfund i den nordlige del af Irland omkring Unionismen, hvilket skabte et massegrundlag, som man i påkommende tilfælde ville kunne regne med i en væbnet konflikt. Og netop af samme grund udelukkede den Unionistiske alliances orange kolorering enhver mulighed for kompromis mellem erhvervsinteresserne i Nord og Nationalisterne, for eksempel i form af landreformer eller af økonomiske indrømmelser til middelklassen, fordi Unionismen på

5. Se Andrew Boyd: *Holy War in Belfast*, Dublin 1969.

6. Ronald McNeill: *Ulster's Stand for Union*, London 1922.

denne måde skiftede fokus fra de økonomiske og sociale interesser, der egentlig lå til grund, til religiøse eller, mere nøjagtigt, til nationale spørgsmål.

Efterhånden som krisen tog til i årene op til første verdenskrig, var den vigtigste faktor, der holdt den Unionistiske blok sammen, et virkeligt sammenfald af korttidsinteresser. Men sammenholdet lettedes også af Nationalisternes manglende evne eller uvillighed til at anerkende den sande karakter af Unionisternes modstand mod selvstyre. Ulster var uden tvivl den mest fremskredne del af Irland, og landsdelens afvisning af at blive tvunget ind i en stat, som den ikke havde noget nationalt tilhørsforhold til, ikke havde nogen økonomiske fællesinteresser med, og som så ud til at blive politisk reaktionær og domineret af den katolske kirke, blev aldrig ordentligt forstået af Nationalisterne. I stedet syntes de at gå ud fra, at Unionisterne ikke bestod af meget andet end et »lumpenbourgeois« og et lumpenproletariat, som blev vildført af godsejerne. Ulsters modstand mod selvstyre blev derfor anset for et problem, der måtte tilskrives hysteri og sentimentalisme snarere end solide og velforståede interesser, et problem der derfor med tiden ville løse sig selv, og som i den aktuelle situation om nødvendigt kunne klares med tvang. I virkeligheden stod den mest fremskredne del af den irske arbejderklasse, de protestantiske arbejdere i Belfast, fuldt og fast bag Unionismen – og ikke uden god grund: Selvstyre udgjorde en direkte trussel mod deres beskæftigelse og deres indkomst, som det gjorde for de fleste andre mennesker i den industrialiserede nordøstlige del af Irland.

Blandt nutidens katolske nationalister kan man finde den samme tilbøjelighed til at henhøre den protestantiske arbejder- og middelklassens modstand mod Irlands genforening til imperialismens og de herskende klassers sammensværgelser, propaganda og manipulation. I halvfjerdsenerne, lige så vel som i tyverne, betyder det en grov, og politisk set katastrofal undervurdering af de kræfter som nationalisterne står overfor.

Godsejernes politiske dominans blandt Unionisterne var helt ude af takt med deres reelle styrke – i det mindste i Ulster. Før delingen i 1920 var deres magt blevet brudt ved landreformerne omkring århundredeskiftet. Skønt det er omsonst at spekulere over historiske »hvis'er« er det ikke desto mindre værd at bemærke, at en lang række træk ved Unionismen i Ulster, dens orange farvning, dens forbindelser til det konservative parti i England og dens politiske arkaiske karakter og oligarkiske struktur, i vidt omfang må tilskrives tilfældigheder ved tidspunktet for dens tilblivelse.

Som forholdene var, overlod Unionistblokkens industrifyrster imidlertid det politiske initiativ til godsejerklassen.⁷ Unionistblokken opstod som en alliance med en liberal økonomisk politik, hvis styrke i sidste ende hidrørte fra det industrielle borgerskab, men hvis ideologiske perspektiv var domineret af gods-

7. Se Sir Horace Plunkett: *Ireland in the New Century*, London 1904.

ejerklassen på den ene side og på den anden side af arbejder- og middelklassens af Orangeordenen inspirerede sekterisme.

Den Orange Samfundssorden

Efter delingen opstod et ganske særegent samfundssystem i Nordirland. Det hvilede på to hovedelementer: Det ene var den vedvarende trussel mod staten, som hidrørte fra den militante republikanisme syd for grænsen og, nord for grænsen, fra katolikernes manglende loyalitet. Det andet var fortsættelsen af den »Orange« koalition med dens sekteriske politik. Denne samfundsformation er i disse år ved at blive nedbrudt, men for at forstå de modsætninger, der ligger til grund for de sidste års kampe i Irland, er det nødvendigt at give en kort fremstilling af det samfundssystem, der har domineret i Ulster i næsten et halvt århundrede.⁸

Som andre politiske systemer hviler Orangevældet på en organiseret solidaritet mellem de forskellige eliter. Men systemet er originalt derved, at dets styrke er at finde på det lokale niveau, i småbysamfundene, snarere end på provinsniveau – altså det niveau der omfatter Nordirland i sin helhed. Denne solidaritet hviler på et nært samarbejde mellem det lokale styre, Orangeordenen, de protestantiske kirker, Unionistpartiets lokale organisationer, ledelsen af lokale virksomheder, udøverne af de liberale erhverv osv.

Orangeordenen er denne konservative alliances hjørnesten. Det er et hemmeligt selskab af frimureragtig karakter, hvis medlemmer overvejende kommer fra arbejderklassen, bondestanden og den lavere middelklasse. Dens udbredelse er ikke kendt, men medlemstallet synes at variere fra een protestantisk mand ud af tre, måske noget mere, i og omkring Belfast, til op imod 90–95 pct. af alle voksne protestantiske mænd i katolskdominerede landdistrikter. Der findes også særlige loger for de liberale erhverv, teknikere og funktionærer, men under normale forhold er middelklassen tilbøjelig til at se ned på Ordenen og dens hemmelige ritualer og antikverede symbolik. Politiet har sin egen loge, »Cromwell's Ironsides«, og Ordenen er forbundet med en række lignende, men meget mindre organisationer, som »Apprentice Boys of Derry« og de mere ekstreme »Royal Black Preceptory« og »Royal Purple Arch«.

Selv om Ordenen først og fremmest er en anti-katolsk kamporganisation, kan dens udbredelse og styrke kun forstås på baggrund af de væsentlige funktioner den opfylder, også inden for den protestantiske gruppe. Man må huske på, at protestanterne spænder over et bredere socialt spektrum end katolikkerne og er langt mere splittet religiøst set. På begge disse områder udgør Orangeordenen et væsentligt samlingspunkt. På grund af dens egalitære ideologi er det trods

8. Af pladshensyn gives her kun en skitse. Pålidelig dokumentation for diskriminering findes i publikationerne fra Campaign for Social Justice in Northern Ireland, i *Orange and Green*, udgivet i 1969 af Northern Friends' Peace Board og mange andre steder. Se også min *Revolution och Motrevolution i Nordirland*, Världspolitikens Dagsfrågor, nr. 12, Stockholm 1970.

alt det sted, hvor folk fra de lavere samfundslag føler de kan tale mere åbent til de mere indflydelsesrige protestanter, hvor de kan lade deres røst høre, få afløb for utilfredshed og opnå forbindelser, stillinger, privilegier osv. Det er utvivlsomt heri man må søge grunden til ordenens tiltrækningskraft for de lavere klasser og til den langt mere negative holdning der er til den i de socialt bedre stillede samfundslag.

Ordenen er også et bindeled mellem de forskellige protestantiske trosretninger, der i Nordirland ofte har et mindre harmonisk forhold til hinanden, end man gerne forestiller sig. Trossamfundene har noget forskellig klassesammensætning, og mistillid og gensidig nedvurdering mellem klasserne afspejler sig derfor i forholdet mellem de forskellige menigheder. For de bedrestillede medlemmer af de episkopale kirker, dvs. for den højere middelklasse, er presbyterianeren en dydsiret, hellig rad, medens presbyterianeren kan pege på Church of Ireland medlemmer (f.eks.), både blandt dem der står over, og dem der står under ham socialt set, hvis livsform er en sådan, som ingen »anstændig« presbyterianer med respekt for sig selv ville gå med til. De ugentlige møder i Logen bringer de forskellige trosretninger sammen, giver dem en fællesskabsfølelse, og Ordenen fungerer egentlig som en fælles, trosretningsfri kirke for alle protestantiske mænd. Det gør den, fordi den hyppigt er et alternativ til den regelmæssige kirkegang, der, i hvert fald i småsamfundene, ellers ikke ville være til at komme udenom. Mændene kan overlade gudstjenesten til kvinder og børn og alligevel vise deres solidaritet over for det protestantiske samfund ved at deltage regelmæssigt i Logens møder. De kan dér træffe vennerne, ofte over et krus øl, samtidig med at de gør deres samfundspligt som gode protestanter. Logen er altså ikke blot en kamporganisation. Den er også en trosfri kirke, en klub, en interesseorganisation og et forbindelsesled til de indflydelsesrige protestanter.

Både formelt og uformelt er Ordenen knyttet på en række forskellige måder til Unionistpartiet. Dette er et »paraplyparti«, som omfatter protestanter af alle klasser. Det har et sikkert flertal i så godt som alle lokalråd, sikkert fordi stemmeflytning ved valgene næsten ikke forekommer. Stemmemønsteret er så rigtigt, og valgresultaterne så forudsigelige, at det er forekommet, at så meget som 70 pct. af samtlige mandater, der var på valg, blev besat uden modkandidater.

I Nordirland er det ikke valgene, men fødselstallene, der afgør regeringens og lokalrådenes farve. Men det betyder ikke, at valgene blot er et formålsløst ritual, et ideologisk slør. Et valg er i høj grad en politisk kamp og en politisk afgørelse, men af en helt anden karakter end dem, vi er vant til. Det er ikke et valg mellem orange og grønne partier, for stemmeflytning forekommer som sagt ikke. Faren er ikke, at »modparten« gør indhug i ens stemmer ved at appellere mere effektivt til det politiske centrum, for et sådant eksisterer ikke. Faren er, at yderfløjen på ens egen side river sig løs. Og med et system med enkeltmands-

kredse kan selv et lille splittelsesparti på den ultra-orange fløj føre til, at katolikkerne vinder mandatet. I modsætning til f.eks. Danmark, hvor et valg – i hvert fald for de store partiers vedkommende – er en ret så farveløs bejlen til marginalvælgeren, til den der står i midten af det politiske spektrum og ikke har nogen særligt markerede politiske synspunkter, er et valg i Nordirland en bejlen til yderfløjene, til det flammende orange og til det giftigt grønne, for det er der, den virkelige risiko findes. I stedet for en indbygget dæmper, som tilfældet er her i landet og de fleste andre steder, er der i det nordirske valg-system, med kombinationen af et fastlåst stemmemønster og enkeltmandskredse, en indbygget forstærker for politiske forskelle – et forhold der ikke bør overses, når man undres over voldsomheden i den politiske retorik i Nordirland.

Af en lang række grunde er det af afgørende betydning for protestanterne at have et sikkert flertal i alle de lokale råd. Een grund er, at by- og landrådene bygger og ejer en trediedel af alle huse og har stor indflydelse på placeringen af de resterende to trediedele. De er derfor i stand til at påvirke befolkningsudviklingen, herunder den religiøse sammensætning, i de forskellige valgkredse. De kan opmuntre protestanter til at bosætte sig og katolikker til at udvandre.

Tilsvarende mål kan nås ved diskriminering i ansættelsespolitikken. De lokale råd tager vare om sundhedsvæsen, uddannelsessystemet og velfærdstjenesten og ansætter direkte eller indirekte enhver fra hospitalskirurgen til skolebuschaufføren. Diskriminering er en dagligdags foreteelse ved tildelingen af sådanne stillinger og af alle andre stillinger, som er forbundet med den lokale administration. Også vejbyggeri henhører under lokalrådene. Vejarbejde beskæftiger et betragteligt antal arbejdere og er således et smidigt instrument til at regulere arbejdsløsheden med. Det anses for fuldkommen normalt at sådanne jobs går til folk, der er loyale mod styret. Beskæftigelse ved offentlige arbejder tjener således til at styrke loyaliteten hos de fattige, og da det for en stor del består af deltidsarbejde, er det af særlig betydning for småbønderne, som ofte kun kan få det til at løbe rundt, hvis de har et ekstrajob i vintermånederne. Indruling i det halvt militære, halvt politiagtige officielle frivilligkorps, »B-specials«, havde en lignende funktion.

Det er en misforståelse at tro, at B-specialstyrken blot bestod af mænd, der aldrig var nået ud over spejderalderen, eller af sadister, hvis fornøjelse det var at chikanere eller terrorisere katolikkerne. Mange protestanter, særligt i land-distrikterne og i egnene der grænser op mod Republikken, hvor IRA har forholdsvis let ved at operere, er overbeviste om, at de uden styrkens natlige patruljer og dens hårdhændede »advarsler« over for katolikkerne forlængst havde måttet flytte fra gård og hjem. For de mere afsidesboende protestanter er den tryghed og beskyttelse styrken yder den egentlige grund til, at enhver våbenfør mand er villig til, og moralsk forpligtet til at tage sin tårn med. Alligevel er det klart, når man ser på Nordirland som helhed, at B-specialkorpset ikke alene

tjente til at beskytte staten og borgerne og til at skræmme katolikkerne. Rekrutteringen fandt fortrinsvis sted gennem Orangeordenen. Med en styrke på 10.000 mand i en provins med 40.000 arbejdsløse (hvoraf utvivlsomt mindre end halvdelen var protestanter) er det givet, at den økonomiske tjans det var at bruge nogle aftener som medlem af B-styrken fungerede som en belønning og dermed et incitament for militant loyalisme blandt protestanter af de laveste klasser.

Diskriminering ved ansættelser er også udbredt i den private sektor, men noget samlet talmateriale er ikke tilgængeligt. I småbyerne er den karakteristiske form for virksomhed det lille familieforetagende, der ledes af ejeren, er snævert integreret i det lokale samfund, og som drives på patriarkalsk vis. I hvert fald indtil midten af halvtredserne var denne virksomhedstype meget fremherskende i Nordirland, i skarp kontrast til resten af Storbritannien. Forholdet mellem antallet af familieforetagender og aktieselskaber afviger ikke meget fra gennemsnittet for Storbritannien som helhed, men familieejede virksomheder er langt større i Nordirland og tegner sig for en langt større del af den samlede kapital og arbejdskraft. Af den samlede kapitalmasse stod de privatejede selskaber for tre femtedele i Nordirland, sammenlignet med en trediedel i Storbritannien som helhed. Beskæftigelse i disse virksomheder er ofte et spørgsmål om tradition og personlig protektion. Mange stillinger opfattes næsten som et familieprivilegium og går i arv fra far til søn. For den der søger arbejde er det ofte nødvendigt at få »Mesteren« i den lokale Orange Loge til at lade et ord falde på rette sted. Forøvrigt bliver ledige stillinger, både i den offentlige og i den private sektor, ofte »opslået« fra mund til mund, så kun »den rigtige slags« søger. Dette sker på begge sider, men der er selvfølgelig meget længere mellem de ledige stillinger der er forbeholdt katolikker.

Den samlede arbejdsløshed har sjældent været under 7 pct. af de forsikrede arbejdere og har været langt højere i visse egne og fag. I Londonderry var arbejdsløsheden blandt mænd gennemsnitligt omkring 20 pct. op gennem treserne, og i Strabane er 25 pct. typisk. Blandt katolikker og ufaglærte (der forøvrigt fortrinsvis er katolikker) er procenten selvsagt højere endnu. Arbejdsløshedstallene findes ikke fordelt efter religion, men i en by der blev undersøgt, i hvilken der er lige mange katolikker og protestanter, udgjorde de første 90 pct. af de arbejdsløse. Og i virkeligheden giver selv sådanne tal et alt for rosenrødt billede af forholdene, for mange katolikker bliver trætte af at vente i arbejdsløshedskøen og udvandrer i stedet. Groft regnet udvandrer en ud af hver tre katolikker (mænd og kvinder) og en ud af hver syv protestanter mellem deres 17. og 27. leveår.⁹ Det er klart at en stor del af forskellen mellem den protestantiske og den katolske udvandring må tilskrives katolikkernes større andel af de ufaglærte arbejdere, de fattigste bønder og af befolkningen i den vestlige, mindst udviklede del af Nordirland. Men forskellen er også resultatet af en

9. Dette kan have ændret sig i de senere år. Tallene er fra halvtredserne.

mange steder åbent erklæret politik, der går ud på at holde katolikkernes antal nede. Dette er gået glat indtil for få år siden, eftersom den katolske andel af befolkningen har holdt sig næsten uforandret på 35 pct. siden 1920, til trods for et enormt katolsk fødselsoverskud. Det katolske fødselstal er næsten dobbelt så stort som det protestantiske.

Det fremgår af alt dette, at det er en afgørende forudsætning for at systemet kan fungere, at protestanterne ikke blot har magten i de lokale råd, men – for at korruption, små-privilegier og diskriminering skal kunne fortsætte uhindret – at denne magt er total, permanent og uden nogen som helst forbindelse med den grad til hvilken det lokale styre opfylder eller undlader at opfylde de til enhver tid gældende vælgerkrav. Det var derfor nødvendigt at lave svindel med valgsystemet, således at Unionistpartiet var sikret et flertal i alle lokalråd og således at fraktionsdannelser i de Unionistiske rækker kunne afværges. Det første blev opnået ved at begrænse valgretten til ejere og lejere af fast ejendom og ejere af jord og anden beskattet ejendom, ved at give fra een til seks ekstra stemmer til selvstændige erhvervsdrivende i det distrikt, hvor deres virksomhed ligger, ved at ændre på valgdistrikternes afgrænsning, og i enkelte tilfælde ved udstrakt svindel ved urnerne. Den begrænsede valgret havde den dobbelte fordel at formindske de katolske stemmers vægt og at begunstige traditionelt konservative befolkningsgrupper som gårdejere i forhold til landarbejdere, og håndværkere og mindre forretningsdrivende i forhold til arbejdere. Når først valgdistrikternes grænser er valgt, sådan at de katolske stemmer er i mindretal i de fleste af de enkeltmandskredse der svarer til et givent lokalråd (det seneste tilfælde af en sådan ny grænsedragning med tydeligt politisk sigte var i grevskabet Fermanagh i 1967), så er diskrimineringen i tildeling af boliger og stillinger tilstrækkelig til at fastholde afstemningsmønsteret.

Det væsentlige at bemærke på dette sted er ikke, at systemet er »udemokratisk«, fordi der er visse steder, hvor et mindretal kan forblive ved magten. Det afgørende er at systemet er så stabilt og så stift, at åben korruption er mulig. og at det lokale styre er fuldstændig beskyttet mod enhver ydre kontrol, den være sig folkelig eller anden. Med et konstant flertal i lokalrådene tjener oppositionspartierne kun som vinduespynt, og det er rent faktisk et eet-partisystem. Den katolske opposition tvinges ud på gaderne, og den protestantiske opposition tvinges ind i Unionistpartiet eller i de orange organisationer, hvor det ville være dumdrigt af enhver, der har en bolig, et job eller en forretningsgoodwill at miste, at hæve stemmen for meget. Det er derfor kun i den relative anonymitet i en storby som Belfast, at et oppositionsparti har nogen mulighed for at tiltrække blot en brøkdal af de protestantiske stemmer.

Det er afgørende for systemet at forhindre splittelse blandt Unionistpartiets vælgere og fremvæksten af partier, der bygger på klasse- snarere end religions-tilhørsforhold. Enkeltmandskredssystemet er et væsentligt led i opnåelsen af

dette, og det er også de udstrakte pressionsmidler man har til at gennemtvinge konformitet. Ikke desto mindre er det næppe nogen overdrivelse at sige, at en nødvendig forudsætning for Unionisternes sammenhold var den bistand de fik fra katolsk side. Den trussel mod samfundsordenen, som katolikkerne i begge dele af Irland har udgjort ved deres vægring ved at anerkende Nordirland som en separat politisk enhed, er forblevet en troværdig trussel i hele den tid der er gået siden Irlands deling. Derfor kunne spørgsmålet om grænsens ukrænkelighed og om tilhørsforholdet til England trækkes frem igen forud for ethvert valg for at afværge alle splittelsestilbøjeligheder og overskygge alle mere jordnære politiske stridspunkter. For flertallet af borgere i Nordirland blev hvert eneste valg til en folkeafstemning for eller imod provinsens tilknytning til England. Det er næppe muligt at forestille sig, at orangevældet kunne have overlevet uden IRA's spredte angreb og uden den megen propaganda fra den Irske Republik om at delingen måtte få en ende. De militante udtalelser der kom fra syden, var fortrinsvis af retorisk art. Ikke desto mindre var denne retorik en politisk nødvendighed i syden, og den forstærkede sekterismen og undertrykkelsen i Nordirland og blev selv forstærket deraf. Der har således foreligget en mærkværdig *de facto* alliance mellem Unionisterne i nord og Fianna Fail (og andre partier) i syd, hvorved de er »enedes« om at holde delingsspørgsmålet i live og derved har hjulpet hinanden til begge at forblive ved magten. Det er katolikkerne der har måttet betale de direkte omkostninger i form af undertrykkelse. Men de indirekte omkostninger har været langt større og langt mere ligeligt fordelt, for denne tingenes tilstand har hindret en korrekt forståelse af situationen fra at opstå. Den totale og bedrøvelige mangel på klassebevidsthed og politisk organisation blandt irske arbejdere og de religiøse ideologier, som har haft overhånd, vidner om dette. Det vil senere blive berørt mere udførligt.

Den struktur, der ligger til grund for orangevældet, er selvsagt ikke enestående for Nordirland. Nære paralleller findes i andre samfund, hvor skyttegravene er ligeså dybe, hvor etniske eller racemæssige skel deler befolkningen, og hvor det politiske liv har sit tyngdepunkt i de små provinsbyer. I Mississippi, for eksempel, er der (eller var der indtil for nylig) den samme form for koalition af samtlige klasser, med det Demokratiske parti på den ene side og borgerforeningerne (Citizens' Councils) og Ku Klux Klan på den anden, i roller der ganske svarer til henholdsvis Unionistpartiets og Orangeordenens i Nordirland. I Mississippi finder man den samme dyrkelse af historiske myter (denne gang om tiden før borgerkrigen og genopbygningen), den samme patriarkalske ledelsesform med lokale »bosser« og den samme enhedsfront omfattende hele hersker racen, en front, der ikke bygger på enighed om politiske mål i den almindelige betydning af ordet politik, men på en ideologi om en naturlig herskerstilling, støttet af religiøs fundamentalisme og på en loyalitet, der om nød-

vendigt opretholdes ved økonomisk pression, ved truslen om social isolation og undtagelsesvis ved voldshandlinger, der tjener som advarsel. Det er næppe heller noget tilfælde at udover Nordirland er de vigtigste områder hvor den oprindelige Calvinistiske og Wesleyanske religiøse fundamentalisme har overlevet Sydafrika, Østpreussen og de amerikanske Sydstater, alle kolonilignende nybygger- og grænsesamfund.

Både teoretisk og empirisk er der langt igen til en klar forestilling om denne type samfundsformation. Ikke desto mindre kan der være anledning til – med alle de nødvendige forbehold – at pege på nogle få særligt vigtige aspekter som synes at adskille denne art samfundsformation fra de borgerlige samfundsformationer vi er vant til, og i hvilke der er en udtalt dominans af en forholdsvis ren kapitalistisk sektor. I den »orange« samfundsformation, som man i mangel af bedre kunne kalde den, synes der at være en langt mindre grad af autonomi mellem formationens økonomiske, politiske og ideologiske niveauer. Det er således tilfældet, at de undertrykte klassers økonomiske kamp (f.eks. for bedre boliger eller beskæftigelse) ikke kan holdes inden for rammerne af det økonomiske niveau selv. Den økonomiske kamp har umiddelbare følger på det politiske niveau og er nødvendigvis samtidig en politisk kamp, fordi enhver økonomisk indrømmelse direkte undergraver orangevældets politiske magtstruktur. Det ser også ud som om de politiske og ideologiske niveauer har en mere dominerende rolle i forhold til basis, det økonomiske niveau, end tilfældet er for de mere vanlige kapitalistiske samfundsformationer. Det er sådan set kun rimeligt eftersom aristokratisk-feudale protektor-klient relationer nok er ligeså karakteristiske for denne samfundsformation som det klassiske kontraktforhold mellem arbejdssælger og arbejdskøber. De dele af samfundet hvor mere »rene« kapitalistiske produktionsrelationer har en mere fremtrædende plads – Belfast – er også de steder hvor organisering efter klassesamfundet volder færre vanskeligheder, hvor ikke-sekteriske politiske partier har en vis tiltrækningskraft, og hvor reformistiske og fagforeningsorienterede ideologier, der er karakteristiske for arbejderklassen i borgerlige samfund, bedst har kunnet holde stand over for tilløb til sekteriske frontdannelser i arbejderklassen.

Det ideologiske niveau – det sæt af begreber ved hjælp af hvilke mennesker oplever deres tilværelse og tolker og sammenstiller deres erfaringer – synes at indeholde et betydeligt mål af aristokratisk-feudale bestanddele, selv om det naturligvis er dybt mærket af samfundets borgerlige karakter og ligeledes af de patriarkalske og (i ordets bredeste betydning) »racemæssige« former, som er typiske for tilflytterkolonierne. Denne forening af borgerlige og koloniale elementer viser sig i den »Herrenvolk-egalitarisme«, den ideologi (ikke at forveksle med en virkelighed) om lighed inden for herskergruppen, som man finder i Orangeordenen og i Unionistpartiets favnen af alle klasser. Men inden for det ideologiske niveau er det religiøse område dominerende (som det også er

det i den feudale produktionsmåde).¹⁰ Dyrkelsen af traditioner og mytologier i andre områder af det ideologiske niveau – inden for moral og politik, forestillinger om national identitet, osv. – vidner om det religiøse områdes dominans. I andre borgerlige samfund er det religionen, som er blevet præget af de ideologiske områder, som var dominerende (især det politisk-juridiske område),¹¹ og religionen er således blevet tænkt og oplevet i kategorier, der er afledt heraf (f.eks. vidner i disse samfund begrebet »religiøs frihed«, kirkens formelle uafhængighed af staten, der er en reel underordning og underkastelse, og det individualistiske og egalitære perspektiv på religionen om politisk-juridisk ideologiske kategoriers indflydelse). Dette er verdsliggørelsesprocessen, i hvilken den religiøse ideologi fratages sit sakrale indhold og sin karakter af at være et system af samfundsmæssige imperativer, reduceres til et sæt af private normer og indføres i en underordnet stilling i ideologien om et samfund af frie individer. I Nordirland, hvor religionen er forblevet ideologiens dominerende område, er den ikke blevet »smittet« på denne måde. Om noget er det de andre ideologiske områder, der er blevet smittet ved at blive tænkt i religiøse kategorier. Dette er grunden til at religionen ikke alene opleves langt stærkere i Nordirland, end den gør andre steder. Det er religionen selv, der er *kvalitativt* forskellig fra, hvad den har udviklet sig til andetsteds, f.eks. i England. Heraf dette, at fundamentalismen har kunnet overleve med dens samfundsmæssige elitisme og militante kristianisme. Heraf også irrelevansen af at studere irske forhold gennem de briller, der udgøres af *vore* ideologiske forestillinger om religiøs tolerance og om adskillelse mellem religion og politik.

Alt, hvad der her er sagt, har som nævnt i allerhøjeste grad yderligere uddybning og undersøgelse behov og må indtil videre forblive hypotetisk. Hensigten har kun været at antyde, at den nordirske samfundsformation ikke blot er det britiske borgerlige samfund tilsat diskrimination, religiøs lidenskabelighed og forfatningsmæssige stridigheder, men at hele denne samfundsformations struktur afviger radikalt fra, hvad vi er vant til, selv på de mest fundamentale områder, som de politiske, økonomiske og ideologiske niveauer indbyrdes autonomi, den relative dominans mellem dem og overbygningens mere fremtrædende rolle. Der gives derfor ingen gradvis overgang gennem lovgivning om mindretalsrettigheder fra orangevældet til et samfund efter britisk model. Overgangen må nødvendigvis bestå i en omstøbning af hele den politiske, økonomiske og ideologiske struktur, og er derfor en egentlig revolutionær overgang.

10. Det skal fremhæves, at i begge tilfælde er denne dominans alene et spørgsmål om ideologisk tolkning. Man bør ikke opfatte det derhen, at de afgørende spørgsmål er af religiøs karakter. Den dominerende rolle i samfundsformationens bevarelse indtages, som bemærket, af en kombination af de ideologiske og politiske niveauer. Det er disse, der er bestemmende i de ideologiske kampe, der foregår, og i klassekampen i særdeleshed. Den ideologiske fremhævelse af religionen tilslører denne kendsgerning, men formår ikke at ændre den. Ej heller er påstanden om det religiøse områdes dominans på det ideologiske niveau ensbetydende med, at de spørgsmål, vi opfatter som sekulære, fremstår som spørgsmål af doktrinær karakter i Irland. Det drejer sig ikke om at søge svarene på samfundsmæssige og politiske problemer i de hellige skrifter. Det er ikke de *ting*, der tænkes, der er religiøse; det er *måden*, hvorpå de tænkes, der er.

11. Se Nicos Poulantzas: *Pouvoir politique et classes sociales*, Paris 1971, Bd. II, kapitel 2.

De kampe, som har stået på i Nordirland siden 1968, vidner netop om denne forandrings revolutionære karakter og om den fuldstændige omordning af samfundet, den nødvendiggør. Den modsætning som ligger bag, og som giver sig udtryk i de igangværende kampe, er modsætningen mellem to uforenelige samfundssystemer: den orange samfundsorden, der kan opfattes som en paternalistisk eller »klientilistisk« udgave af en kapitalistisk samfundsformation, og det tyvende århundredes forvalter- og teknokratkapitalisme.

Konvergens mellem Nord og Syd

Ovenfor blev den orange samfundsorden beskrevet som et system, der byggede på et nært samspil mellem Orangeordenens loger, den lokale forretningsverden, Unionisternes partimaskine, det lokale styre og administrationen og de protestantiske kirkers hierarkier. Systemet blev opretholdt af diskriminering, protektorrelationer og frygten for virkelige og indbildte skræmmebilleder, som irsk selvstyre og pavevælde. En sådan fremstilling af systemets gennemførte konsekvens og stabilitet skal dog ikke få en til at overse de modsætninger, der er indbygget i det, og som før eller siden må føre til dets sammenbrud. To indbyggede årsager til instabilitet falder straks i øjnene: for det første har systemet så ringe modtagelighed over for tryk fra bunden og så stor evne til at flytte byrden af dets fejltagelser over på katolikernes ryg, at det i stedet for at tilpasse sig til skiftende vilkår er tilbøjeligt til at lade spændingerne bygge op til bristepunktet. For det andet må systemet bære en dobbeltmaske, eftersom de koloniale og borgerlige elementer i dets ideologi er indbyrdes uforenelige: på en og samme tid må systemet fremvise undertrykkelsen og partiskheden åbent, og samtidigt må det ikke afvige for meget fra liberal ideologi – en balanceakt, det er så meget sværere at gennemføre, som staten ikke nyder fuld selvstændighed, men må tage hensyn til de ideologier, der er fremtrædende i England. Hvor vigtige disse to faktorer end har været for den senere tids begivenheder, er det dog den økonomiske udvikling på begge sider af grænsen, der har bidraget mest til at undergrave orangevældet.

Som man kunne forudse, indledte Sydirland straks efter delingen og borgerkrigen en protektionistisk politik. Toldafgifter blev indført mod sådanne britiske produkter, som, givet beskyttelse, ville kunne produceres rentabelt i Republiken. Dette medførte en eksplosiv vækst i industriproduktionen. Den steg med 30 pct., og beskæftigelsen steg med 40 pct. i de fire år fra 1932 til 1936. Men varerne var gennemgående dyrere og dårligere end de, der kunne købes på det internationale marked. Desuden betød hjemmemarkedets lidenhed, at grænserne for denne politik snart blev nået, hvorefter al import, der med fordel kunne erstattes med hjemmeproduktion, var blevet substitueret. Allerede i 1938 blev der indgået en første handelsaftale med England, og det var kun på grund

af krigen og efterkrigsboomet, at den protektionistiske politik holdt sig yderligere 10–20 år. Tidligt i halvtredserne blev det igen bydende nødvendigt at opgive protektionismen for at kunne ekspandere på det internationale marked. Protektionismens grundlag, The Manufactures Act, blev ophævet i 1959, og i 1965 blev indgået en frihandelsaftale med England, ifølge hvilken alle toldafgifter skulle afvikles over en tiårig periode. Som et yderligere skridt henimod en konkurrencedygtig industri påbegyndtes efter 1954 et efterhånden meget omfattende system af låne- og skattebegunstigelser for at tiltrække udenlandske investeringer.

Økonomisk set er uionen mellem Sydirland og England således ved hurtigt at blive genoprettet, og den vaskeægte anti-imperialistiske periode blev aldrig til mere end en kort parentes. Samtidig med at frihandelspolitikken og bestræbelserne på at tiltrække engelske investeringer blev indført, blev forsøgene på at skabe et nationalt borgerskab, dvs. en uafhængig kapitalistklasse i Republiken og et fuldt diversificeret produktionsapparat i virkeligheden opgivet som uigennemførlige.

Også i Nordirland havde de økonomiske vilkår ændret sig efter 2. verdenskrig. De traditionelle industrier, lærredsfremstilling og skibsbygning, kunne ikke længere finde tilstrækkelige markeder udenlands, og de familieejede virksomheder havde utilstrækkelig adgang til kapital til at kunne modernisere og omlægge til nye produkter.¹² For at afværge stagnation og tilbagegang begyndte man allerede i 1945 på den samme politik som i syden, med at tiltrække udenlandsk industri ved hjælp af finansieringsbegunstigelser. Tidligt i tresserne blev denne politik udbygget i et enormt omfang. På grund af denne de facto konvergens mellem Nord- og Sydirland på det økonomiske område har delingen selv, den militante genforeningsånd i syd og orangevældet i nord alle mistet deres eksistensberettigelse og deres eksistensgrundlag.

I det lange løb vil overgangen fra privatejede (dvs. familieejede) til anonymtejede selskaber (ofte drejer det sig ikke engang om selvstændige selskaber, men om datterselskaber af de store internationale koncerner) på afgørende vis svække grundlaget for den orange samfundsorden. De nye industrier er ikke i samme grad afhængige af velviljen hos det lokale fåmandsvælde de steder, hvor de slår sig ned, og fordi de ikke i samme grad er bundne til det lokale samfund, har de heller ikke de samme politiske ambitioner som de ældre virksomheder. Af samme grund er der mindre af et protektor-klient forhold til de ansatte og mindre tilbøjelighed til diskriminering ved ansættelser. Hvor der diskrimineres mellem katolikker og protestanter er det almindeligvis resultatet af beslutninger truffet i de enkelte værksteder snarere end af ledelsens politik,

12. Se Isles and Cuthbert: *An Economic Survey of Northern Ireland*, H.M.S.O., Belfast 1957, særligt kapitlerne VIII og XI.

og sådan diskriminering har derfor ikke været helt så systematisk til fordel for protestanterne.

Siden begyndelsen af halvtredserne har Nord- og Sydirland derfor stået over for nok så analoge økonomiske problemer og har søgt at løse dem på samme måde. Begge har søgt at udvide produktionen og undgå stigende arbejdsløshed ved at tilbyde eventuelle investorer finansieringsbegunstigelser, billig arbejdskraft og uhindret adgang til det britiske marked. For at bøde på manglen på tilstrækkelig efterspørgsel på hjemmemarkedet, som måske har været den alvorligste hindring for økonomisk ekspansion, indså begge regeringer nødvendigheden af større økonomisk samarbejde og integration mellems øens to halvdele. De første forsigtige samarbejdsskridt (der vedrørte jernbanetransport, kraftværker og fiskeri) blev taget i begyndelsen af halvtredserne.

Normaliseringen af de politiske relationer mellem Nord og Syd, i sig selv en forudsætning for effektive fremskridt på det økonomiske område, forudsatte at republikken i syd anerkendte den statsretlige status quo. Men dette måtte uvægerligt svække orangevældet yderligere ved at fratage det dets tilsyneladende eksistensberettigelse. Ydermere måtte diskrimineringen mod katolikkerne i nord ophøre eller i det mindste se ud til at være i aftagende, hvis regeringen i syd skulle finde politisk opbakning i befolkningen til at medvirke til en tilnærmelse. Det er i disse selvmodsigende krav man skal søge forklaringen på O'Neill-regeringens håbløse dilemmaer, dens patetiske retorik og dens stadige politiske vaklegang. I nord måtte katolikkerne overbevises om, at reformer var på vej, og dog måtte protestanterne samtidig overbevises om det modsatte, hvis ikke regeringen skulle tabe sin støtte blandt de Unionistiske vælgere og de lokale bosser.

Den velfærdspolitik som efterkrigstidens labourregeringer i England påbegyndte, bidrog også til at undergrave den gamle samfundsorden i Ulster. Grundlaget for velfærdspolitikken i England har været den vidtgående autonomi mellem samfundsformationens økonomiske og politiske niveauer: økonomisk eftergivenhed over for de undertrykte klasser kunne finde sted uden direkte at true den politiske orden.¹³ I Nordirland var der imidlertid ikke en sådan autonomi: såkaldt »fair« ansættelsespraksis, »lige« adgang til uddannelse, »fuld« beskæftigelse osv. ville have konsekvenser langt ud over det økonomiske område. Flere boliger, mindre arbejdsløshed og større understøttelse ville mindske strømmen af katolske emigranter og på længere sigt undergrave det protestantiske flertal. Bedre adgang for katolikkerne til uddannelse og til offentlige og private topstillinger ville inddrage dem i overklassen, give dem en større magt i samfundet, men også gøre dem mere loyale over for det, faktorer, der igen ville undergrave protestanternes absolutte herredømme i småsamfundene. Når derfor Unionisterne i Nordirlands parlament i Stormont efter krigen fort-

13. Poulantzas, *Loc. cit.*

satte »skridt for skridt« politikken, der gik ud på at kopiere den lovgivning der blev gennemført i London (mere eller mindre), til gengæld for at London-regeringen afstod fra at blande sig i nordirske anliggender, så gravede de deres egen grav. Virkningen af den almindelige sygeforsikring, af familietilskud, af statsstøtte til uddannelse osv. var at mindske udvandringspresset på katolikkerne, beskytte dem mod systemets værste vinterkulde, skabe grundlaget for fremvæksten af en katolsk middelklasse, og, ved at give Nordirland et forspring over for Republikken hvad velfærds- og socialpolitikken angik, at dæmpe begejstringen i nord for en genforening under Dublinstyret. Alle disse forhold udgjorde direkte angreb mod selve orangevældets grundvold.

Den politiske kamps former

Det historiske forløb af den politiske kamp i Nordirland siden 1968 turde være velkendt i hovedtræk, og der er i hvert fald ingen mening i at opsummere det her. Det der er behov for er noget andet, nemlig en analyse af den politiske kamps former for at vise, at disse faktisk er »afspejling« eller »fremtrædelsesform« for den tilgrundliggende modsætning mellem den gamle og den nye samfundsorden, og at denne modsætning fuldt ud kan gøre rede for begivenhederne. Uden denne efterprøvelsesprocedure må de ovenfor fremførte påstande om karakteren af den modsætning, der er det teoretiske udtryk for de seneste års kampe, i et vist mål forblive rene spekulationer. En sådan undersøgelse ville imidlertid blive så omfattende, at den langt ville overskride denne artikels rammer. Derfor skal jeg på dette sted nøjes med at pege på det meget komplekse forhold, der er mellem modsætninger og de kampe de afføder, og ganske kort opridse, hvordan det kan gå til, at modsætningen mellem den gamle og den nye samfundsorden har givet sig udtryk i netop de kampformer, man har observeret i konfliktens skiftende faser.

Jeg har hævdet, at den nuværende konflikt er fremtrædelsesformen, sådan som den tager sig ud på det politiske niveau, for overgangen fra en variant af en kapitalistisk samfundsformation til en anden. I Nordirland finder man på indenværende tidspunkt en kombination af de to samfundssystemer indeholdende elementer fra begge, men uden at nogen af dem klart dominerer det andet. Den samtidige eksistens af disse elementer giver anledning til modsætninger inden for alle samfundsformationens niveauer – det politiske, det ideologiske, det sociale, det økonomiske osv. – fordi den nye orden uundgåeligt undergraver den gamle (det er derfor der er tale om en modsætning) på hvert af disse niveauer og på måder, der allerede er blevet omtalt. Kampe (i dette ords videste betydning) udspiller sig på hvert niveau, og deres karakter er forskellig alt efter hvilket niveau, man betragter. På det politiske niveau viser disse kampe sig ved gruppedannelse, mobilisering af masserne, kamp om hver af statsmagtens for-

skellige komponenter (politi- og ordensstyrker, kommunernes beføjelser, Londons beføjelser, valgsystemet, undervisningssystemet osv.), konfrontation i gaderne m.m.; det ideologiske niveau kampe fremtræder for det meste som visse overbevisninger og rationaliseringer, der tjener til at forlige uforenelige ideologier eller til at kontrastere dem. Kampen på hvert niveau er ikke alene bestemt af modsætningernes særlige karakter på dette niveau, men også af kampens udvikling på de andre niveauer og af de historisk specifikke bestemmelser, der gør sig gældende på det tidspunkt, hvor modsætningerne opstår og skærpes.

Teoretiske modsætningers »afspejling« i de aktuelle politiske kampe er derfor en yderst sammensat og indirekte formidling. Ideologiske rationaliseringer påvirker den politiske kamp og er selv påvirket af den. I princippet måtte en analyse af den politiske kamps former betragte alle disse niveauer under eet og holde rede på deres gensidige bestemmelser og på den måde hvorpå kampen på et niveau »forvrider« kampen på alle andre niveauer. Forenkede antagelser om en parallelisme mellem de forskellige niveauer eller den vulgær-marxistiske forestilling om, at alt er en forholdsvis direkte »afspejling« af det økonomiske niveau, er helt uden grundlag. De alliancer, som faktisk opstår på et givet tidspunkt i kampen, er ikke et mere eller mindre direkte udtryk for klassers eller klassefraktioners objektive interesser i forhold til de tilgrundliggende modsætninger. Såkaldt »falsk bevidsthed« er allestedsnærværende i denne form for konflikt. I tilfældet Nordirland er det fordi man har undladt at tage hensyn til disse bestemmelsers kompleksitet, fordi man altså har troet, at *hovedfrontlinien* svarede direkte til *hovedmodsætningen*, at man, da det nu engang er her fronterne går, har søgt den grundliggende modsætning i forholdet mellem irsk og britisk (repræsenteret af hæren), som mange irere gør det, eller i forholdet mellem katolikker og protestanter, som mange briter gør det.

Det er heller ikke en almen gyldig regel, at når modsætningerne skærpes, så bliver alliancer, gruppedannelser og politiske målsætninger mere entydige udtryk for objektive klasseinteresser og kampene mere direkte gengivelser i concreto for de teoretiske modsætninger. I Nordirland er det det modsatte, der er sket, og årsagen er let at forstå. Efterhånden som modsætningerne skærpes, bliver niveauernes indbyrdes vekselvirkning snævrere, konsekvenserne af kampen på et niveau for kampene på andre niveauer bliver mere direkte og udtalte. Og i betragtning af forholdene i Nordirland, og især af den totale forvirring og forfalskning på det ideologiske niveau, har det med tiden ført til et mere, ikke et mindre komplekst forhold mellem modsætninger og de kampe, de kommer til udtryk i. Dette fremgår bedst, når man ser på begivenhederne så langt tilbage som begyndelsen af tresserne.

Den nye økonomiske politik i nord og dens nødvendige vedhæng i form af spæde forsøg på en udsoning med katolikkerne tog fart efter 1963, da O'Neill overtog premierministerposten. På dette tidspunkt begyndte slagordet »O'Neill

must go« at dukke op på protestantiske husmure, og en begyndende samling fandt sted omkring pastor Paisleys angreb på regeringens relativt moderate politik. I denne fase af konflikten vakte den ikke megen opmærksomhed uden for Nordirland, men dens grundlag fremgik allerede klart: det var *en konflikt mellem protestanter*. Tilsyneladende stod striden om den politik, der skulle føres over for Republikken og over for katolikkerne i nord. Men dybere set var det en konfrontation mellem to uforenelige opfattelser af den fremtidige politiske, økonomiske og samfundsmæssige orden i Nordirland.

Katolikkerne spillede ikke nogen nævneværdig rolle før »Campaign for Social Justice« dukkede op i 1966-67. Den havde sin oprindelse i de katolske professionelle lag, som efterkrigstidens udvikling på det økonomiske og uddannelsesmæssige område og udbygningen af velfærdsstaten havde bidraget til at skabe og styrke. Dens direkte forbindelse med fremvæksten af en moderne kapitalisme i Nordirland fremgår allerede af bevægelsens afvisning af de traditionelle katolske Republikanske og Nationalistiske ideologier til fordel for en liberal ideologi med tryk på »borgerrettigheder« og »social retfærdighed«. Det er betegnende, at Kampagnen søgte at nå sine mål ved at appellere til engelske politikere og engelsk offentlig mening, hvorved den åbent viste, at kampen var rettet mod Orange- og Unionistoligarkiet og hele det system, de stod for, ikke, derimod, mod tilknytningen til England. Objektivt såvel som subjektivt var bevægelsen på samme side som de moderate og reformisterne i og omkring regeringen i Belfast.

Den gamle ordens vogtere blev således engageret i en tofrontsrig, i hvilken pression og trusler måtte rettes både mod katolikkerne og mod regeringen. Den mobilisering af de katolske masser omkring borgerretsbevægelsen, som fandt sted i løbet af 1968, var først og fremmest resultatet af disse provokationer fra protestantisk side.

Denne mobilisering havde meget betydelige ideologiske virkninger, fordi den ved simpel fortynding svækkede de professionelle lags indflydelse på de militante katolikker. Som bevægelsen voksede, ændredes tyngdepunktet for dens politik og dens ideologi fra den bedrestillede middelklasses krav om liberalisering og deres egen ligestilling med protestanter inden for rammerne af den nordirske statsdannelse til de katolske massers traditionelt Republikansk-Nationalistiske og mere venstreorienterede standpunkt, hvorved tiden, i det mindste subjektivt, blev skruet tilbage til det gamle mønster af nationalitetskamp med sekteriske overtoner. Katolikernes ændrede holdning til de engelske tropper kort efter deres ankomst i august 1969 var en følge af denne ændrede sammensætning af den militante sektor blandt katolikkerne. De med denne forskydning af den politiske kamp forbundne ideologiske transformationer diskuteres mere indgående senere.

Den reformistiske og »progressivt demokratiske« del af den katolske opinion,

den højere middelklasse, forsvandt ikke fra den politiske scene, men ved at miste det politisk-ideologiske lederskab på den katolske side er den blevet skåret tilbage til sin sande politiske betydning. Som tilsvarende grupper på protestantisk side udgjorde denne gruppe aldrig det moderate og indtil videre tavse flertal, som den engelske regering og presse i årevis har sukket efter. I virkeligheden har de moderate middelklasseelementer hele tiden udgjort et overordentlig højroret mindretal. Sammen med ligesindede protestanter findes denne gruppe nu omkring det nystartede Allianceparti og lignende politiske dannelser. Disse gruppers ekstreme *politiske* svaghed, der anskueliggøres ved at Unionistpartiets ledere på grund af modstand i partiets lavere rækker har været ude af stand til at gennemføre deres program, har sit modstykke i deres dominerende stilling i den *økonomiske* konfrontation. Kampen på det politiske niveau har været bagud for kampen på det økonomiske niveau, og det er dette, der har givet anledning til den manglende politiske stabilitet i Nordirland i de seneste år. Det direkte styre fra London, som blev påtvunget i foråret 1972, vil uden tvivl mindske dette efterslæb ved yderligere at afskære de katolske og protestantiske masser fra reel politisk indflydelse. Som sådant fremskynder det den overgang til den nye orden, som må komme i alle tilfælde. Til trods for deres nuværende svaghed vil den bedre middelklasses politiske organisationer, som f.eks. Alliancepartiet, derfor sandsynligvis vinde i indflydelse i løbet af de kommende år. Deres socialdemokratiske eller labouragtige politisk-økonomiske perspektiver (demokratiseringsreformer, støtte til industrielle storforetagender, økonomiske indrømmelser til arbejderne når og hvis »provinsens økonomi« og konkurrenceevne tillader det) svarer til et muligt kompromis mellem de højere funktionærer og professionelle, storkapitalen og arbejderbevægelsen. Efterhånden som orangevældet bryder sammen, og den socialistiske revolution, som venstrefløjens militante drømmer om, viser sig ikke at blive til noget, kunne denne politik i stigende grad vise sig at svare til disse forskellige gruppers øjeblikkelige politiske og økonomiske behov.

Indtil slutningen af 1969 havde orangevældets tilhængere formået at udvande eller helt at forhindre de lovede reformer, og medens regeringen kom med løfter på en række områder, skete der i virkeligheden meget lidt. Herved opstod en kløft mellem katolikkerne og Belfast-regeringen (og sidenhen den britiske regering) efter at også denne havde fået placeret sig selv i den samme situation af velmenende magtesløshed. Derved lettedes også IRA's overtagelse af den ideologiske og taktiske ledelse.

I den første fase blev resultatet en trekantskonfrontation mellem katolske og protestantiske arbejdere og småfolk og britiske tropper, hvor stadigt tiltagende gadeoptøjer og voldshandlinger og voksende pres fra begge sider tvang den britiske og den nordirske regering til at indtage en ækvilibristrolle som »mægler« mellem hinanden bekrigende grupper, en rolle, som kun efterlod li-

den plads til politiske initiativer og effektiv intervention. På overfladen kom situationen derfor til at ligne en sekterisk krig med de britiske tropper i en politisk set passiv rolle i midten, hvor de blot syntes at følge den mindste modstands princip.

Dette er stadigvæk realiteterne bag overfladen, uanset den tilsyneladende beslutsomhed bag hjemsendelsen af det nordirske parlament og den britiske regerings overtagelse af styret. Den britiske hær og regerings formål er hverken at forhindre eller at fremme ændringer i Nordirlands politiske vilkår og forfatningsmæssige opbygning. Deres hovedmål er at neddyse hele redeligheden. I forhold til dette mål har britiske særinteresser i Nordirland kun underordnet betydning. I den nationale kamp, som finder sted – men selvfølgelig ikke i en egentlig socialistisk kamp, hvis der havde været en sådan – kan de britiske myndigheder betragtes som værende ligeglade. Men ligegyldighed er ikke det samme som neutralitet. Ligegyldighed over for udviklingen betyder nemlig netop, at man som en vejrhane retter sig ind efter det største tryk. Det er i denne forskel mellem neutralitet og ligegyldighed, mellem en politik og manglen på en politik, at man kan finde grunden til IRA's håb, til protestantiske loyalisters frygt og til de britiske »fredsbevarende styrkers« ensidigt repressive karakter.

Orangevældets forsvarere

I over et halvt århundrede har orangeismen, unionismen og protestantismen været så snævert forbundne elementer af den orange samfundsordens ideologi, at de på det nærmeste blev betragtet som synonyme. Ikke desto mindre er det nødvendigt at adskille disse begreber skarpt fra hinanden, eftersom de historisk set ikke altid har optrådt sammen. Ikke nok med det: i den nuværende situation med dybtgående splittelser på kryds og tværs af samfundet er de forskellige kræfter, som bidrog med hvert sit aspekt til de nordirske protestanters ideologiske begrebsverden, ikke længere i samme grad ensrettede, men trækker snarere i hver sin retning. Forstår man dette, så bliver det klart, at der ikke er noget virkeligt paradoks i, at protestanterne fra Shankill Road, under britiske bannere og under påberåbelse af loyalitet over for dronningen, går til angreb på Hendes Majestæts soldater.

Et system hvor der diskrimineres mod katolikker, kan ikke af den grund uden videre antages at være til fordel for protestanterne. På meget kort sigt og forsåvidt angår enkeltindviders konkurrence om f.eks. et bestemt job kan det meget vel være tilfældet, men i et videre perspektiv, og givet den socio-økonomiske struktur i Nordirland, kan det modsatte være nærmere sandheden: splittelsen af arbejderklassen og af småborgerskabet på sekterisk grundlag, den nemme adgang til en syndebug for ethvert onde, den faktiske, om ikke juridiske, politiske umyndiggørelse af alt småfolk, protestantisk ligesåvel som katolsk,

og den politiske atmosfære af uafbrudt undtagelsestilstand har alle bidraget til at svække kravene om samfundsmæssige reformer på ethvert område, og når alt kommer til alt, har det været lige så skadeligt for flertallet af protestanter, som det har været for katolikkerne. Elendigheden i de protestantiske slumkvarterer i Shankill Road turde være bevis nok.

Strukturændringen i økonomien i retning af moderne kapitalintensive industrier har været til fordel for visse grupper faglærte arbejdere, for teknikere, ingeniører og for andre højtuddannede, men andre grupper, ikke mindst de ufaglærte arbejdere, har måttet betale prisen i form af forringede beskæftigelsesmuligheder. Også den lavere middelklasse, bl.a. mindre, selvstændige erhvervsdrivende inden for handels- og servicesektorerne har været blandt taberne. Mange små butikker gik nedenunder og hjem, da de engelske kædeforretninger rykkede ind i midten af tresserne. Mange gader i Belfast frembyder et trist syn af små butikker, der er blevet forladt og som aldrig kommer til at åbne igen. Det er givet, at en væsentlig del af den egentlige protestantiske aktivisme, af de »tartan gangs« af unge, der er lidet politiserede, men altid villige til et opgør med »papisterne«, udgøres af disse grupper af arbejdsløse, af ufaglærte, der kun har socialkontoret i udsigt, og af forhenværende småhandlende, som er blevet tvunget ud på arbejdsmarkedet, hvis de da ikke har emigreret.

Men det ville være en alvorlig fejltagelse at tro, at protestanternes uforsonlige kerne blot er en sådan samling vildledte »lumpen-sektorer« af det protestantiske småborgerskab og proletariat. Aktivistbanderne er kun isbjergets synlige del. Årsagen til at deres vrede giver sig udtryk netop i kamp- og volds handlinger, skal utvivlsomt søges i disse de-klasserede gruppers særlige plads og vilkår i samfundet, men for vreden selv må årsagen søges andetsteds, for den deler de med hele den protestantiske underklasse. Det tavse moderate flertal eksisterer ikke; flertallet er tavst, men ikke moderat. Aktivisterne er en ægte fortrap for de protestantiske masser: kun deres udtryksform er en anden; budskabet er det samme.

Det er en ideologisk set bekvem, men i politisk-strategisk henseende katastrofal fejltagelse katolske nationalist begår ved at overse dette forhold, som det også viste sig under kampene i forbindelse med Irlands deling i begyndelsen af århundredet. Unionisme og anti-katolske følelser henter den protestantiske arbejderklasse hverken fra den herskende klasse eller fra lumpenproletariatet, men fra dens egen objektive situation. Vi vender tilbage til denne blinde plet i de katolske nationalistes opfattelse af deres modstandere efter et forsøg på at redegøre for baggrunden for den protestantiske ekstremisme.

Først må man vel minde om de mere overfladiske ideologiske faktorer. De protestantiske masser i Nordirland har fået at vide, at deres ofte elendige og altid usikre tilværelse er en privilegeret tilværelse, og er blevet opflasket i den tro, at deres rettigheder og deres frihed var under angreb, og at de en dag

kunne blive kaldt under våben for at forsvare den, som deres forfædre var blevet det i 1690 i slaget ved Boyne, i begyndelsen af dette århundrede, da de kæmpede for Unionen, og ved mange andre lejligheder. Efter 1969 syntes selv deres regering at have givet efter for dem, den selv beskrev som »revolutionære og undergravende elementer, der har søgt at tilintetgøre statens forfatningsmæssige rammer«. I flere år havde regeringen sagt og gentaget, at medens lovede reformer ville blive gennemført, så havde man nu imødekommet alle rimelige krav, og at ingen yderligere indrømmelser ville blive givet. Men kort efter sådanne højtidelige løfter så man regeringen endnu engang give efter for borgerretsbevægelsens og den engelske regerings fælles pression. Gårsdagens »uacceptable krav« blev morgendagens officielle politik, samtidig med at en ny grænse blev draget, som man svor aldrig at ville overskride. Naturligvis blev man på Shankill Road mere og mere overbevist om, at regeringen i en eller anden tåget forstand var en del af et republikansk komplot. Reformerne blev ikke anskuet – og kunne ikke anskues – som positive skridt mod en ny og bedre fremtid for Ulster, men kun som en endeløs række af forræderier. Det var regeringen selv, der fik dem til at tage sig sådan ud på grund af dens modstræbende tomme-for-tomme holdning og dens fremstilling af borgerretsbevægelsen som subversiv og republikansk.

Protestantiske arbejdere, småbønder og den lavere middelklasse er ikke uden videre modstandere af enhver reform, men de ser i borgerretsbevægelsen en IRA- og Republikanskinspireret sammensværgelse, hvis endemål ikke er opnåelse af lige rettigheder, men at løbe den nordirske stat over ende: sålænge flertallet af katolikkerne er Nationalister, må det indre forsvar af staten opretholdes. Den voldsomme modstand mod afvæbningen af politiet, mod opløsningen af B-specialstyrken og mod regeringens gradvise kapitulering over for England (fra troppernes ankomst i august 1969 til den fuldstændige magtafgivelse i marts 1972) var en logisk konsekvens af dette synspunkt, der, som vi har set, i alt væsentligt er korrekt. Den nordirske stat er alvorligt truet, og England er den mest upålidelige allierede, man kan tænke sig, som England også var det ved tidligere lejligheder (bl.a. under kampen om selvstyre i begyndelsen af århundredet og under den sidste krig, da Churchill var rede til at opgive Ulster som pris for Republikkens indtræden i krigen). I virkeligheden er England mere end upålidelig: England er en af hovedkræfterne i sammensværgelsen for at genforene Irland. Uden dets orange kampstyrke er Nordirland forsvarsløs.¹⁴

Uden forbundsfæller og givet den afgjorte mulighed, at Nordirland absorberes i en katolsk-Nationalistisk stat, er det ikke overraskende, at private pro-

14. På det seneste har man selvfølgelig set den engelske hær optræde i en Orange vigilantestyrkes rolle som beskytter af staten i nord mod katolikernes angreb. Men der er ingen sikkerhed for, at det vil fortsætte. Når og hvis IRA standser sine angreb, vil den britiske regering igen blive en fuldkommen upålidelig allieret for Nordirlands protestanter.

testantiske forsvarsorganisationer dukker op. Ved forskellige lejligheder har der endog været talt om en ensidig uafhængighedserklæring efter Rhodesisk mønster. Tanken er nok latterlig, om ikke andet så fordi Nordirlands økonomiske situation ikke er til det, men den er et symptom på fremvæksten af en stedse mere militant nordirsk protestantisk nationalisme.

Denne protestantiske nationalisme er ikke noget nyt fænomen, men den er ikke tidligere trådt tydeligt frem, fordi den fandt udtryk i Unionismen sålænge sammenslutningen med England endnu var den bedste garanti for Nordirlands uafhængighed af syden. Den viser sig derfor som en delvis anti-britisk kraft, nu hvor Englands loyalitet ikke længere kan tages for givet. I modsætning til den loyalitet, der grundedes i forretningsinteresser, og som vi ikke skal komme tilbage til her, har Unionisternes politisk og følelsesmæssigt bestemte loyalitet over for England altid været en modsætningsfyldt affære og ofte haft en hul klang, fordi den aldrig hvilede på en positiv fællesskabsfølelse over for England og engelske institutioner. Den var en reaktion mod irsk-katolsk nationalisme og havde i sig elementer af en selvhævdende kolonialistideologi, udklædt som Unionisme. Selv om det er sandt, at Nordirland aldrig bad om at få sit eget parlament, har parlamentet i Belfast både udtrykt Nordirlands ikke-britiskhed og forstærket den.

Over for tilhængerne af den hidtidige orange-dominerede samfundsorden er der næppe nogen mening i at agitere for mådehold, indrømmelser, reformer og forsoning. At tale til »fornuften« er meningsløst, når ekstremisme er den mest forstandige politik, og når fornuften selv tilsiger, at den mindst udsigtsløse politik er at øve størst muligt pres på regeringen i London og true med at starte en borgerkrig. Protestanterne har med rette forstået, at de er under belejring og ikke kan forlade sig på andre end dem selv. Deres tro på, at enhver indrømmelse over for katolikkerne eller over for myndighederne i London og i Belfast med tiden vil blive brugt imod dem, er fuldstændig korrekt. Det fremgår allerede af, hvad der er sagt om reformernes indvirkning på den orange samfundsordens grundlag, og det vil fremgå endnu tydeligere, når vi sidenhen må konstatere hulheden i meget af den katolske retorik om solidaritet mellem arbejdere på tværs af religionsskel.

Men de fattige protestanters oprør og deres modstand mod reformprogrammerne må også forstås i lyset af den moralske og samfundsmæssige isolation, som er blevet disse folk til del. Snarere end et bevidst forsøg på pression på myndighederne er protestanternes oprør en fortvivlet reaktion fra mennesker, som er blevet svigtet og forkastet af alle, og som ikke kunne finde sympati, forståelse eller tilhørsforhold nogetsteds. Deres regering, Republikken, England og dets hær, pressen, radioen og fjernsynet, alle foragtede dem, alle pegede fingre af dem, alle betragtede dem som reaktionære og racister, og alle gjorde dem ansvarlige for Irlands endeløse religionskrige. Da den nordirske politi-

styrke, RUC, blev afvæbnet og B-specialstyrken hjemsendt, var forsvaret af Nordirland, og dermed selve dets fremtid som selvstændig enhed, overladt til de mennesker folkene i Shankill – med rette – havde lært at mistro mest af alle: regeringen i London. Omkring det eneste, som derefter kunne forene beboerne på Falls Road og på Shankill Road, var et fælles had til den engelske hær, som begge følte sig forrådt af, og som ingen følte sig beskyttet af.

Orangeblokkens styrke ligger i, at den er et væv af forskellige tråde: de lokale orange magteliters selvopholdelsesdrift, en solid og velforstået interesse i alle protestantiske samfundslag (og også i store dele af den katolske gruppe) i at opretholde tilknytningen til England, frygten for at blive et mindretal i en katolsk-domineret genforenet irsk republik, et netværk af sølle privilegier og etablerede rettigheder, og en protestantisk (nordirsk og anti-britisk) nationalisme, der bliver mere og mere mærkbar, men først og sidst den protestantiske arbejderklassens og lavere middelklassens frygt og moralske isolation og den anti-katolske holdning de giver sig udslag i.

Det er ligeså ubestrideligt, som det er velkendt, at fjendtlighed og intolerance over for katolikker er særlig fremherskende blandt protestanter af de lavere klasser, og det er da også fortrinsvis i arbejderkvarterer i Belfast og Londonderry, at de seneste års uroligheder har fundet sted (ligesom urolighederne hele vejen op gennem det nittende århundrede). Som nævnt er det blandt protestantiske arbejdere, småbønder og den lavere middelklasse, at Orangeordenen henter sin styrke, og det er også her, at først pastor Paisley og Ulster Protestant Volunteers og sidenhen Ulster Volunteer Force, Ulster Defence Association og William Craig's Vanguard-bevægelse har fundet støtte. Det er ganske åbenlyst, at det er i arbejderklassen, at anti-katolske holdninger kommer stærkest til udtryk, at det fortrinsvis er dér, modsætningsforholdet giver sig udslag i voldshandlinger,¹⁵ og at det fortrinsvis er dér, man ustandseligt er på vagt over for enhver, der kunne tænkes at svigte protestanternes sag.

Men lige så åbenlyst er det, at det også er i arbejderklassen, blandt småbønderne og i den lavere middelklasse, at man finder en daglig kammeratlig omgang med katolikker, at man kender katolikker personligt og har et personligt, ikke blot et forretningsmæssigt forhold til dem. Derimod er en sådan personlig kontakt med katolikker en næsten ukendt foreteelse i de bedrestillede lag af samfundet.¹⁶ Skulle det endelig ske, at en af de mere velstillede protestanter har en katolsk bekendt, så viser det sig gerne, at det er en person, der er helt atypisk for katolikerne i almindelighed, en slags »overløber«, der til gengæld kun

15. Det er nok på sin plads at minde om, at der er tale om et generelt »kulturmønster«. Også mellem folk af samme religion er voldshandlinger langt hyppigere i arbejderklassen end i middelklassen. Men dér har man jo også andre kampmidler til rådighed.

16. Jvf. for landdistrikternes vedkommende Rosemary Harris: *Prejudice and Tolerance in Ulster*, Manchester University Press, 1972, s. 183-84, som jeg også i det følgende gør udstrakt brug af. Queens University i Belfast er nok den eneste betydningsfulde »blandede« institution for middelklassen. Det er næppe noget tilfælde, at det var studenter herfra, der under betegnelsen People's Democracy kom til at indtage en ledende rolle i borgerretsbevægelsens tidligere faser.

har ringe forbindelse med sine egne trosfæller. Denne »nærhed« mellem katolikker og protestanter i de lavere samfundslag kommer blandt andet til udtryk i det forhold, at fagforeningerne hører til de eneste organisationer med blandet medlemskab og – hvor det ikke er tilfældet – med et nært samarbejde mellem rent protestantiske og rent katolske afdelinger.¹⁷ Og på de arbejdspladser, der beskæftiger både protestanter og katolikker – ikke mindst på de store skibsværfter – har arbejdet på »fabrikgulvet« været næsten totalt upåvirket af urolighederne, bomberne og terroren i gaderne udenfor.

Findes intolerancen og fordommene i bunden af samfundet, så er det også dér, at samarbejdet og den personlige kontakt mellem trossamfundene er at finde, dér man har erfaring i at omgås folk af den anden tro og ved, hvordan man skal undgå de samtaleemner, de utilsigtede hentydninger, de handlinger og de ord, der skaber splid, og dér man kan møde en udbredt solidaritet og en slags forsigtig tillid på tværs af religionsskellet, ikke blot mellem arbejdskammerater, men også – når man da ikke lever i gettoer – mellem naboer. Denne forholdsvis nære personlige kontakt og det til daglig nok forsigtige, men dog stort set gnidningsfrie forhold mellem katolikker og protestanter af de lavere samfundslag er ligeså meget – og måske langt mere – en del af den nordirske virkelighed som det latente modsætningsforhold, der undertiden bryder frem. Den konstatering er afgørende, fordi den tvinger en til at forkaste (i hvert fald for Nordirlands vedkommende – og sikkert også i mange andre tilfælde) de fleste af de »teorier«, der i tidens løb er fremsat for at »forklare« denne eller hine arbejderklassens fjendtlighed over for afvigende etniske, religiøse eller racemæssige mindretalsgrupper.

Blandt sådanne utilstrækkelige »forklaringer« er den hyppigst fremførte den, man kunne kalde den »liberale teori«, ifølge hvilken forskellige gruppers større eller mindre fjendtlighed over for udenforstående hænger nøje sammen med en utilstrækkelig kontakt mellem grupperne: Mistillid og fordomme kommer man til livs ved, at skoler og andre lignende institutioner integreres, og ved at al segregation og forskelsbehandling gradvist bringes til ophør. Dette har været den dominerende tankegang i den engelske presses kommentarer og blandt »progressive« og »moderate« protestanter i Nordirland. En anden populær »teori« er forestillingen om, at arbejderklassens »racisme« har et økonomisk-socialt grundlag, således at den protestantiske arbejder nægter katolikkerne ligestilling for at opretholde sin egen sociale status og sine egne økonomiske og sociale privilegier. Der er her forskellige varianter: forestillingen om et privilegeret »arbejderaristokrati« på den ene side og, hvor et sådant ganske åbenbart ikke findes, forestillingen om »the poor white«: den forarmede, foragtede og undertrykte sydstatshvide, der må holde de sorte endnu et trin under

17. Jvf. Barritt and Carter: *The Northern Ireland Problem*, Oxford University Press, 1962, s. 140-42 (2. udg., 1972), samt Andrew Boyd: *The Rise of the Irish Trade Unions 1929-1970*, Anvil Books, Dublin, 1972.

sig, for dog at bevare den sidste pjalt af sin selvrespekt. Når de skal forklare den protestantiske arbejderklasses manglende solidaritet med deres kamp, er det forklaringer som disse, at irske katolikker oftest tyer til. Endelig er der den vulgær-marxistiske »teori«, der henfører konflikter mellem arbejdere til kapitalens mere eller mindre bevidste forsøg på at så splittelse.

»Teorier« som disse kan nok henlede opmærksomheden på faktorer, der har eller har haft betydning for udviklingen af protestanternes ideologi,¹⁸ men de formår ikke at gøre rede for den overordentligt komplekse blanding af tillid og frygt, af tolerance og bigotteri, af samarbejde og strid hvormed den protestantiske arbejder møder katolikken. En dybere forståelse af nuancerne i arbejderklassens »racisme« forudsætter, at man betragter denne klasses samlede økonomiske, politiske, sociale og ideologiske situation, ikke blot i forhold til den ene modstander, som den katolske arbejderklasse udgør, men også, og samtidigt, i forhold til samfundets øvrige klasser, først og fremmest det protestantiske »establishment«. Etniske, religiøse og racemæssige modsætningsforhold – og det gælder i Nordirland ligesåvel som i USA, i England og alle andre steder – kan måske kortlægges, men de kan ikke analyseres som fritsvævende »fordomme«, løsrevet fra de ideologiske strukturer de indgår i, herunder holdningerne til andre samfundsgrupper, og løsrevet fra samfundets øvrige modsætninger og konflikter.

Ambivalens er, som det allerede er fremgået, det grundliggende træk ved den protestantiske arbejderklasses og lavere middelklasses forhold til katolikkerne. Den er sammensat af en række elementer, hvoraf nogle genfindes i arbejderklassen i andre lande, medens andre er specifikt knyttet til den nordirske samfundsstruktur. Som udgangspunkt kan bruges Sennett og Cobb's dybtgående analyse af holdninger til race- og lignende spørgsmål i den amerikanske arbejderklasse og deres fremhævelse af det dybtliggende behov for respekt og anerkendelse hos arbejderen, og af selvopofrelsen som det yderste bevis på menneskeverd, når alt andet svigter.¹⁹

Et rutinemæssigt og opslidende arbejde udført for folk, der behandler en »som om man var skidt«, »som om man var en del af kulisserne«, har for arbejderen ikke nogen mening i sig selv. Det *tilskrives* en ydre mening af nødvendigheden af at forsørge familien. Men katolikken, der ofte identificeres med den der lever af socialunderstøttelser, udgør en trussel mod den værdighed der hidrører fra rollen som forsørger. Ofte føler protestanterne, at han slet ikke er villig til at arbejde, at han foretrækker at leve af socialhjælp, og at han får sine mange børn, ja at hans kirke ligefrem opfordrer ham dertil, fordi han med arbejdsløshedsunderstøttelse og børnebidrag kan klare sig bedre, end

18. Om Unionisternes forsøg på at splitte arbejderbevægelsen, se, blandt utallige andre, Andrew Boyd, *op. cit.*

19. Richard Sennett og Jonathan Cobb: *The Hidden Injuries of Class*, Knopf, New York, 1972. Se også af samme: »Betrayed American Workers«, *New York Review of Books*, 5. okt. 1972, s. 31 ff.

hvis han bestiller noget. Ved samtaler med protestantiske arbejdere får man et stærkt indtryk af den fascination katolikernes børneflokk udøver på dem. De kender gerne flere eksempler på katolske familier med op mod et dusin børn, og de mener at vide, at med tolv børn behøver man ikke at arbejde. Enhver katolik, der har så mange børn, er stedse under mistanke for at være arbejdsløs af egen fri vilje, eller, hvis han har arbejde, for at overveje at lægge op og leve på andres bekostning. Selv om den protestantiske arbejder godt ved, hvad det vil sige at være arbejdsløs – han har sikkert prøvet det selv – så overvurderer han gerne i sine mere lidenskabelige øjeblikke understøttelsens omfang og overser den nedværdigelse, der følger med.

Blot et enkelt, måske indbildt eksempel på folk, der lever af socialhjælp, fordi de ikke gider arbejde, rejser tvivl om nødvendigheden af hans eget offer og gør ham overflødig som forsørger. Det er måske ikke så meget katolikker som sådan, han misbilliger, som det er folk, der har givet op i kampen for at vinde andres respekt, folk, der har opgivet al værdighed, og som alligevel, trods dette, finder sympati hos myndighederne og understøttes af staten, samtidig med at samfundet nægter at se, at hans, den protestantiske arbejders, ofre giver ham en ret til andres respekt. For den protestantiske arbejder har samfundet kun ringeagt og skældsord, selv om han, bomberne og terroren til trods, yder sin daglige indsats, medens katolikken, der måske slet ikke yder noget, bliver fremstillet som martyr.

Er hans egne ofre meningsløse, fordi familien kunne klare sig uden dem, så kan han kun begrunde dem ved en moralsk selvhævdelse: »jeg arbejder for pengene.« Selvopofrelsens moralske aspekt bliver den sidste udvej til at bevise sit værd, og offerhandlingen som sådan må derfor tilskrives en så altoverskygende moralsk betydning, at den alene kan holde individet oppe. I sin søgen efter respekt trækker den protestantiske arbejder sig derfor ind i en gammeldags puritanisme og en arbejdsmoral, der i Nordirland yderligere understøttes af den herskende protestantiske etik med dens nære forbindelse til Calvinistisk nøjsomhed og strenghed. Katolikkerne, med deres mindre ansvarstyngede etik og mindre strenge levevaner, er derfor ikke blot moralsk forkastelige, men deres blotte tilstedeværelse rammer protestanten langt dybere, fordi de ved deres mere afslappede forhold til arbejdets moralske værdi drager den moral i tvivl, som han selv må klynge sig til. Den katolske etik, sådan som protestanten forestiller sig den, indeholder implicit en vrangen af hans eget krav på værdighed.

Protestantens forkastelse af de levevaner, han i mere ophidsede stunder tilskriver katolikkerne, og hans fordømmelse af den tro, de formodes at udspringe af, giver sig udseende af at være en strid om moralske og teologiske forhold: en konflikt om religion. Men bag denne forkastelse og bag denne fordømmelse ligger dybest set protestantens fortvivlede kamp for anerkendelse og værdighed.

Den katolske nabo eller kollega er nok katolik, og som sådan udenforstående,

men han er først og fremmest en nabo eller en kollega, med hvem man har et bredt spektrum af interesser tilfælles. Er forholdet mellem de to grupper forsigtigt, så er det dog også ofte egentligt tillidsfuldt. Men netop fordi afstanden til katolikken er så kort, det daglige samvær så forholdsvis nært og interessesammenfaldet så vidtgående bliver den følelsesmæssige udløsning så meget mere intens, når man pludselig ikke mere tør stole på sin nabo og – med rette eller med urette – tror at måtte forsvare familie og hjem med våben i hånd. Frygten, vreden og følelsen af at være blevet forrådt når over for katolikken en intensitet, som angreb fra andre klasser i samfundet slet ikke ville kunne give anledning til.

Den protestantiske arbejder ved nok, at tolerance over for katolikkerne er den »rigtige«, den »oplyste« holdning, men når han møder den blandt sine egne eller konfronteres med den udefra, så er det ikke den kristne næstekærlighed, han læser i den, men den fordømmelse af ham selv, der uvægerligt gemmer sig bag dyden. Han ved, at hans fjendtlighed over for katolske arbejdsfæller og naboer, folk i hans egne kår og med hans egne problemer, er virkelig, og at den er uværdig. Han ved, hvor fristende det er at søge anerkendelse hos dem, der står over ham socialt, ved at indtage en »oplyst« holdning, men netop derfor ved han også, at når en af hans egne præker tolerance og næstekærlighed, så er det ikke så meget fordi han ser anderledes på katolikkerne eller opfører sig anderledes over for dem, som det er et middel til at indynde sig andre steder ved at hæve sig over sine klassefæller: ved at fordømme dem. Kravet om større tolerance føles altid af den protestantiske arbejder som en anklage mod ham selv.

Vreden bliver ikke mindre, hvis det er fra de socialt højerestående, anklagen kommer. Her er folk, der fæller moralske domme over andre uden selv at have oplevet helvedet. De tror, at fordi de har en bedre uddannelse, kan de forstå ting bare ved at læne sig tilbage og tænke. De har ikke bragt noget *offer* for at forstå, de kender ikke frygten, truslerne, bomberne, razziaen. Og vel er dommen berettiget, men den er også uretfærdig, for de liberale freds- og fordragelighedsprædikanter i overklassen har kun øje for den ene side af sagen. De overser hvordan det daglige slid passes fredsommeligt sammen med katolske kammerater. Overklassens letkøbte humanisme og »forståelse« for katolikkerne (som de overhovedet ikke kender) er det, arbejderne mindst af alt kan finde sig i, for selvfølgelig er han ikke dummere end at han kan se hvordan den blot dækker over en foragt for ham selv og et forræderi over for ham, der er ved at blive fuldbyrdet.

Den protestantiske arbejder ved også godt, at hans modsætningsforhold til den katolske arbejder umuliggør en fælles front og kun gavner de, der undertrykker dem begge. Og heri finder han måske sit vanskeligste dilemma, affødt som alle de andre af den saks, han er fanget i, mellem den protestantiske middel-

og overklasse på den ene side og den katolske arbejderklasse på den anden. For at undgå at Nordirland indlemmes i Republikken, er de protestantiske arbejdere tvunget til at give deres politiske støtte til folk, som de ikke har tillid til, og som ikke på noget andet punkt taler deres sag. Mange ville have foretrukket en regering, der lå meget længere til venstre, et arbejderparti, man kunne støtte. Men med Labours traditionelle orientering mod de katolske nationalister har der ikke været nogen alternativer til det konservative og gennemgående arbejder- og fagforeningsfjendske Unionistparti.

Ledelsen af Unionistpartiet og den Protestantiske overklasse i almindelighed er altid under mistanke for forræderi. Skulle det komme til en genforening med Republikken under katolsk dominans, skal de nok vide at få deres på det tørre, men hvad med den lille forretningsindehaver, landarbejderen, arbejdsmanden? Som tingene er nu, kan de dog finde en smule tryghed i det forhold, at de store i samfundet har brug for dem, i hvert fald som stemmekvæg. Men i en katolsk republik vil det fornuftsægteskab være slut, og solidaritet fra overklassen skal de ikke regne med. Enhver tale om indrømmelser til katolikkerne og om at der en gang må findes en løsning på forholdet til Republikken, bliver for de protestanter, der ikke har råd til at være liberale, et forvarsel om et kommende forræderi, hvor de selv skal lades i stikken. Alle tegn på afvigelse fra den protestantiske politiske ortodoksi vækker derfor forbitrelse, modstand og mistro hos de protestantiske arbejdere, ikke fordi man ikke under katolikkerne bedre kår, men fordi de implicit udgør en anklage mod en selv, et forvarsel om, at man vil blive svigtet, og en påmindelse om, at man er forsvarsløs. Som det sikkert også gælder mange andre steder, er intolerancen, »racismen« og bagstræbet hos den protestantiske arbejder i Nordirland først og fremmest resultatet af følelser af mindreværd og selvanklage, af moralsk isolation, af sårbarhed og af frygt.

Forholdet til England er ambivalent på samme måde som forholdet til den protestantiske overklasse. Et er loyaliteten over for Dronningen og Flaget, der blot er symboler, man kan lægge i, hvad man vil. Et andet er loyaliteten over for England, sådan som det faktisk er. Den er som loyaliteten over for overklassen og Unionistpartiet: nødtvungen og modstræbende. Færdes man blandt protestantiske arbejdere i Nordirland, opdager man hurtigt, at deres følelser over for England nok er forskellige fra katolikernes, men ikke meget varmere. Blandt protestanterne i de lavere klasser føler man, at man fra alle sider bliver gjort til syndebuk for forhold og overgreb, som dog er englændernes værk. Det var englænderne, der under Cromwell massakrerede den irske befolkning og konfiskerede dens jord, englænderne, der i rationalismens og liberalismens hellige navn lod stå til under den store hungerkatastrofe, englænderne, der brutalt slog oprøret ned og henrettede lederne på strube i 1916. Og intet i irsk historie vækker så hårrejsende minder som »Black and Tans«, et hastigt sammensat engelsk »politikorps«, der under borgerkrigen i 1920-21 hærgede Irland med ter-

ror og massakrer. Endnu idag skal de jævne protestanter gøres til syndebuk for den engelske hærsmid mod katolikkerne i Belfast og Londonderry.

Antipatien mod englænderne næres også af antipatien mod ens egen overklasse. Den er opdraget i England, taler med engelsk accent og har englændernes vaner, og, hvad der først og fremmest vækker mistro: den har forbindelser i England og har englændernes mere uengagerede holdning til religionen. Englænderne er næsten hedninge, og den protestantiske overklasse er mistænkt for det samme. Forventningen om et forræderi fra overklassens side gælder i endnu højere grad England. Også her er der for den jævne protestant tale om et fornuftsægteskab, der kun varer så længe England trods alt er det sikreste værn mod at blive opslugt i Republikken.

Den protestantiske arbejderklassens militante forsvar for orangevældet og dens modstand mod enhver indrømmelse over for katolikkerne kan altså ikke uden videre ligestilles med en slags anti-katolsk racisme. Modstanden mod indlemmelse i Republikken er nok primær, men det er modsætningsforholdet til den katolske nabo eller den katolske kollega derimod ikke. Det modsætningsforhold er snarere en underlig forvreden følge af, at modsætningsforholdet til den protestantiske overklasse ikke kan komme til udtryk på anden måde. For den protestantiske arbejder i Belfast er i en ganske anden situation end hans klassefæller i andre lande: Ved siden af ham – eller under ham – står en anden gruppe arbejdere, med hvem det på grund af nationalitetsspørgsmålet er umuligt for ham at identificere sig. Og denne gruppe har taget patent på alle de idealer, hvormed undertrykte i andre lande kan give udtryk for deres oprør mod magthaverne, deres trods mod samfundet og deres egen menneskeværdighed. De socialistiske revolutionære paroler, nationalbefrielsens retorik og stoltheden, værdigheden, håbet og trodsen i de undertryktes virkelige eller symbolske kamp mod undertrykkerne; alt dette har katolikkerne monopoliseret. Dybest set er den protestantiske arbejders kompromisløse orange loyalisme en erstatning for det oprør, der nægtes ham. Loyalismen står tilbage som det eneste terræn, på hvilket han kan hæve sig moralsk over de, der socialt står over ham, og erhverve en ret til at trodse dem, til at anklage dem og til at dømme dem.

De protestantiske massers ultra-orange loyalisme er således et kompliceret resultat af de modsætninger, deres situation i et tvedelt classesamfund indelærer. De er foragtet af den protestantiske elite, men må klamre sig til den, svigtet af den, men må forlade sig på den. Selv er de tvunget til at svigte deres katolske klassefæller og til at indtage en sekterisk holdning, som på en gang føles uværdig og reaktionær, men som samtidig er det eneste middel til selvhævdelse. I den tilspidsede situation, der har foreligget i de seneste år, hvor overklassens og Englands forræderi, deres undergraven af den orange samfundsorden og deres kapitulationspolitik over for katolikkerne er blevet en kendsgerning, glider denne ultra-orangeisme let over i det, der objektivt ingen

sammenhæng har med den, men som subjektivt synes at være dens naturlige fortsættelse: hadet til katolikkerne, pogromerne og straffetogterne. Den glidning viser sig først, hvor modsætningerne er stærkest: i de sektorer af underklassen, hvor den moralske isolation, frygten og magtesløsheden er størst, blandt de arbejdsløse og de de-klasserede. Ghettoerne og slumkvartererne er de første, der eksploderer.

Endnu engang ser man således, hvordan krigen mellem Falls Road og Shankill Road, så langt fra at være konfliktens kerne, blot er et fjernt og forvirret udtryk for tilspidsningen af den virkelige hovedmodsatning: modsætningen mellem orangevældet og den nye orden.

Nationalisme, socialisme og imperialism

Fra enhver anden synsvinkel end lige netop statsborgerskab udgør protestanterne og katolikkerne i Nordirland to helt forskellige nationale grupper. De betegnes almindeligvis som protestanter og katolikker, men forskellen mellem dem er ikke alene, ikke engang primært religiøs. Det drejer sig i virkeligheden om to forskellige kulturer, der ikke har ret meget andet fælles end sproget. Ganske vist finder man både blandt protestanter og blandt katolikker en følelse af »irskhed«, men ligheden rækker ikke videre end til etiketten. Bag denne betegnelse findes nationale myter, forestillinger om irsk historie og om Irlands sjæl, og samfundsopfattelser og politiske ideologier, der er vidt forskellige. Det er knapt en overdrivelse at sige, at til trods for at de er sammensmeltet i en stat i Nordirland, har de to gruppers dominerende ideologier intet til fælles.²⁰

Den protestantiske arbejderklassens ideologi er allerede blevet berørt, og som nævnt er en ny form, domineret af teknokratiske og juridisk-politiske forestillinger ved at vinde terræn, både i den protestantiske og i den katolske middelklasse. Det der skal omhandles på dette sted, er den katolske arbejderklassens ideologi med dens centrale begreber om national undertrykkelse og national frigørelse og dens sammenhæng med socialistiske ideologier.

Som nationalistiske ideologier er det andre steder, er den irsk-katolske nationalisme et forholdsvist nyt fænomen, der har sin oprindelse i midten af det nitteende århundrede og i den gælliske vækkelsesperiode. Også i lighed med andre nationalismer har den søgt at etablere en kontinuitet til fortiden, eller rettere: til en mytisk fortid, den selv har skabt. Den irsk-katolske nationalisme er derfor præget af romantiske genfortællinger af irernes kamp mod det engelske åg og det protestantiske herredømme og om et før-kolonialt, klasseløst samfund – alle

20. For en udenforstående iagttager er det oplagt, at der i Irland er to nationer: en katolsk og en protestantisk. Alligevel benægtes det lidenskabeligt af størsteparten af den katolske venstrefløj. Erkendelsen af at der findes to nationer i Irland, der på ingen måde falder sammen med de to stater, anses for at virke splittende på arbejderklassen. »To-nation-teorien«, som denne kendsgerning kaldes, når den skal benægtes og latterliggøres, blev genoplivet i slutningen af tresserne af ICO (Irish Communist Organisation – bestemt ikke at forveksles med det kommunistiske parti). Også på andre punkter er analyserne i ICO's teoretiske organ *The Irish Communist* blandt de skarpsindigste, der kan findes.

sammen myter, hvis historiske grundlag er ligeså spinkelt, som grundlaget er for de tilsvarende protestantiske myter.

Det britiske herredømme betragtes som alle irske onders rod. I den socialistiske ideologi bliver det britiske herredømme til britisk imperialism. På denne måde falder alt smukt på plads i et system, der synes at udgøre en sammenhængende og overbevisende socialistisk teori. Forudsætningen for socialisme i Irland bliver, at båndene til den britiske undertrykker skæres over. Det Orange fåmandsvælde i Nordirland (såvel som det »grønne« oligarki i Republikken) bliver den britiske imperialismes neo-kolonialistiske håndlangere og de Unionistiske arbejdere, lokket af usle privilegier, dens uforvarende redskaber. Vigtigst af alt: eksistensen af den fælles fjende, den britiske imperialism, smelter katolikker og protestanter sammen til et »folk«, i hvert fald for så vidt angår deres *objektive* interesser. De nationale forskelle træder nok så bekvemt i baggrunden. Splittelser inden for folket skyldes »en falsk bevidsthed«, der selv er resultatet af imperialismens og dens lokale håndlangeres del-og-hersk politik.

Naturligvis må en hvilken som helst socialistisk teori fastslå, at i sidste ende har katolske og protestantiske arbejdere fælles interesser. Men det at inddrage den britiske imperialism som den altoverskyggende faktor i Irlands historie har den særlige fordel, at det da bliver tydeligt, at det er de protestantiske, ikke de katolske masser, hvis bevidsthed er »falsk«: før eller siden vil de slutte sig til katolikernes kamp, og det må ske i alt væsentligt på katolikernes vilkår.

Så forskellige grupper som det kommunistiske parti, den hemmelige republikanske hær (IRA) og den radikale studentergruppe »People's Democracy« bygger alle deres ideologi og strategi på teorier af denne art. Det er den traditionelle republikanske opfattelse, næsten det eneste den »officielle« og den »provisoriske« fløj af IRA endnu har til fælles. I mellemkrigsårene var teorien nærmest at betragte som den Irske Republiks officielle ideologi (bortset naturligvis fra karakteriseringen af det grønne oligarki i syd som håndlanger for imperialismen på lige fod med det orange oligarki i nord), og det er næppe nogen overdrivelse at sige, at denne teori er hele den irsk-katolske nations herskende ideologi. Det er heller ikke overraskende, at den skulle have fundet så stor udbredelse på hele den katolske venstrefløj og langt ind i nationalistiske kredse. Den er netop tillokkende, fordi den forener nationalistiske og socialistiske ideologier. Ved hjælp af denne teori bliver kampen for socialisme og for »befrielsen« af »det besatte Irland« (dvs. Nordirland) to sider af samme sag, og de kommer til at optræde som den naturlige fortsættelse og de retmæssige arvtagere til hele den romantiserede fortid af kamp mod britisk herredømme og protestantisk undertrykkelse. Ved et enkelt kunstgreb, der består i at tolke begivenhederne med een fjende, britisk imperialism, der på een gang er ikke-irsk og anti-socialistisk og som let lader sig identificere med protestantisk herredømme i Nordirland, kan man ophæve alle ideologiske selvmodsigelser, løse alle stra-

tegiske dilemmaer og støbe forskellige, hver for sig dybt rodfæstede traditioner sammen til een sammenhængende politisk ideologi.

I betragtning af, at den irsk-katolske nationalisme i forvejen i sine centrale begreber om national undertrykkelse og anti-imperialistisk kamp havde en vis socialistisk klang, var det uundgåeligt, at venstrefløjen skulle overtage denne ideologi rub og stub, iberegnet hele den nationalistiske bagage, og gøre genereringen af Irland til et af sine programpunkter. Få blandt Europas nationalistiske ideologier kunne have frembragt en mere frugtbar grobund for socialistiske tanker end netop den irske, for irsk historie, sådan som den irske katolik læser den, er ikke historien om konger og krige, men om et udplyndret og forarmet folk og dets oprør mod undertrykkerne. I den irske mytologi har national kamp og klassekamp altid været uadskillelige. Der var i virkeligheden slet ikke tale om, at det katolske venstre »overtog« den nationalistiske ideologi: det katolske venstre var født af den ideologi og opvokset i den; dets egen ideologi forblev en variant af den irsk-katolske nationalisme, med visse forskelle i prioriteringen af de politiske mål, men med stort set de samme hovedbegreber og hovedantagelser og med en tydelig rangorden mellem komponenterne: det var en socialistisk ideologi, der var klippet til, så den passede i en nationalistisk ramme, ikke er nationalistisk ideologi, der fandt sin berettigelse i et socialistisk begrebssystem. Denne sammensmeltning af nationalistiske og socialistiske ideologiske komponenter og socialismens underordning under nationalismen er intetsteds tydeligere end i den store arbejderleder James Connolly's skrifter fra begyndelsen af århundredet. Han er stadig til den grad forbillede – for ikke at sige profet – for det irske venstre, at alle grupper og fraktioner hævder at være hans arvtager, og at hans værker synes hævet over diskussion. Det ideal om en irsk socialistisk republik, en bøndernes og arbejderne republik omfattende alle øens 32 grevskaber, som han kæmpede for, er siden blevet et ufravigeligt dogme for hele venstrefløjen, hvis gyldighed idag (og på Connolly's tid) er aksiomatisk.

Hvor ideologisk tillokkende og historisk velunderbygget det end kan forekomme at være, at sammensmelte nationalistiske og socialistiske begreber til en teori om britisk imperialism som hovedkraften i Irlands historie og søge at forklare hovedtrækkene ved det orange herredømme i Nordirland på denne måde, må det konstateres, at teorien ikke kan holde til en nøjere kritik. I virkeligheden er teoriens »bindemiddel«, den kraft, der styrer alt, forbinder alt og forklarer alt: den britiske imperialism, simpelthen ikke nogen betydningsfuld faktor i nutidig irsk politik. Dertil kommer, at i det begrænsede omfang, den er en vigtig faktor, har den ikke sammenfaldende, men tværtimod modstridende interesser i forhold til orangevældet.

Britiske interesser i Nordirland, fortidige og nutidige, kan opdeles i en række typer, der i og for sig alle burde gennemgås i detaljer. Her må vi dog nøjes

med nogle få antydninger. En første vigtig kategori er Irlands geografisk bestemte strategiske betydning: øens mulige anvendelse som bagdør til England i krigene med Spanien, Frankrig og Tyskland. En anden hovedkategori er den udbytning af feudal art, der fulgte med koloniseringen: jordens ekspropriation til fordel for engelske godsejere. Begge disse imperialistiske interesser (i vid forstand) har tidligere spillet en stor rolle, og de synes hver for sig at være tilstrækkelige forklaringer for den oprindelige erobring og kolonisering af Irland, men idag har de naturligvis tabt enhver betydning. I begyndelsen af det nittende århundrede var der to andre faktorer, der spillede en vis rolle. Den ene var, at den direkte administrative og lovgivende magt over Irland gjorde det muligt for britiske fabrikker at hindre fremvæksten af konkurrerende irske industrier, særligt i tekstilbranchen. Den anden var en slags kvasi-kapitalistisk udbytning af britiske arbejdere ved hjælp af irsk landbrug: forarmelsen af Irland gjorde det muligt at købe irske landbrugsprodukter meget billigt omregnet til de industrivarer, de blev købt med, således at værdien, dvs. vedligeholdelsesomkostningerne af britisk arbejdskraft, kunne holdes på et minimum og udbytningsgraden på et maksimum.²¹ Også disse faktorer har idag mistet enhver betydning.

Det betyder ingenlunde, at britisk imperialisme ikke længere spiller nogen rolle i Nordirland eller i Irland som helhed. Det betyder derimod, at den britiske imperialismes interesser nu om stunder er af en sådan art, at de tilgodeses lige så godt i Republikken som i Nordirland.²² Disse interesser afhænger ikke på væsentlig måde af fortsat administrativ kontrol. Vedligeholdelsesomkostningerne for Nordirland er en betydelig belastning for den britiske statskasse, og det er vanskeligt at pege på nogen fordele for britisk kapital, der kunne tænkes at opveje den udgift.²³ Ligeså lidt er fortsættelsen af det orange styre og den videre splittelse af arbejderklassen i den britiske imperialismes interesse. Tværtimod: orangevældet er uforeneligt med den moderne kapitalismes politiske, ideologiske og økonomiske tarv. For britisk kapital er Irland (både i syd og nord) idag en vigtig kilde til billig arbejdskraft, et beskyttet miljø for skran-

21. Jvf. Christian Palloix: »Impérialisme et mode de production capitaliste«, *L'Homme et la Société*, No. 12, 1969, s. 190.

22. I nutidens imperialisme, anskuet som et verdensomspændende system, er der naturligvis en mangfoldighed af interesser, der indgår: politiske, økonomiske, ideologiske, strategiske osv. For så vidt angår økonomiske fordele er den væsentligste faktor næppe den hjembringelse af profit fra udenlandske investeringer, der så ofte må stå for skud, men snarere reproduktionen, gennem imperialismen, af visse underudviklingsstræk i de afhængige lande, hvorved priserne på deres eksportvarer forbliver på et lavt niveau. En værdiverførsel fra land til land af et omfang, der betyder noget, kan i hvert fald kun ske gennem et i en eller anden forstand »ulige« bytteforhold, da alle andre overførsler ikke er særligt store (jvf. Arghiri Emmanuel: *L'échange inégal*, Paris: Maspéro, 1969). I det omfang imperialistisk udbytning først og fremmest må søges i bytteforholdet mellem de varer de forskellige lande producerer, er det i hvert fald oplagt, at Irland (såvel Nord som Syd), langt fra at være offer for det verdensomspændende imperialistiske system, befinder sig i dets indbringende ende.

23. En forholdsvis nylig kilde vurderer det samlede årlige tilskud til Nordirland til at være mellem 110 og 140 millioner pund. Dette er skatteydernes penge. Den del af beløbet der kommer tilbage i form af subsidier til britisk kapital, der investeres i Nordirland, er højt regnet 10%. (Se Bades and Scott: *What Price Northern Ireland?*, Young Fabian Pamphlet, nr. 22, nov. 1970). Britiske virksomheder får meget nær samme subsidier i Republikken, og i dette tilfælde uden udgifter for den britiske statskasse.

tende virksomheder og et ikke uvæsentligt eksportmarked. Ingen af disse fordele ville forringes ved irsk genforening og irsk uafhængighed.

Sandheden er, at britisk kontrol over Irland mistede næsten enhver betydning (med de militærstrategiske interesser som en væsentlig undtagelse) hen mod slutningen af det nittende århundrede, og at den i dag næsten udelukkende er et passiv. Dette er grunden til at Gladstone var villig til at give øen selvstyre til gengæld for så begrænset en gevinst for britisk kapital som et flygtigt liberal-nationalistisk regeringssamarbejde i London. Det er også af denne grund, at modstanden mod irsk selvstyre ikke blev ført af den britiske kapitalistklasse, men af protestanter i Ulster, af de britiske konservative, officerer og godsejere. Det var disse kræfter, der gennemtvang delingen. Det var Ulster, ikke England, der forlangte Unionens opretholdelse, og det var kun modstræbende, at Ulster accepterede at få et eget parlament i Belfast, sådan som Londonregeringen forlangte. Det er kun ved at erkende, at de britiske imperialistiske interesser i Nordirland er af helt underordnet betydning, at man kan forstå, hvordan det kunne gå til, at Londonparlamentet gennem et halvt århundrede, nemlig siden 1921, så godt som aldrig har gjort brug af sin ret til at omstøde Belfastparlamentets beslutninger. Selv den i ordets snævraste forstand økonomiske betydning af Irland har længe været helt underordnet for britisk kapital. Havde det ikke været tilfældet, havde »den britiske imperialisme« næppe fundet sig i den for en gang skyld *vaskeægte* anti-imperialistiske politik, som den Irske Republik førte i trediverne.

Fejlen ved teorien om at den britiske imperialisme endnu skulle spille en dominerende rolle i Irland i anden halvdel af det tyvende århundrede, består i, at der ikke klart skelnes mellem imperialisme og kolonialisme. De afgørende konsekvenser denne forveksling indebærer for en socialistisk politisk strategi omtales senere, men allerede på dette sted må det konstateres, at selv i allervogroveste tilnærmelse må konfrontationen analyseres som en kampsituation ikke mellem to, men mellem mindst *tre* parter: »imperialismen«, de »indfødte« (katolikkerne) og »indvandrerne« (protestanterne).²⁴ Imperialismen og kolonialismen er ofte gået hånd i hånd, og når det er sket, så kan de to førstnævnte parter behandles som een. Så har man den hyppigt anvendte, men for det meste misvisende beskrivelse af situationen som et opgør mellem »imperialisme« og »national befrielse«. Men identiteten mellem invandrerne og imperialismens interesser kan på ingen måde tages for givet. Almindeligvis vil de, der slår sig ned i kolonierne, efterhånden udvikle interesser, der er forskellige fra kapitalist-interesserne i deres hjemland. Det viser sig derfor ofte, at indvandrerne forsøger at rive sig løs fra moderlandet, så snart de ikke længere behøver kolonimagtens støtte for at klare sig mod de indfødte. Under varierende former er

24. Se Arghiri Emmanuel: »White-settler Colonialism and the Myth of Investment Imperialism«, paper til det Internationale Symposium om Imperialismeteorien ved Institut for freds- og konfliktforskning, København, april 1971.

det det der er sket i samtlige indvandrerkolonier, begyndende med USA og endende med Rhodesia. Irland har ikke været nogen undtagelse, som det kan ses af den *protestantiske* modstand mod Unionen af 1801, hvor Irlands delvise selvstyre blev ophævet, af de trusler visse af orangevældets forsvarere har fremsat om en ensidig uafhængighedserklæring efter Rhodesisk model, og af den *protestantiske* modstand mod Londonregeringens overtagelse af magten i Nordirland i foråret 1972.

Den imperialistiske magt har på sin side sædvanligvis været tilbøjelig til at tilstå uafhængighed til et regime der kontrolleres af indvandrerne, og langt mere villig til at give uafhængighed til et regime, der ledes af og repræsenterer de indførte. Det viser hele afkoloniseringens historie. Rimelige forklaringer er det heller ikke svært at finde: ledes landet af indfødte, vil det være lettere at fastholde det (eller der vil være større sandsynlighed for, at det af sig selv forbliver) inden for rammerne for en neo-koloni, f.eks. som producent af billige råstoffer.

Meget er anderledes i Nordirland, og sådanne brede historiske generaliseringer kan ikke uden videre overføres. Alligevel turde det være klart, at det bestemt ikke er usædvanligt, at hovedmodsætningen i bestemte epoker af et lands historie skal søges i forholdet mellem indvandrere og imperialismen, medens de indfødtes interesser, selv om det kun er midlertidigt, er sammenfaldende med imperialismens interesser. Sagt i almene vendinger: en sådan kamp afspejler modsætningen mellem to forskellige måder at udbytte landet og de indfødte på, dvs. modsætningen mellem to uforenelige former for samfundsformation. Hvad der er sagt oven for om modsætningen mellem den orange samfundsorden og den moderne forvalter-kapitalisme i Nordirland illustrerer dette.

Begreber som imperialismen og kolonialisme, der er meningsfyldte, når det drejer sig om underudviklede lande, har ikke nødvendigvis nogen mening når de anvendes på nutidens anglo-irske forhold, og i det foregående har jeg hævdet, at de imperialistiske interesser i Nordirland er yderst beskedne. Ikke desto mindre er det klart, at i det omfang sådanne interesser faktisk eksisterer, så er de at finde på den nye kapitalistiske ordens side. Imperialismen er forbundet med de anonymt ejede virksomheder og storkoncernernes datterselskaber, ikke med fortidens familieejede og lokalt styrede virksomheder, med regeringen og administrationen i Belfast, ikke med småbyernes lokalstyre og pampervæsen, med Irland som een økonomisk enhed, ikke med nordirsk provinsialisme. Og omvendt er den kolonialistiske herskerklasse netop det orange oligarki. Deraf de analogier med Mississippi og Sydafrika, som tidligere blev nævnt. Det er klart, at vi enten må afvise al snak om imperialismen som en væsentlig ydre kraft i irske anliggender med den begrundelse, at dens indflydelse er minimal – og der kan siges meget til fordel for det standpunkt – eller også må vi erkende, at hovedmodsætningen i Nordirland er at finde mellem orangevældet og

imperialismen. Hermed opnår vi overensstemmelse med kendsgerningerne: Regeringen i London har konsekvent (siden 1968, da den overhovedet begyndte at interessere sig for Nordirland) søgt at fremskynde reformerne. Betegnende nok reformer af en art, der direkte ville undergrave orangevældet fra grunden af (hjemsendelse af den private orange hær, B-specialtropperne, valgreform på kommunalt- og amtsniveau, overflytning af ansvaret for boligpolitikken fra de lokale råd til centralregeringen, erstatning af de hidtidige 73 lokale myndigheder med 17 regionalråd osv.). Samtidig er den yderst begrænsede karakter af skiftende britiske regerings interesser i Nordirland tydeligt fremgået af deres langvarige tøven med at overtage regeringsmagten og af den fortrinsstilling genoprettelsen af lov og orden hele tiden har haft, selv om gadekampene kun kunne stilnes gennem betydelige indrømmelser til de militante protestanter.

Det bør måske endnu engang understreges, at pointen ikke er at benægte at Nordirland er en del af en imperialistisk struktur. Hvilken indkredsning af imperialismebegrebet man end går ud fra, kommer Nordirland givetvis med. Men når imperialismen fremdrages som den altoverskyggende faktor, sådan som nordirske socialister gør, så analyserer man ikke dens rolle, men udpeger blot dogmatisk en hovedmodsætning, navngiver en hovedfjende og fastlægger en strategi. Men denne fjendes væsen er selvmodsigende og dens enhed en myte. At udpege orangevældet og imperialismen som to sider af samme fjende, altså som een fjende, det er at tilsidesætte de strategier, der går ud på at skærpe modsætningen mellem dem.

Strategiske overvejelser

I den forudgående analyse har jeg lagt betydelig vægt på ideologiske faktorer. Det skyldes, at det forekommer mig, at den væsentligste hindring for fremskridt i socialistisk retning i Irland er den sørgelige forfatning, hvori irske arbejderes klassebevidsthed befinder sig, og det irske folks forvrængede forestillinger om dets egen situation. I virkeligheden er de fremherskende ideologier så utilstrækkelige i forhold til, hvad en revolution kræver, at man allerede af den grund næppe vover sig for langt ud ved at fastslå, at socialismen ikke står på den umiddelbare dagsorden i Irland, og at Connolly's socialistiske republik vil forblive et fantasivæsen i endnu en rum tid. Selv om det for mange i Irland synes mindre selvopgivende alligevel at fremture i agitationen for »socialisme nu« tror jeg ikke, en sådan propaganda bidrager det ringeste til en socialistisk bevidsthed, men derimod at den blot øger den ideologiske forvirring ved at føje nye myter til de gamle.

Det synes derfor rimeligt at fastslå, at under de nuværende omstændigheder må politisk handling først og fremmest tage sigte på det ideologiske niveau. Det betyder, at på dette tidspunkt består den korrekte revolutionære strategi

ikke i at producere selve den socialistiske revolution, men i at producere dens ideologiske forudsætninger. Efter dette må den politiske praksis indstille sig, såvel i dens materielle som i dens ideologiske aspekter. De enkelte politiske handlinger må med andre ord bedømmes ud fra den grad til hvilken de bidrager til at producere de objektive betingelser under hvilke arbejderklassens ideologiske frigørelse bliver mulig, og ud fra den grad til hvilken de gennemføres på revolutionær vis, dvs. den grad til hvilken den ved deltagelse i kampen indvundne erfaring i sig selv producerer korrekt analyse og korrekt bevidsthed.

I stedet for at udkæmpe deres småslag i begivenhedernes udkant i et håbløst forsøg på at tæmme en katolsk-nationalistisk bølge og vende den til en kraft for socialismen ville irske socialister ifølge denne analyse gøre klogere i at deltage direkte i det, der er hovedkampen. Det er her tingene sker, det er her fremtiden afgøres, og det er her deltagelse i kampen kan medvirke til ideologisk afklaring. Men forudsætningen herfor er, at det erkendes, at det at knuse den orange samfundsorden og sætte »forvalter-kapitalismens« såkaldte »vel-færdsstat« i dens sted er et skridt, der er historisk nødvendigt og historisk progressivt. Det er progressivt selv fra et socialistisk synspunkt, og det er det til trods for, at den nye samfundsorden uundgåeligt vil blive af neo-kolonialistisk art. Det er progressivt i samme forstand, som den franske revolution og Europas erobring af verden var det: Det nedbryder en stillestående, stivnet samfundsform, medvirker til at frigøre de arbejdende masser fra deres middelalderlige ideologiske spændetrøje, letter omgrupperingen af arbejderne efter klassekriterier og fremmer politisk lighed og visse ganske vist snævert begrænsede, men ikke desto mindre virkelige former for demokratisk magt. Alle disse vindinger er af afgørende betydning i den videre socialistiske kamp.

At se kampen mellem orangevældet og den nye kapitalistiske orden som blot en strid mellem forskellige borgerlige fraktioner, et internt opgør blandt Unionister, som ikke angår venstrefløjen, er at forsømme de muligheder for at udvikle en revolutionær klassebevidsthed i Irland, som der ligger i den kamp. Nok er det rigtigt, at hvad socialister end vælger at gøre, og hvor stærke de politiske kræfter der står bag orangevældet end måtte være, så er de økonomiske vilkår sådan, at den orange samfundsordens dage under alle omstændigheder er talte. Men det er langt fra uvæsentligt, *hvordan* denne samfundsmæssige transformation finder sted. Lader venstrefløjen blot stå til, så vil udviklingen formodentlig tage form af økonomisk stagnation og forfald, som man allerede ser det nu, hvorefter Unionisternes appeller om hjælp fra regeringen i London og fra den britiske og internationale kapital vil synes at være den eneste konstruktive politik. Socialister vil da fremtræde som urostiftere, folkefjender, der blot besværliggør myndighedernes indsats for at skabe ny beskæftigelse for arbejderne, samtidig med at Imperial Chemical Industries, Courtaulds, Du Pont og de andre internationale koncerner, der nok skal komme, når statssubsidier og arbejds-

løshed er blevet høje nok og lønniveauet lavt nok, vil få det let i rollen som folkets velgørere. Venstrefløjen vil have givet afkald på enhver lederrolle og vil have afgivet det politiske initiativ til den progressive sektor af borgerskabet. Hermed vil man have skabt de ideologiske, de økonomiske og de politiske betingelser for en tålmodig, lydig og reformistisk arbejderklasse.

Hvis venstrefløjen derimod griber ind direkte i den centrale kamp, så kan den udnytte situationen på to måder: til at skole arbejderklassen og ruste den ideologisk ved at give den en korrekt forståelse af dens egne virkelige vilkår og til at frembringe de materielle betingelser, hvorunder arbejderklassens solidaritet på tværs af religiøse skel, og med den en virkelig socialistisk kamp, ikke længere er en utopi.

Det betyder på ingen måde en tilbagevenden til tressernes borgerretsbevægelse med dens reformistiske krav, for venstrefløjens mål må være at overtage det ideologiske lederskab og vende kampen mod orangevældet til en revolutionær kamp. Det betyder en total omrokering i alliancemønstret. Det vil uvægerligt støde på modstand i store dele af den protestantiske arbejderklasse, og da det forudsætter anerkendelse af status quo for så vidt angår den nordirske statsdannelse, kan det heller ikke undgå at vække modstand i store dele af den katolske arbejderklasse. En væsentlig fordel ligger netop i det forhold, at hvis og når socialister gør fælles sag med den »britiske imperialism« og det progressive protestantiske lederskab, så er der et antal myter, der må tages op til revision. Både blandt protestanter og blandt katolikker er det almindeligt antaget, at det protestantiske herredømme og unionen med England er to sider af samme sag; at »kolonialismens« og imperialismens, orangevældets, den britiske regerings og den britiske kapitals interesser er sammenfaldende. Som vist er det i virkeligheden her, hovedmodsatningen er at finde. For at fremme en korrekt forståelse og dermed en revolutionær bevidsthed i den irske arbejderklasse synes den bedste strategi at være at afdække og uddybe denne modsætning. For derved tvinges både protestantiske og katolske arbejdere til at revidere deres nedarvede forestillinger. Bringes modsætningerne frem i lyset, må de tage stilling for den ene og mod den anden, men de kan ikke fortsætte med at alliere sig med begge, som protestanterne tror de gør, eller med at vende sig mod begge, som katolikkerne gør. Hvilke allianceforskydninger der end måtte blive resultatet, vil de gøre fællesaktioner af arbejdere på begge sider af religionsskellet lettere. Det værste ved den nuværende kamp mod »britisk imperialism« er netop, at den gør varig den falske ligestilling af union med unionistisk styre. der er kernen i de ideologier, der splitter arbejderklassen.

På den anden side er det indlysende, at alliancen med Den nye Ordens våbendragere kun kan have en rent taktisk karakter. Den er nødvendig og progressiv under de nuværende forhold, intet mere. Dens strengt midlertidige og taktiske karakter må gøres klart for arbejderne på begge sider, og det er en af

hovedopgaverne, fordi hovedvægten som nævnt må lægges på den ideologiske afklaring.

Kampen må derfor fremstilles, ikke som en kamp for »borgerrettigheder«, men som en revolutionær kamp, hvis mål det er at knuse resterne af en samfundsorden, som har umuliggjort ethvert fremskridt mod socialismen og vil fortsætte med at gøre det, så længe den eksisterer. Man må fremstille borgerrettigheder og andre reformer, som står på den øjeblikkelige dagsorden, og kæmpe for dem, ikke i det perspektiv der er middelklassens: liberal reformisme, tilpasning og lapperi og »retfærdighed« for katolikker, men i den revolutionære socialismes ideologiske perspektiv: det er ikke et mål i sig selv, kampens *indsats*, men et middel, og, som allerede konstateret, et overordentligt virkningsfuldt middel til at angribe den orange samfundsorden i selve dens grundvold.

Skal venstrefløjten kunne deltage effektivt i kampen mod Orangevældet, så må den nødvendigvis tage afstand fra den katolsk-nationalistiske retorik og anerkende eksistensen af den nordirske statsdannelse. Så længe man ikke gør det, så støtter man i virkeligheden Orangevældet ved at forsyne det med et hårdt tiltrængt skræmmebillede, der kan bruges over for de protestantiske arbejdere. Det der er behov for, er et arbejderparti med tre punkter på programmet: (1) betingelsesløs accept af Irlands deling som ønskværdig og definitiv; (2) lighed og solidaritet mellem arbejdere uanset religion; (3) fremme af arbejderklassens økonomiske, sociale og politiske interesser. Det første punkt er næsten det vigtigste, for det er en forudsætning for at få den protestantiske arbejderklasse i tale, og dermed en forudsætning for begge de efterfølgende punkter. Som jeg har søgt at vise ovenfor, vil et parti, der står urokkeligt fast i grænsespørgsmålet og som samtidig kan udtrykke modsætningsforholdet til de herskende klasser, ikke blot kunne få de protestantiske arbejdere i tale, men det ville også ved at ophæve de modsætninger deres »anti-katolicisme« er resultatet af, kunne skabe grundlaget for en solidaritet i arbejderklassen. På tilsvarende vis har jeg antydnet, at de katolske arbejderes krav om genforening med Republiken i virkeligheden er ambivalent og snarere udtrykker et behov for en oprørsretorik end et virkeligt politisk mål.

Spørgsmålet om hvilken holdning man bør indtage over for krav om national selvbestemmelse, volder ofte vanskeligheder for venstrefløjten, fordi der er en tilbøjelighed til at påberåbe sig generelle principper, hvorved man uundgåeligt ender i den rene moralisering. Opdeling af stater i mindre enheder med større etnisk homogenitet – hvadenten det drejer sig om Irlands adskillelse fra England eller om Ulsters adskillelse fra Irland – er naturligvis ikke noget fremskridt i sig selv. Ofte er det vel snarere et tilbageskridt, fordi stærke nationale bevægelser så let skjuler klassekampen bag en maske af nationalt sammenhold. I virkeligheden kan man ikke opstille almenlydige regler. Krav om national uafhængighed må der altid tages stilling til på grundlag af en analyse af de

konkrete forhold,²⁵ nemlig i lyset af den måde hvorpå de påvirker de pågældende folks socialistiske kamp.

Tesen om at de nordirske protestanter udgør en separat national enhed, der har ret til at nægte indlemmelse i Republiken, betragtes gerne som en tese, der kun tjener til at splitte arbejderklassen og derfor er anti-socialistisk og reaktionær. Jeg tror tværtimod det er de stædigt gentagne postulater om enhed og solidaritet, hvor ingen enhed og ingen solidaritet findes, og de irske katolikkers urimelige krav om at eje hele øen, der splitter. Det katolske venstre kræver en republik, der omfatter alle 32 grevskaber, og for at gøre pillen mindre bitter for protestanterne anfører man, at det skal være en socialistisk republik og dermed nødvendigvis en verdslig republik. Protestanterne ville være tåber, hvis de hoppede på den. Socialismen står ikke på dagsordenen i Irland, og selv om den gjorde det, forsvinder dybt rodfæstet sekterisme ikke fra dag til dag. Ved at støtte kravet om et forenet Irland har det katolske venstre blot formået at vise, at selv de, der påstår, at de udgør den socialistiske fortrop, sidder fast i den katolsk-nationalistiske ideologiske hængedynd.

Til syvende og sidst stiller man tingene på hovedet, når man kræver en samlet irsk republik og håber, at den sidenhen vil kunne udvikle sig i socialistisk retning. Ville man fastlåse de religiøse skel fandtes ingen sikrere vej end at gennemtvinge en samling af Irland imod næsten en fjerdedel af befolkningens vilje; og en stat oprettet på denne måde ville højst blive socialistisk af navn. Irlands genforening vil komme efter sekterismen i Nordirland er blevet fejlet af bordet, og efter man i syden har opgivet sine ekstravagante krav. Derefter kan der, for at sige det som Marx, efter adskillelsen komme en føderation,²⁶ men vel at mærke en føderation, der bygger på ligeberettigelse mellem nationer og på international arbejdersolidaritet. At begynde med en påtvungen forening er at forråde internationalismens, socialismens og demokratiets idealer. Men det er også at forråde arbejderklassen og dens kamp for socialisme. For det at fastholde protestanternes ret til at holde sig uden for en irsk republik er ikke i første række et krav om »retfærdighed« for protestanter: det er først og fremmest *forudsætningen* for den *katolske* arbejderklassens ideologiske frigørelse. For som vi har set, fører det katolske venstres krav om Irlands genforening og dets forsøg på at forlige socialistiske og nationalistiske ideologier, til vildledende teorier og Don Quixotiske slag. Derved hindrer det arbejderne på begge sider af religionsskellet i at opnå en korrekt forståelse af den objektive situation, de befinder sig i. Virkelig enhed og virkelig socialisme opstår ikke af ideologisk forvirring og fejlrettede slag.

25. Jvf. hvordan Marx skiftede standpunkt i spørgsmålet om irsk uafhængighed (breve til Engels dateret 2. november 1867 og 10. december 1869). Hans støtte til irsk uafhængighed begrundedes med to forhold: Irlands behov for toldbeskyttelse overfor England og for landreform, og hans tro på at Irlands frigørelse fra England var blevet en forudsætning for, at den *engelske* arbejderklasse kunne frigøre sig selv. Jvf. også Lenin: *The Right of Nations to Self-Determination*, særligt sektion 8.

26. Marx til Engels, 2. november 1867.

Politiske arbejdstekster

Nyt fagkritisk tidsskrift udgivet af en gruppe samfundsfagstuderende. Udkommer 1. gang medio maj. Første nummer er temanummer:

TIL KRITIKKEN AF NATIONALØKONOMIEN

Indeholder bl.a. kritik af mikroøkonomien, Sozialistische Hochschulgruppe Nürnberg / kritik af makroøkonomien, Senler / om kapitalens økonomiske teori, Korsch / om den politiske økonomis metode, L. Hansen.

Kan købes i Demos, Husets Bogcafé, Kurasje eller ved at indsende beløbet på

Giro 21 14 44
Pris:
Løssalg pr. nr. 6,00
Abonnement 1-4 18,00

Politiske Arbejdstekster
Koll. publikationsgruppe
Rosenborggade 15²
1130 Kbhvn. K

Kurasjes bogimport

Siden -68 har studenterbevægelsens udvikling i Vesteuropa mere og mere aktualiseret et behov for konsekvente marxistiske analyser af det kapitalistiske samfund. På denne baggrund er der opstået en omfattende pirattryksvirksomhed af klassiske marxistiske tekster, ligesom en række nye analyser udgives på forskellige små ikke-kommercielle forlag. Disse forhold gør, at mange vigtige bøger er meget svære at finde i det almindelige bogdistributionssystem.

Dette er baggrunden for oprettelsen af Kurasjes Bogimport. Vi tilstræber at holde os løbende ajour med disse forskellige udgivelser, især i Tyskland. De vigtigste titler samler vi i et katalog, som revideres løbende.

Du er velkommen til at skrive efter kataloget. Kender du bøger, som du ikke kan finde i det, skaffer vi dem gerne.

Bogimporten drives uden privat profit, og derfor vil vore priser altid være lave.

TIDSSKRIFT FOR POLITISK ØKONOMI

Et nyt tidsskrift for politisk økonomi har set dagens lys. Det bringer artikler af studerende, der anlægger en alternativ synsvinkel på samfundsøkonomien. Tidsskriftet er startet af stud. politter og kan opfattes som et løbende korrektiv til den økonomi, der doceres på universitet.

Nr. 1: Introduktion til marxistisk økonomi.
Udkom 10. februar.

Nr. 2: Imperialismeteorier.
Udkom 15. april.

Du kan bl.a. købe det hos Studenterrådet, Bogcaféen og Kurasjes Boghandel.
Abonnement: 12,50-25,00 kroner (4 numre). – Løssalg: 5,00 kroner.

DENNE ANNONCE ER INDRYKKET PÅ UDVEKSLINGSBASIS MED KURASJE

HANS-OLE MØRK TULLINGSGADE 5, 1618 KBH. V. Giro: 210695

Artikler og breve udvalgt af Kjeld Østerling Nielsen

»Gramsci betragtes, på tværs af alle politiske skel, som en af italiensk nutidskulturs største skikkelser... Som politisk tænker er han selvfølgelig først og fremmest de italienske kommunisters stolthed. Hans humanistiske marxisme er en af forudsætningerne for den menneskelige og intellektuelle spændvidde, der har givet det italienske kommunistparti dets særstilling og uafhængighed i forholdet til Sovjet... Østerling Nielsen har givet et meget velafbalanceret udvalg af skrifterne.«

*Karen Dissing Mølega,
Information*

I Gyldendals Uglebøger. Kr. 26.75

Nu kan De få gratis
prøvenummer tilsendt

TIDEN VERDEN RUNDT

Tiden er Danmarks kommunistiske Partis teoretiske tidsskrift.

Verden Rundt er de kommunistiske partiers internationale teoretiske informationsorgan, som behandler udviklingen af den marxistisk-leninistiske teori og dens praktiske anvendelse i vor tids revolutionære kamp.

Tiden-Verden Rundt kommer med 12 nr. om året og koster for enkeltnumre 6 kr. og for årsabonnement 48 kr.

Undertegnede ønsker tilsendt
prøvenummer

Undertegnede bestiller herved abonnement på tidsskriftet **Tiden-Verden Rundt** for året 1973 til 48 kr.

Beløbet vedlægges i check / ønskes opkrævet pr. giro

Navn _____

Adresse _____

Postnr. og distrikt _____

Indsendes til

FORLAGET TIDEN

Dr. Tværgade 3, 1302 København K
PA1æ 9843

FORLAGET KURASJE

MORTEN THING:
IDEOLOGIER OG LITTERATUR

Thing giver her først en gennemgang og analyse af det marxistiske ideologibegreb, og på basis heraf påviser han, at en litteraturvidenskab nødvendigvis må bygge på en videnskab om ideologier. Udover Marx og Engels rummer bogen også analytiske ansatser fra Althusser, Lenin, Macharey og Benjamin.

136 sider - Pris kr. 17,-

Underudviklingens politik

A. Gunder Frank: Kapitalism och underutveckling i Latinamerika 39,70

Bettelheim m. fl.: Planeringsdebatten på Cuba 27,75

Kina - et land i socialistisk udvikling 39,50

Gustavsson (red): Kapitalismens utveckling i Afrika 1-2 pr. stk. 35,95

Kessle/Myrdal: Albansk utmaning 34,05

Myrdal: Rapport från kinesisk by 28,95

Myrdal: Turkmenistan 18,55

Horowitz: USA og den tredje verden.. 22,50

Bettelheim: Socialism och ekonomisk planering 32,15

Debray: Essäer om Latinamerika 23,10

Peder Elkjær: Pakistan 12,65

Koll.: Et strejftog i underudviklingens jungle 10,00

HUSETS
BOG
CAFE

MAG-
STRÆDE
12
1204 Kbh. K
Telf. (01)
14 02 63

Land og
Folk

tilbyder
speciel rabat
for
unge under
uddannelse

Abonnement til
uddannelsessøgende
koster
pr. måned 20 kr.
pr. kvartal 58 kr.
pr. år. 200 kr.

TRYKSAG

Undertegnede bestiller herved
måneds / kvartals / års-abonnement til
henholdsvis kroner 20,- 58,- 200,-

Navn _____

Under uddannelse _____

Adresse _____

Postnummer _____

Land og
Folk

Postbesørges
ufrankeret
(Modtageren
betaler
porto)

189

Dagbladet Land og Folk
Dr. Tværgade 3
1302 København K

PAX BOKKLUBB

Det er nå gått to år siden PAX FORLAG startet sin Bokklub i Danmark. På den tida er det ca. 500 personer som har vært medlemmer i klubben. Disse har mottatt over 10 000 PAX-bøker til under halv pris. Nå lanserer vi på nytt vårt tilbud:

- * For 250,- d. kr. får man tilsendt 20 kuponger. Hver av disse disse kan byttes inn i en fritt valgt PAX-bok – uansett pris.
- * Bokklubbmedlemmer får abonnement på vår informasjonsbulletin PAX REVY gratis.
- * Som medlem av PAX BOKKLUBB får man abonnere på KONTRAST til halv pris – dvs. 30,- d. kr.

Til de som ikke har råd til å betale kr. 250,- kontant, vil vi si: Det er helt i orden at man slår seg sammen og tegner et abonnement. Vi har dessuten vårt vervetilbud. Det går ut på at man

- * ved å verve ett medlem, får man 8 bakkuponger gratis tilsendt
- * ved å verve to medlemmer, blir man selv gratismedlem, og får 20 kuponger gratis tilsendt.

Vi håper å se deg som medlem av bokklubben. Det betyr mye for PAX å ha dette ekstrasalget i Danmark, og samtidig er det et meget bra tilbud for medlemmene. For mange bøkens vedkommende representerer det halvparten av prisen, og for noen tredjeparten av den danske utsalgsprisen.

Er du interessert i tilbudet, ber vi deg fylle ut kupongen nedenunder.

Jeg tegner meg herved som medlem av PAX BOKKLUBB.
Jeg har sendt 250,- d. kr. på postgiro/sender pengene vedlagt i sjekk.

Navn:

Adresse:

Poststed:

Kupongen sendes PAX FORLAG, postboks 100, Skøyen/Oslo 2.

Nyheder hos Demos:

Autorenkollektiv: »Lexikon Socialistischer deutscher Literatur«	58,00
Boehncke: »Vorwärts und nicht vergessen. – Ein Lesebuch Klassenkämpfe in der weimarer Republik«	14,65
Bubner: »Dialektik und Wissenschaft«	9,75
Damus: »Funktionen der Bildenden Kunst im Spätkapitalismus«	20,75
Depp/Bridier/GORZ/Sohn-Rethel m.fl.: »Technologie und Kapital«	17,25
Dietzgen: »Das Wesen der menschlichen Kopfarbeit und andere Schriften«	25,50
Dröge: »Wissen ohne Bewusstsein – Materialien zur Medienanalysen«	22,65
Enzensberger: »Freisprüche. Revolutionäre vor Gericht«	17,00
Fetscher: »Grossbritannien. Gesellschaft – Staat – Ideologie«	28,45
Forfatterkollektiv: »Tjåna folket! – En bok om Kina«	27,75
Frank, Gunder: »Lumpenbourgeoisie and Lumpendevlopment. Dependency, Class and Politics in Latin America«	44,25
Gaglio: »Medizin und Profit«	33,50
Göttinger Kollektiv: »Lehrerausbildung durch Projektstudium. – Erfahrungen von lehrenden und lernenden«	14,95
Hobsbawm: »Banditterna. Nävrättens historia från Robin Hood till våra dagar«	28,50
Hondrich: »Theorie der Herrschaft«	13,75
Hubermann: »Det amerikanska folkets historia«	40,25
ITT: »Socialismen måste krossas«	27,25
Jung/Tjaden m.fl.: »Klassenstruktur – und Sozialstruktur der BRD 1950–1970. – Teil I: Klassenstruktur und Klassentheorie«	51,00
Leo: »Die Arbeiter und das sowjetische System. – Die Entwicklung von Klassenstrukturen und Klassenherrschaft in der USSR«	41,25
Macciocchi: »Letters from inside the Italian Communist Party to Louis Althusser«	70,50
Mandel: »Marx ekonomiska tänkande«	41,75
Negt: »Über das Verhältnis von Ökonomie und Gesellschaftstheorie bei Karl Marx«	5,50
Noren: »Människans samhälleliga vara. Marxistisk forskningsteori i humanistisk forskning«	42,25
Papcke: »Progressive Gewalt. Studien zum sozialen Widerstandsrecht«	26,85
Rossanda: »Il Manifesto – Teser och analyser«	41,75
Syberg/Arnfred: »Kvindeundertrykkelsens specifikke karakter under kapitalismen. – Kompendium fra Nordisk Sommeruniversitet«	15,00

DEMOS

Socialistisk Forlag og Boghandel

Grønnegade 37 · 1107 København K · Tlf. 14 15 37 · Giro 9 09 46

SUBSKRIPTIONSTILBUD

Kurasje's forlag udgiver i løbet af dette år otte bøger. Bøgerne skal alle supplere og uddybe den linie, som vi forsøger at lægge for tidsskriftet. Derfor satser vi snævert på at udgive forskellige former for marxistisk studielitteratur.

Seriens første bøger er:

1. INTRODUKTION TIL KAPITALENS FØRSTE BIND.
Er udkommet, 2. oplag, 224 sider, pris 14,- kr.
2. Morten Thing: IDEOLOGIER OG LITTERATUR.
3. Helmut Reichelt: KAPITALBEGREBETS LOGISKE STRUKTUR HOS MARX.
4. Paul Mattick: ARBEJDSLØSHED OG ARBEJDSLØSHEDSBEVÆGELSE I USA 1929-35.
5. Eugen Paschukanis: ALMEN RETSLÆRE OG MARXISME.
6. Jindrich Zeleny: VIDENSKABSLOGIKKEN I KAPITALISMEN
7. Franz Jakubowski: DEN IDEOLOGISKE OVERBYGNING I DEN MATERIALISTISKE HISTORIE-OPFATTELSE
8. Christel Neusüss: IMPERIALISME OG KAPITALISTISK VERDENSMARKED

Du kan tegne subskription på disse bøger, enten for nr. 1-7 eller 2-8 ved at indbetale 100,- kr. på

giro nr. 16 60 44

FORLAGET KURASJE

Øster Voldgade 8,1., 1350 København K

Angiv på giro-talonen hvad subskriptionen omfatter

Probleme des Klassenkampfes

PROKLA 1 – 9,00 kr.

Neusüss/Blanke/Altwater:

Petrowsky:

PROKLA 2 – 9,00 kr.

Semmler:

Redaktionskollektiv
Gewerkschaften:

PROKLA 3 – 9,00 kr.

Altwater:

Baumgarten:
Redaktionskollektiv
Gewerkschaften:

Böhmer/Clark:
Autoren kollektiv:

PROKLA 4 – 9,00 kr.

Salvati:
Armanski:
Redaktionskollektiv
Gewerkschaften:

PROKLA 5 – 18,00 kr.

Keskin:
Redaktionskollektiv
Gewerkschaften:

Armanski

PROKLA 6 – 9,00 kr.

Ulrich:

Cardoso:

Schoeller:

Kapitalistischer Weltmarkt und Weltwährungskrise.
Zur Entwicklung der Theorie des Staatsmonopolistischen Kapitalismus.

Kapitalakkumulation, Staatseingriffe und Lohnbewegung.

Thesen zur Gewerkschaftsanalyse.

Zu einigen Probleme des Staatsinterventionismus.
Entwicklungstendenzen in der westdeutschen Landwirtschaft.
Zu einigen Aspekten der Klassenkämpfe in Westeuropa in den 60er Jahren.
Der Streik der Bergarbeiter in England.
Chile zwischen bürgerlicher Legalität und sozialistischer Revolution.

Der Ursprung der gegenwärtigen Krise in Italien.
Zur Kritik der Theorie der neuen Mittelklasse.

Zur Intensivierung der Arbeit in der BRD (I).

Imperialismus, Unterentwicklung, Militärregierung in der Türkei.
Intensivierung der Arbeit in der BRD und Gewerkschaften (II).
Thesen zur »Revisionismus«-Kritik.

Die Einschätzung von kapitalistischer Entwicklung und Rolle des Staates durch den Allgemeinen Deutschen Gewerkschaftsbund.
Das »Brasilianische Entwicklungsmodell« Daten und Perspektiven.
Werttransfer und Unterentwicklung – zur neuen Diskussion und Weltmarkt, Unterentwicklung und Akkumulation des Kapitals in unterentwickelten Ländern.

IMPORT & FORHANDLING:
Øster Voldgade 8, 1350 København K.
KURASJE's BOGIMPORT

KAPITALISTATE

er et internationalt tidsskrift, der behandler nutidens kapitalistiske og imperialistiske stat i de højtudviklede kapitalistiske samfund (f.eks. USA, Canada, England, Frankrig, Vesttyskland, Italien, Japan og Australien) for at koordinere den statsteoretiske forskning fra disse lande. KAPITALISTATE, der udkommer på engelsk, er ikke blot et tidsskrift, men skal også fungere som udvekslingsorgan for igangværende projekter, dvs. at man ikke så meget ønsker omfangsrige og »fuldendte« artikler som løbende kritik, kommentarer og diskussion af aktuelle teoretiske problemer. Vigtigt materiale – både ældre og nyere – fra de forskellige lande vil blive eftertrykt, ligesom man vil give regelmæssig information om relevante artikler og bøger.

I fire lande, USA, England, Italien og Vesttyskland, er tidsskriftet allerede velorganiseret; I Frankrig, Sverige og Danmark er grupper ved at blive inddraget i arbejdet. Interesserede kan henvende sig til statsteorigruppen ved Kurasje, Øster Voldgade 8, 1., 1350 København K.

Working Papers on the
KAPITALISTATE

Vol. 1, No. 1, vinter 1972/73.

Kapitalistate is an international bulletin of Marxist studies on the capitalist state. First issues will include:

Survey of Current Projects

- »Science Policy Structure in the FRG« – (Frankfurt project, Germany)
- »Public Resource Structures and Planning in the FRG« – (Berlin project, Germany)
- »The British State and EEC« – (UK project, England)
- »Regional Planning and Government« – (Bay Area School project, USA)
- »Education, State, and Private Economy« – (Cambridge project, USA)
- »Current Research on State Capitalism« – (Italy)

Theoretical Notes –

- »On the Socialization of Constant and Variable Capital« – (USA)
- »Elements of a Materialist Theory of the State« – (Germany)
- »On the Centralization of the Federal Executive after WW I« – (USA)

Book Reviews and Discussions –

- »Regulating the Poor: A Critique« – (Germany, England, USA)
- plus current events, reprints of working materials, and other studies.

Tidsskriftet KAPITALISTATE importeres og forhandles af KURASJE's bogimport, Øster Voldgade 8, 1., 1350 København K.
Pris pr. nr. 18,- kr.

Mehrwert

Beiträge zur kritik der politischen ökonomie

mehrwert 1 enthält:

H. U. Foerderreuther et al.: Gesamtwirtschaftliche Grundbegriffe und –beziehungen. Wert- und Preislehre; Studienmaterialien.

mehrwert 2 enthält:

W. Vogt: Zur Kritik der herrschenden Wirtschaftstheorie.
R. Hickel: Zur materialistischen Interpretation der Marxschen Reproduktionsschemata.
B. Schefold: Wert und Preis in der marxistischen und neokeynesianischen Akkumulationstheorie.

mehrwert 3 enthält:

L. Heiligenstadt et al.: Zur kritik der Betriebswirt.

L. Heiligenstadt et al.: Einzelwirtschaftliche grundbegriffe und -beziehungen.

Zur kritik der betriebswirtschaftslehre, Teil I: Die Produktion.

MEHRWERT importeres og forhandles af KURASJE's bogimport, Øster Voldgade 8, 1., 1350 København K.

Import og forhandling af samtlige bøger og tidsskrifter fra følgende tyske forlag:

POLITLADEN
TRIKONT VERLAG
VERLAG ROTER STERN

samt

marxistiske klassikere i originaludgaver fra
FELTRINELLI-REPRINTS

KURASJE's BOGIMPORT

Øster Voldgade 8, 1., 1350 København K. Giro 11 31 93
Forlang specialkataloger